

Ptaki Śląska 28

Birds of Silesia



2023

Górnośląskie Koło Ornitologiczne

Upper Silesian Ornithological Society



Muzeum
Górnośląskie

Ptaki Śląska – Birds of Silesia

www.ptakislaska.pl

czasopismo założone w roku 1982 pod tytułem
„Dolina Baryczy – Barycz valley”

Redakcja:

Redaktor naczelny: Andrzej Dyrzc

Redaktor tematyczny: Jacek Betleja

Sekretarz redakcji: Szymon Beuch

Redaktorzy: Radosław Gwóźdź, Justyna Lewandowska

Redaktor językowy: Marcin Sęk (język angielski)

Rada redakcyjna:

RNDr. Jiří Flousek, Ph.D., Správa Krkonošského národního parku, Vrchlabí, Czechy

prof. dr hab. Leszek Jerzak, Uniwersytet Zielonogórski, Zielona Góra, Polska

prof. dr hab. Grzegorz Kopij, University of Namibia, Windhoek, Namibia

doc. dr Eugeniusz Nowak (Doc. Emeritus, Bundesamt für Naturschutz), Bonn, Niemcy

prof. dr hab. Aleksander Winiecki, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza, Poznań, Polska

Adres redakcji:

Górnośląskie Koło Ornitologiczne

c/o Dział Przyrody Muzeum Górnośląskiego

pl. Jana III Sobieskiego 2, 41-902 Bytom

e-mail: redakcja.ptakislaska@gmail.com

Recenzenci:

Maciej Droń, Paweł Grochowski, Klaudia Litwiniak, Mateusz Ledwoń, Romuald Mikusek, Grzegorz Neubauer, Sławomir Rubacha, Arkadiusz Sikora, Przemysław Wylegała

Realizacja:

Projekt: Paulina Ortenburger, Pracownia Projektowania Komunikacji Wizualnej Akademii

Sztuk Pięknych w Katowicach

Rysunek na okładce: Dawid Kilon

Skład: Justyna Lewandowska

Druk: Mazowieckie Centrum Poligrafii, Marki

Numer zamknięto: 29.12.2023

© Copyright by Górnośląskie Koło Ornitologiczne, Bytom 2023

ISSN 0860-3022, eISSN 2451-3415

Printed in Poland

Nakład 150 egz.

Spis treści

Contents

Artykuły

Articles

Ptaki lęgowe stawów rybnych Stobrawskiego Parku Krajobrazowego w roku 2021

Breeding birds of fish ponds of the Stobrawski Landscape Park in the year 2021

Tomasz Biwo, Andrzej Andrzejczyk, Maciej Aleksandrowicz, Adam Czubat, Grzegorz Hebda, Jakub Sebastian, Michał Sierakowski, Michał Stelmaszyk, Rafał Świerad..... 7

Rozmieszczenie, liczebność i sukces lęgowy mewy sivej *Larus canus* na Śląsku w latach 2021–2022

Distribution, abundance and breeding success of the Common Gull *Larus canus* in Silesia in 2021–2022

Szymon Beuch, Marcin Przymencki, Klaudia Litwiniak, Jakub Szymczak, Tomasz Biwo, Bartosz Smyk 25

Stan populacji lęgowej gawrona *Corvus frugilegus* na Śląsku w roku 2021

State of the breeding population of the Rook *Corvus frugilegus* in Silesia in 2021

Paweł Grochowski, Szymon Beuch, Tomasz Biwo..... 41

Notatki

Notes

Gniazdowanie ohara *Tadorna tadorna* w żwirowni Pilce w latach 2022–2023

Breeding of the Common Shelduck *Tadorna tadorna* in the Pilce gravel pit (Lower Silesia) in 2022–2023

Klaudia Litwiniak, Marcin Przymencki, Mirosław Pluta, Szymon Beuch..... 57

Współczesne stwierdzenie karliczki *Zapornia pusilla* na Śląsku

A contemporary record of the Baillon's Crake *Zapornia pusilla* in Silesia

Paweł Czechowski, Sławomir Rubacha..... 61

Pierwszy na Śląsku lęg pary mew żółtonogich <i>Larus fuscus</i> First breeding record of a Lesser Black-backed Gull <i>Larus fuscus</i> pair in Silesia Marcin Przymencki, Klaudia Litwiniak, Paweł Grochowski, Joanna Pomorska-Grochowska.....	65
--	----

35 lat gniazdowania pójdzki <i>Athene noctua</i> w tym samym budynku Little Owl <i>Athene noctua</i> breeding in the same building for 35 years Gustaw Schneider, Szymon Beuch.....	71
--	----

Lęg kruka <i>Corvus corax</i> w zabudowie miejskiej Zielonej Góry Breeding record of Raven <i>Corvus corax</i> within the urban area of Zielona Góra Paweł Czechowski.....	78
---	----

Pierwsze stwierdzenie świergotka szponiastego <i>Anthus richardii</i> na Śląsku First record of Richard's Pipit <i>Anthus richardi</i> in Silesia Michał Zawadzki.....	84
---	----

Materiały Materials

Zimowanie ptaków wodnych na Śląsku w roku 2021 Wintering of water birds in Silesia in the year 2021 Paweł Grochowski, Jacek Betleja, Paweł Czechowski, Bartosz Smyk.....	87
---	----

Najważniejsze obserwacje awifaunistyczne na Śląsku w roku 2020 The most important avifaunistic observations in Silesia in 2020.....	94
---	----

Najważniejsze obserwacje awifaunistyczne na Śląsku w roku 2021 The most important avifaunistic observations in Silesia in 2021.....	114
---	-----

Sprawozdania Reports

Spotkania ornitologów w czasie pandemii COVID-19: „e-Zjazdy Ornitologów Śląska” w latach 2021 i 2022 Meetings of ornithologists during the pandemic: „e-Conferences of Silesian Ornithologists’ in 2021 and 2022 Hanna Sztwiertnia	132
---	-----

Wspomnienia

Obituaries

Tomasz Wesołowski (1950–2021)	134
Maciej Gajewski (1973–2021)	139
Jiří Flousek (1957–2022)	141

Dyskusje

Discussion

Polemika w sprawie notatki Marcina Karetty i Szymona Beucha pt. Przypadek łęgu strzyżyka <i>Troglodytes troglodytes</i> w ciele martwego jastrzębia <i>Accipiter gentilis</i> w 27 numerze Ptaków Śląska (2021)	
A polemic on a note by Marcin Karetta and Szymon Beuch (2021) in the 27th issue of Birds of Silesia.....	143

Ptaki lęgowe stawów rybnych Stobrowskiego Parku Krajobrazowego w roku 2021

Breeding birds of fish ponds of the Stobrowski Landscape Park in the year 2021

Słowa kluczowe: ptaki wodne, blaszkodziobe, Anseriformes, Stobrowski Park Krajobrazowy, inwentaryzacja, stawy rybne

Key words: water birds, wild fowl, Anseriformes, Stobrowski Landscape Park, birds survey, fish ponds

Tomasz Biwo

Park Krajobrazowy „Góra św. Anny”
ul. Leśnicka 10, 47-150 Góra św. Anny
e-mail: tomasz.biwo@interia.pl

Andrzej Andrzejczyk

Nadleśnictwo Brzeg,
ul. Kilińskiego 1, 49-300 Brzeg
e-mail: andrzej.andrzejczyk@katowice.lasy.gov.pl

Maciej Aleksandrowicz

e-mail: macalex@wp.pl

Adam Czubat

Komitet Ochrony Orłów
e-mail: adam.czubat@onet.pl

Abstrakt

W pracy przedstawiono wyniki przeprowadzonej w 2021 r. inwentaryzacji wybranych gatunków ptaków lęgowych na 16 kompleksach stawów rybnych położonych w Stobrowskim Parku Krajobrazowym (północna część woj. opolskiego). Dla większości gatunków wodnych dokonano oceny

Grzegorz Hebda

Instytut Biologii, Uniwersytet Opolski
ul. Oleska 22, 45-040 Opole
e-mail: grzesio@uni.opole.pl
ORCID 0000-0002-8668-1809

Jakub Sebastian¹, Michał Sierakowski², Michał Stelmaszyk³

Stobrowski Park Krajobrazowy
ul. Reymonta 3, 46-034 Pokój
¹e-mail: j.sebastian@zopk.pl
²e-mail: m.sierakowski@zopk.pl
³e-mail: m.stelmaszyk@zopk.pl

Rafał Świerad

Śląskie Towarzystwo Ornitologiczne
ul. Sienkiewicza 21, 50-335 Wrocław
e-mail: swiergol1@o2.pl

Abstract

The paper presents the results of a 2021 inventory of selected breeding bird species at 16 fish pond complexes located in the Stobrowski Landscape Park (northern part of the Opolskie voivodeship). For the majority of aquatic species, an assessment was made of the size of the breeding population inhabiting the

liczebności populacji lęgowej zasiedlającej obszar badań: łabędź niemy *Cygnus olor* 43–50 par, łabędź krzykliwy *C. cygnus* 1 para, gęgawa *Anser anser* min. 47 par, gągoł *Bucephala clangula* 18–25 par, helmiatka *Netta rufina* 1 para, głowienka *Aythya ferina* 35–39 samic, czernica *A. fuligula* – 42 samice, krakwa *Mareca strepera* 19–24 samic, perkoz dwuczuby *Podiceps cristatus* 20–26 par, bąk *Botaurus stellaris* 10 samców, bączek *Ixobrychus minutus* min. 2 pary, błotniak stawowy *Circus aeruginosus* 13–16 par, podróżniczek *Luscinia svecica* 1 para. Wyniki badań wykazały, że obszar inwentaryzacji jest ważnym miejscem gniazdowania wielu gatunków ptaków wodno-błotnych w skali regionu. Największą osobliwością obszaru jest jedyne w woj. opolskim regularnie zasiedlane stanowisko lęgowe helmiatki. Wysokie liczebności niektórych gatunków dowodzą, że prowadzenie ekstensywnej gospodarki na stawach rybnych w Stobrawskim Parku Krajobrazowym ma pozytywny wpływ dla zachowanie populacji wielu ważnych i nielicznych gatunków ptaków wodnych.

Wstęp

Stawy rybne, zwłaszcza te na których prowadzona jest ekstensywna gospodarka, to siedliska szczególnie cenne przyrodniczo. Położone często w mozaice lasów, pól i łąk, przyczyniają się do zwiększenia bioróżnorodności w skali lokalnej i regionalnej (Szlama i Majewski 1998, Wiehle 2002, Czechowski i in. 2006, Oleksik i in. 2011). Grupą dzikich zwierząt, na którą gospodarka stawowa może mieć szczególnie pozytywny wpływ są ptaki (np. Wiehle 2002, Szyra 2012, Lenkiewicz i in. 2021).

Wobec niewielkiej liczby naturalnych zbiorników wodnych na Śląsku i znacznego przekształcenia koryt głównych

study area: Mute Swan *Cygnus olor* – 43–50 pairs, Whooper Swan *C. cygnus* – 1 pair, Greylag Goose *Anser anser* – min. 47 pairs, Goldeneye *Bucephala clangula* – 18–25 pairs, Red-crested Pochard *Netta rufina* – 1 pair, Common Pochard *Aythya ferina* 35–39 females, Tufted Duck *A. fuligula* – 42 females, Gadwall *Mareca strepera* – 19–24 females, Great Crested Grebe *Podiceps cristatus* 20–26 pairs, Bittern *Botaurus stellaris* – 10 males, Little Bittern *Ixobrychus minutus* – min. 1 pair, Marsh Harrier *Circus aeruginosus* – 13–16 pairs, Bluethroat *Luscinia svecica* – 1 pair. The results of the study showed that the inventory area is an important nesting site for many wetland bird species on a regional scale. The biggest peculiarity of the area is the only regularly inhabited nesting site of the Red-crested Pochard in the Opolskie Voivodeship. The high numbers of some species prove that extensive management of fish ponds in the Stobrawski Landscape Park has a positive impact on the preservation of populations of many important and scarce waterbird species.

rzek, stawy rybne obok zbiorników zaporowych, są ważną ostoją lęgowych ptaków wodno-błotnych (Stawarczyk 2001). Tylko nieliczne kompleksy stawowe na Śląsku, często objęte ochroną obszarową, posiadają całościowe opracowania dotyczące zasiedlającej jej awifauny (np. Cieślak i in. 1991, Szyra i Szyra 2004, Czechowski i in. 2006, Oleksik i in. 2011, Szyra 2012), ale tylko niewielka liczba prac prezentuje najbardziej aktualne dane (np. Lenkiewicz i in. 2021). Skąpe informacje o ptakach lęgowych są ponadto zawarte w regionalnych podsumowaniach występowania poszczególnych gatunków wodno-błotnych (np. Czapulak i in. 2002, Beuch 2019, Cempulik i Profus 2019). Do tej pory brak

było kompleksowych opracowań dotyczących awifauny lęgowej ptaków stawów z obszaru Stobrawskiego Parku Krajobrazowego (SPK). Wciąż skąpe, ale relatywnie obszerniejsze informacje o awifaunie tego obszaru zawarto w monografii Ptaki Śląska (Dyrcz i in. 1991) i późniejszej monografii przyrodniczej SPK (Hebda i Wyszynski 2000). Wyrzykowe informacje opublikowano natomiast w kilku pracach, opisujących występowanie pojedynczych gatunków (np. Czapolak i in. 2002, Beuch 2019, Cempulik i Profus 2019). Informacje te (za wyjątkiem Beuch 2019) prócz przyczynkowego charakteru, posiadają już wartość jedynie archiwalną, ponieważ od tego czasu znacznie powiększyła się liczba kompleksów stawowych omawianego obszaru, a populacje wielu gatunków ptaków wodno-błotnych w ostatnim ćwierćwieczu uległy bardzo dynamicznym zmianom. Celem pracy jest zaprezentowanie aktualnych wyników inwentaryzacji ptaków lęgowych na wszystkich kompleksach stawów rybnych SPK.

Teren badań

SPK jest jednym z trzech parków krajobrazowych w województwie opolskim. Na jego powierzchnię wynoszącą 52 636,5 ha składają się głównie obszary leśne będące pozostałością Puszczy Śląskiej (tzw. Lasy Stobrawsko-Turawskie). Do ważniejszych rzek obszaru należy zaliczyć Odrę, Smortawę, Bogacicę, Budkowiczankę oraz Stobrawę będącą osią wodną Parku. Na terenie Parku praktycznie brak naturalnych zbiorników wodnych z wyjątkiem odrzańskich starorzeczy. Do sztucznych zbiorników wodnych zalicza się stawy rybne, które w większości zasi-

lane są przez pobór wody z rzek. Część ze stawów to obiekty powstałe w I poł. XX w. (np. stawy koło Pokoju), jednak największe obiekty (stawy w Krzywej Górze, stawy w Przygorzelach) powstały począwszy od lat 1960. aż do końca XX w. Gospodarka rybacka na terenie SPK prowadzona jest głównie przez podmioty prywatne. Jedynym wyjątkiem jest sieć stawów rybnych będących w zarządzie Państwowego Gospodarstwa Rybackiego „Krogulna”, znajdującego się w strukturach Lasów Państwowych. Gospodarka rybacka oparta jest głównie na hodowli karpia *Cyprinus carpio*, przede wszystkim w sposób ekstensywny z pozostawieniem niewielkich kęp lub pasów przybrzeżnej roślinności szuwarowej. Na niektórych kompleksach stawowych obecne są także wyspy, będące miejscem gniazdowania niektórych gatunków ptaków (tab. 1). Ze względu na wymagania siedliskowe karpia, stawy są płytkie (1,2–2,0 m głębokości), a produkcja w nich odbywa się w sposób ciągły z podziałem zbiorników na klasy wielkości ryb.

W celu inwentaryzacji ptaków lęgowych obserwacjami objęto wszystkie 16 gospodarstw rybackich znajdujące się w granicach SPK o łącznej powierzchni ok. 1000 ha (ryc. 1, tab. 1). W przypadku dwóch obiektów (stawy w Barucicach i Przygorzelach) badaniami objęto także ich fragmenty położone tuż za granicami SPK.

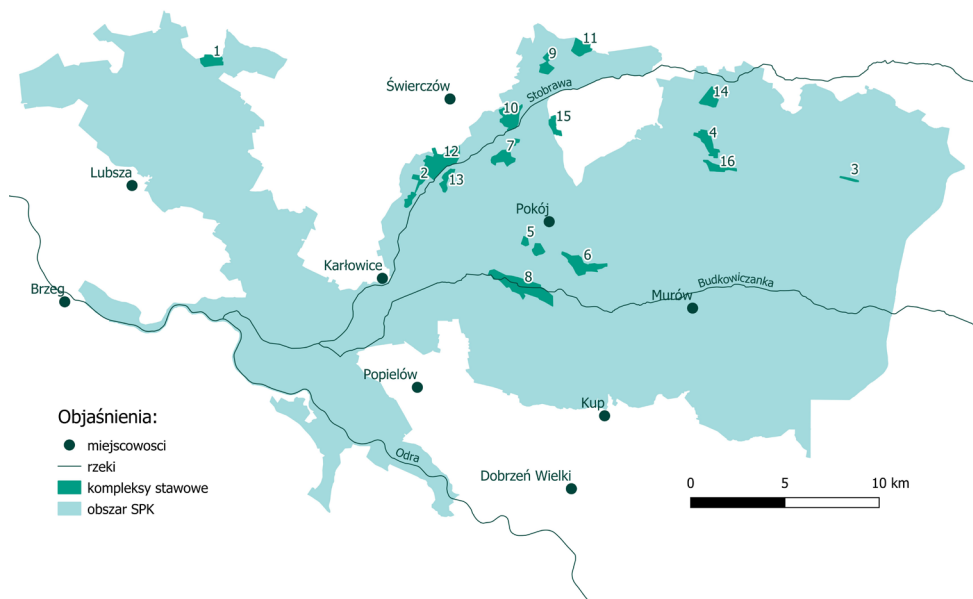
Metodyka

Badania prowadzono w sezonie lęgowym w 2021 r. Dla większości gatunków korzystano z metod przedstawionych w poradnikach monitoringowych stwo-

Tabela 1. Objęte badaniami kompleksy stawów rybnych w granicach Stobrawskiego Parku Krajo-
brazowego wraz z wybranymi parametrami siedliskowymi. * liczba stawów sumarycznie z nie-
wielkim prywatnym gospodarstwem rybackim położonym na NE

Table 1. Surveyed fish pond complexes within the boundaries of the Stobrawski Landscape Park
together with selected habitat parameters. * number of ponds in total with a small private fish
farm located to the NE, ¹ – yes, ² – no

L.p.	Nazwa kompleksu stawowego Name of the fish pond complex	Liczba stawów w kompleksie Number of ponds in the complex	Przybliżona powierzchnia kompleksu stawowego [ha] Approx. area of the fish pond complex [ha]	Obecność wysp Presence of islands	Obecność szuwarów Presence of rushes
1.	Barucice	9	50	Tak ¹	Tak
2.	Bielice	8	60	Tak	Tak
3.	Bożejów (Radomierowice)	2	6	Nie ²	Tak
4.	Dąbrówka Dolna	16	70	Nie	Nie
5.	Fryderyka i Zofii	2	30	Tak	Tak
6.	Koło Pokoju	11	100	Tak	Tak
7.	Krogulna	6 (9*)	50	Tak	Tak
8.	Krzywa Góra	14	215	Tak	Tak
9.	Kuźnica Dąbrowska	4	45	Tak	Tak
10.	Miejsce	6	65	Tak	Tak
11.	Pieczyska	5	55	Tak	Tak
12.	Przygorzele	14	147	Tak	Tak
13.	Siedlice	6	35	Tak	Tak
14.	Szubiennik	6	70	Tak	Tak
15.	Świercowskie	8	30	Nie	Nie
16.	Święciny	9	35	Tak	Nie
Suma Total			1063		



Rycina 1. Mapa poglądowa rozmieszczenia 16 objętych inwentaryzacją kompleksów stawowych na tle granic Stobrawskiego Parku Krajobrazowego. Numeracja poszczególnych kompleksów zgodna z numeracją w tabeli 1

Figure 1. Overview map of the distribution of the 16 surveyed pond complexes against the background of the boundaries of the Stobrawski Landscape Park. The numbering of the individual complexes is consistent with the numbering in table 1

rzonych na potrzeby waloryzacji tzw. gatunków naturowych (Chylarecki i in. 2015). Najtrudniejszą do oceny liczebności grupą ptaków były kaczki właściwie i grążyce. W tym przypadku postanowiono częściowo zaadaptować najnowsze wskazówki metodyczne zawarte w pracach poświęconych tej grupie ptaków (Jantarski 2017, 2019, Beuch 2019), z pewnymi modyfikacjami uwzględniającymi terminy planowanych kontroli oraz spodziewaną obecnością poszczególnych gatunków.

W ramach prac przeprowadzono dwie kontrole każdego kompleksu stawowego. Kontrole wykonywano w drugiej dekadzie maja i w drugiej dekadzie czerwca. W wyjątkowych przypadkach dopuszczono przesunięcie terminu kontroli o 5 dni od przyjętego zakresu z założeniem, że pomiędzy kontrolami należy zachować przerwę minimum 20 dni. Kontrole prowadzono od świtu do godz. 11 lub od godz. 16 do zmierzchu z zaleceniem, że na każdym kompleksie stawowym należy przeprowadzić raz kontrolę

poranną i raz popołudniową przedłużoną do wieczoru.

W czasie każdej kontroli obserwacjami obejmowano wszystkie stawy wchodzące w skład kompleksu. Kontrole prowadzono wyłącznie z brzegu, obchodząc każdy staw dookoła. W czasie obserwacji zwracano uwagę na ewentualne przemieszczenia ptaków pomiędzy stawami kompleksu.

Dla łabędzia niemego *Cygnus olor* i krzykliwego *C. cygnus* liczono pary lęgowe z gniazdem lub pojedyncze ptaki wykazujące zachowania terytorialne. W przypadku tego drugiego gatunku notowano także obecność osobników niewykazujących zachowań lęgowych. Z uwagi na późny termin pierwszej kontroli, dla gęgawy zliczano głównie ptaki wodzące pisklęta. Jedynym gatunkiem kaczki nieobjętym badaniami była krzyżówka *Anas platyrhynchos*, ze względu na dużą powszechność występowania na całym obszarze. Dla gągoła *Bucephala clangula* odnotowywano wszystkie osobniki, pary lęgowe lub ptaki wodzące. Dla hełmiatki *Netta rufina* liczono wszystkie ptaki, a jako lęgowe przyjęto samice w terminie pierwszej kontroli (za Jantarski 2017) lub ptaki wodzące pisklęta. Ocenę liczebności czernicy *Aythya fuligula*, głowienki *A. ferina*, podgorzałki *A. nyroca* i krakwy *Mareca strepera* oparto na liczbie samic w pierwszej kontroli (za Jantarski 2017) lub ptaki wodzące. Dla cyranki *Spatula querquedula* i cyraneczki *Anas crecca* odnotowywano wszystkie ptaki niezależnie od płci (w tym odnotowywano zachowania sugerujące lęg). Odnotowywano także pozostałe gatunki kaczek, których gniazdowanie oceniono

przynajmniej jako możliwe.

W przypadku perkozów liczono ptaki na gniazdach lub ptaki, których zachowania mogłyby wskazywać na obecność lęgów. Jedynie w przypadku perkozka *Tachybaptus ruficollis* nie dokonywano oceny liczebności, a jedynie odnotowywano jego obecność (lub brak) w poszczególnych kompleksach stawowych.

W przypadku łyśki *Fulica atra* określano liczebność par lęgowych w trzech przedziałach tj. 1–3 pary, 4–10 par oraz powyżej 10 par. Odnotowywano również większe stada niełęgowe tego gatunku. Dla pozostałych gatunków chruścieli odnotowywano wszystkie obserwacje, przy czym nie stosowano stymulacji głosowej w celu ich wykrycia.

Z uwagi na późny termin pierwszej kontroli uzyskaną liczbę odzywających się samców bąka *Botaurus stellaris* konsultowano dodatkowo z właścicielami gospodarstw rybackich. W przypadku bączka *Ixobrychus minutus* odnotowywano głosy godowe samców oraz obserwacje wszystkich dorosłych osobników. Notowano także obecność lęgowych błotniaków stawowych *Circus aeruginosus*, których liczebność ustalano na podstawie obserwacji par ptaków wykazujących zachowania terytorialne lub inne obserwacje świadczące o lęgu, np. ptaki wlatujące z pokarmem w trzcinowiska. W przypadku zimorodka *Alcedo atthis* i pliszki górskiej *Motacilla cinerea* odnotowywano obecność gatunku, także w obrębie cieków położonych w bezpośredniej bliskości stawów. Ocenę liczebności brzęczki *Locustella luscinioides* oparto o liczenia śpiewających ptaków. Notowano także wszystkie obserwacje dziwonii *Carpoda-*

cus erythrina i podróżniczka *Luscinia svecica*. Dla pozostałych wodnych ptaków śpiewających: rokitniczki *Acrocephalus schoenobaenus*, trzciniaka *A. arundinaceus*, trzcinniczka *A. scirpaceus* i potrzosa *Emberiza schoeniclus* notowano jedynie obecność śpiewających samców lub par lęgowych, bez oceny liczebności. W przy-

padku remiza *Remiz pendulinus* notowano zajęte gniazda. Ze względu na fakt występowania na części stawów wysp ze stromymi skarpami, kontrolowano je pod kątem obecności nor brzegówek *Riparia riparia* i w przypadku zasiedlenia wyspy, jako ocenę liczebności przyjęto liczbę zajętych nor.

Przegląd gatunków

Perkozek *Tachybaptus ruficollis*. Był najpospolitszym perkozem na stawach rybnych Stobrowskiego PK. Z uwagi na liczne występowanie w obrębie pojedynczych stawów, odnotowywano jedynie jego obecność na kompleksie. Stwierdzony na 12 kompleksach stawowych (tab. 2).

Perkoz dwuczuby *Podiceps cristatus*. Stwierdzony na 10 kompleksach stawowych. Liczba par lęgowych na całym terenie badań wyniosła 20–26. Największe skupienie obserwowano na stawach w Krogulnej (8 par; tab. 2).

Perkoz rdzawoszyi *Podiceps grisegena*. Obserwowano tylko jednego ptaka na stawach w Przygorzelach (19.06.2021). Z uwagi na termin obserwacji i obecność dogodnego do gniazdowania siedliska, obserwację zakwalifikowano jako ptaka możliwie lęgowego.

Zausznik *Podiceps nigricollis*. Jednego ptaka obserwowano na tym samym stawie w obrębie kompleksu w Przygorzelach zarówno podczas kontroli majowej (11.05.2021) jak i czerwcowej (19.06.2021). Brak jednak jednoznacznych dowodów na lęgowość tego osobnika.

Bąk *Botaurus stellaris*. Odnotowany na siedmiu kompleksach stawowych w łącznej liczbie 10 terytorialnych samców. Po dwa samce stwierdzono na stawach w Dąbrówce Dolnej, Krzywej Górze i Siedlicach, w pozostałych kompleksach stwierdzono wyłącznie pojedyncze samce (tab. 2).

Bączek *Ixobrychus minutus*. Obecność bączka potwierdzono jedynie na stawach w Siedlicach, gdzie stwierdzono dwa terytorialne samce. Gatunek z pewnością jest liczniejszy na obszarze badań, jednak z uwagi na specyficzną metodykę wymagającą częstszych kontroli, w tym późnowieczornych (Chylarecki i in. 2015) nie został wykryty na większości stanowisk.

Łabędź niemy *Cygnus olor*. Lęgowe pary łabędzia niemego odnotowano na 15 kompleksach stawowych (z wyjątkiem stawów Świercowskich; tab. 2). Łącznie stwierdzono 43–50 par lęgowych, najwięcej na stawach koło Pokoju (7 par) oraz w Krzywej Górze i Przygorzelach (po 6 par). Na niektórych kompleksach stawowych odnotowano stada osobników niełgowych. Największe koncentracje obserwowano na stawach w Przygorzelach (169 os. – 11.05.2021), Kuźnicy Dąbrowskiej (160 os. – 15.05.2021) oraz Pieczyskach (135 os. – 18.05.2021). Na stawach w Kuźnicy Dąbrowskiej (15–18.05.2021) obserwowano parę wodzącą wśród własnych piskląt dwie młode gęgawy (prawdopodobna adopcja).

Łabędź krzykliwy *Cygnus cygnus*. Łabędź krzykliwy został stwierdzony na trzech śródleśnych kompleksach stawów. Jedyne pewny lęg stwierdzono na stawach „Fryderyka i Zofii” (samica wodząca 5 młodych), co było pierwszym przypadkiem gniazdowania tego gatunku w SPK. Parę prawdo-

podobnie lęgową obserwowano również 11.05.2021 i 19.06.2021 na stawach koło Pokoju. Pojedynczego ptaka widziano także na stawach w Pieczyskach (12.06.2021).

Gęgawa *Anser anser*. Lęgowe gęgawy obserwowane były głównie w zachodniej i środkowej części obszaru badań, na dziewięciu kompleksach stawowych (tab. 2). Najwięcej par stwierdzono na stawach w Krzywej Górze (5–12 par), Przygorzelach (7–9) oraz Barucicach (7). Z uwagi na liczenie wyłącznie par wodzących pisklęta oraz wyjątkowo par bez piskląt widzianych w końcowym okresie gniazdowania, można oszacować łączną liczebność na ok. 47 par. Podobnie jak w przypadku łabędzia niemego, obserwowano także niełęgowe stada gęgaw. Być może były to ptaki, które utraciły lęg na wczesnym etapie, w tym osobniki spoza terenu badań. Największe stada gęgaw obserwowano na stawach w Przygorzelach (46 os., w tym ptak z austriacką obrozą szyjną) oraz w Krzywej Górze (43 os.) i Pieczyskach (40 os.).

Krakwa *Mareca strepera*. Krakwa była po krzyżówce najliczniejszą lęgową kaczką właściwą Anatini, populację oceniono na łącznie 19–24 par. Jej gniazdowanie stwierdzono w dziewięciu kompleksach stawowych (Tab. 2). Najliczniejszą populację lęgową odnotowano na stawach w Szubienniku (4–7 par) oraz Przygorzelach (4–5).

Cyranka *Spatula querquedula*. Gatunek stwierdzono na pięciu kompleksach stawowych (tab. 2), ale bez przekonujących dowodów gniazdowania. Czterech obserwacji dokonano w czerwcu (11–19.06.2021), a więc mogły to już być ptaki podczas dyspersji połęgowej. Obserwacja z 19.05.2021 jednego samca na stawach w Dąbrówce Dolnej również nie daje pewności lęgu gatunku i można ją uznać jedynie za możliwe lęgowy gatunek na terenie badań w liczbie 0–1 pary.

Cyraneczka *Anas crecca*. Obserwowana na stawach w Przygorzelach i Krogulnej w dniu 19.06.2021. Jedna obserwacja dotyczy pary ptaków (Krogulna), jednak z uwagi na późny termin trudno jednoznacznie zinterpretować status tych osobników. Najprawdopodobniej gatunek ten nie gniazdownął w 2021 r. na stawach rybnych w SPK.

Hełmiatka *Netta rufina*. Gatunek obserwowany na trzech sąsiadujących ze sobą kompleksach (11.05.2021 w Siedlicach i Przygorzelach oraz 19.06.2021 w Bielicach). Stwierdzenia dotyczą z pewnością tej samej grupy ptaków, gdyż każdorazowo widziano 2–4 samców i jedną samicę. Jej liczebność oszacowano na 1 parę. Nie potwierdzono jednak pewnego gniazdowania gatunku w ramach niniejszych badań.

Głowienka *Aythya ferina*. Stwierdzona była na 9 kompleksach (tab. 2). Odnotowano łącznie 35–39 samic. Najwyższą liczebność głowienki stwierdzono na stawach w Krogulnej (11 samic), Szubienniku (10) i Przygorzelach (7). W drugiej kontroli wodzące samice obserwowano tylko na stawach Przygorzele.

Czernica *Aythya fuligula*. Czernica występowała na 9 kompleksach stawów (tab. 2). Oba gatunki grążyc występowały na tych samych kompleksach stawowych, z wyjątkiem stawów Święciny gdzie występowała tylko czernica. Liczebność oszacowano na 42 samice. Najliczniej na stawach w Szubienniku (10 samic) oraz Pieczyskach i Przygorzelach (po 7 samic). Na stawach w Siedlicach i Przygorzelach obserwowano mieszańca czernicy i głowienki.

Podgorzałka *Aythya nyroca*. W dniu 18.05.2021 na stawach w Pieczyskach obserwowano samca podgorzałki tokującego do samicy głowienki.

Gągoł *Bucephala clangula*. Gągoła stwierdzono na 8 kompleksach stawów, w łącznej liczbie 18–25 par (tab. 2). Najliczniej na stawach w Szubienniku (4 pary), kompleksie stawów „Fryderyka i Zofii” (4 pary) oraz w Przygorzelach (2–7 par).

Mandarynka *Aix galericulata*. W dniu 19.05.2021 na stawach w Barucicach stwierdzono obecność dwóch samców.

Błotniak stawowy *Circus aeruginosus*. Stwierdzony na 12 kompleksach stawowych. Łącznie na obszarze badań stwierdzono gniazdowanie 13–16 par (tab. 2).

Wodnik *Rallus aquaticus*. Pojedyncze pary odnotowano tylko na trzech kompleksach stawów (tab. 2). Liczebność z pewnością jest zaniżona, gdyż nie stosowano stymulacji głosowej.

Zielonka *Zapornia parva*. Stwierdzono tylko jedno stanowisko. W dniu 18.05.2021 na stawach „Fryderyka i Zofii” słyszano nawołującego samca.

Kokoszka *Gallinula chloropus*. Kokoszka została stwierdzona na pięciu kompleksach stawów (tab. 2). Z uwagi na niską wykrywalność tego gatunku metodą obserwacji wzrokowej (nie stosowano w stymulacji głosowej) można przypuszczać, że występuje na większej liczbie kompleksów.

Łyska *Fulica atra*. Gniazdowanie stwierdzono na 15 kompleksach stawów (tab. 2). Łęgowych łysek nie zanotowano jedynie w kompleksie Bożejów oraz w kompleksie stawów „Fryderyka i Zofii”. Populację łęgową łyski w SPK można oszacować na ok. 70 par. Powyżej 10 par stwierdzono na obiektach Przygorzele, Bielice, Krogulna, Pieczyńska i Szubiennik.

Zimorodek *Alcedo atthis*. Zimorodka obserwowano na jedenastu kompleksach stawów (tab. 2). W poprzednich latach zimorodki były spotykane w SPK częściej i w większej liczebności. Informacje te pochodzą zarówno z obserwacji własnych części autorów jak i od pracowników gospodarstw stawowych.

Brzegówka *Riparia riparia*. Kolonie łęgowe stwierdzono na sześciu kompleksach stawów (tab. 2). Łącznie znaleziono 86–110 zajętych nor, a najliczniejszą kolonię liczącą ok. 50 zajętych nor stwierdzono na stawach w Pieczykach.

Pliszka górska *Motacilla cinerea*. Pliszkę górską stwierdzono na sześciu kompleksach stawów w liczebności 6–7 par (tab. 2). Obecność na terenie badań jazów, mnychów oraz mostów sprzyja gniazdowaniu tego gatunku. W kilku miejscach znaleziono czynne gniazda na tego rodzaju obiektach hydrotechnicznych.

Podróżniczek *Luscinia svecica*. Podróżniczka stwierdzono tylko na jednym stawie w kompleksie Krzywa Góra, gdzie 15.05.2021 obserwowano śpiewającego samca.

Brzęczka *Locustella luscinioides*. Gatunek ten był stwierdzany na pięciu kompleksach (tab. 2), na których łącznie wykazano 10–14 śpiewających samców. Najliczniej notowano brzęczkę na stawach w Krogulnej (4–5 samców) „Fryderyka i Zofii” i Krzywej Górze (po 3 samce) oraz Przygorzelach (2 samce).

Remiz *Remiz pendulinus*. Obecność remiza stwierdzono tylko w kompleksie Siedlice, gdzie znaleziono dwa czynne gniazda.

Spośród gatunków wróblowych, których liczebności nie oceniano, najbardziej rozpowszechniony był trzciniak *Acrocephalus arundinaceus* (15 kompleksów), trzcinniczek *A. scirpaceus* (13), potrzos *Emberiza schoeniclus* (12), a najrzadsza rokitniczka *A. schoenobaenus* (10 kompleksów) (tab. 2).

Tabela 2. Liczebności wybranych gatunków ptaków lęgowych na poszczególnych kompleksach stawowych Stobrawskiego Parku Krajobrazowego. + – gatunek obecny, ale nieliczony

Table 2. Numbers of selected species of breeding birds at fish pond complexes of the Stobrawski Landscape Park. + – species present but not counted

L.p.	Gatunek Species	Nazwa kompleksu stawowego Name of fish pond complex														Suma Total		
		Barucice	Bielice	Bożejów	Dąbrówka Dolna	Fryderyka i Zofii	Koło Pokoju	Krogulna	Krzywa Góra	Kuźnica Dąbrowska	Miejsce	Pieczyska	Przygorzele	Siedlice	Szubiennik		Świercowskie	Święciny
1.	<i>Tachybaptus ruficollis</i>	+																+
2.	<i>Podiceps cristatus</i>	1			1					1	1-3	1-2	1	2		1		20-26
3.	<i>Podiceps grisegena</i>											0-1						0-1
4.	<i>Podiceps nigricollis</i>											0-1						0-1
5.	<i>Botaurus stellaris</i>				2	1		2				1	2	1				10
6.	<i>Ixobrychus minutus</i>														2			2
7.	<i>Cygnus olor</i>	4	4	1	2	1	6-7	5-6	3-4	2-3	2	6	1	5		1		43-50
8.	<i>Cygnus cygnus</i>					1	1				1							1-2
9.	<i>Anser anser</i>	7	2			4	1	5-12	4		7	7-9	4					47-57
10.	<i>Mareca strepera</i>		1					3	2	1	2	4-5	1	4-7		1-2		19-24
11.	<i>Spatula querquedula</i>		0-1		0-1			0-1	0-1			0-1						0-5
12.	<i>Anas crecca</i>							0-1				0-1						0-2



Fot. 1. Stawy Dąbrówka Dolna, widok z drona, 18.07.2022 (fot. J. Sebastian)

Photo 1. A drone view of the Dąbrówka Dolna fish ponds, 18.07.2022



Fot. 2 Rozlewiska na stawach w Krzywej Górze, 28.04.2021 (fot. D. Łęgowski)

Photo 2. Partially flooded ponds in Krzywa Góra, 28.04.2021

Dyskusja

W 2021 r. na 16 kompleksach rybnych stawów hodowlanych w Stobrawskim PK stwierdzono 33 gatunki ptaków związanych ze środowiskiem wodno-błotnym. Gniazdowanie czterech z nich było tylko możliwe: perkoza rdzawoszyjego, zausznika, cyranki i podgorzałki. Jest to liczba porównywalna z liczbą gatunków podawanych dla innych kompleksów stawowych Śląska, np. w Ligocie pod Czechowicami-Dziedzicami (32 gatunki, Szyra 2004), w Goczałkowicach-Zdroju (31 gatunków, Oleksik i in. 2011) lub na 14 kompleksach stawów w woj. lubuskim (33 gatunki, Czechowski i in. 2006). Lista stwierdzonych gatunków ptaków lęgowych może nie odzwierciedlać pełnej gamy gatunków lęgowych w SPK, gdyż była rezultatem badań tylko w jednym roku. Mogło więc zabraknąć gatunków gniazdujących w warunkach siedliskowych, których nie stwierdzono na stawach w SPK w 2021 r. – np. spuszczonej stawów, będących siedliskiem lęgowym m.in. sieweczek rzecznych. Wybiórcze stosowanie stymulacji głosowej dla wykrycia tylko niektórych gatunków mogło również zaniżyć ich liczebności – np. bączka czy chruścieli.

Zarówno duża różnorodność gatunkowa oraz wysokie liczebności, jak i występowanie gatunków rzadszych (łabędź krzykliwy, hełmiatka, zielonka, podgorzałka, podróżniczek), czynią ten obszar ważną ostoją lęgowych ptaków wodno-błotnych zarówno w skali woj. opolskiego jak i całego Śląskiego Regionu Ornitologicznego. Na potencjał niektórych z tych kompleksów zwracano uwagę już wcześniej, poddając je weryfikacji w ornitologicznej waloryzacji akwenów Ślą-

ska (Stawarczyk 2001). Spośród gatunków o dokładniej ocenionej liczebności, relatywnie wysoką liczebność w SPK osiąga łabędź niemy. Jego zagęszczenie 5,2 pary/100 ha powierzchni stawowej jest wyższe od tych podawanych np. z doliny Baryczy – 3,1 p./100 ha (Lenkiewicz i in. 2021), czy kompleksu stawów Wielką 4,0 p./100 ha (Szyra 2012), stawów w rez. Łęczok 2,6 p./100 ha (Szlama i Majewski 1998), stawów w Ligocie 2,0 p./100 ha (Szyra 2004), kompleksów stawów i zbiorników pod Goczałkowicami-Zdrojem 1,1 p./100 ha (Oleksik i in. 2011). Wysoką liczebność osiąga także gęgawa. Jej populacja w Stobrawskim PK oceniona na co najmniej 47 par, jest z pewnością zaniziona z uwagi na zbyt późny termin pierwszej kontroli stawów. Wartość ta jest istotna w skali Śląska (poza stawami w dolinie Baryczy), gdyż na większości przebadanych kompleksów stawowych liczebność nie przekracza 20 par i zagęszczenia ogólne są niższe (Szlama i Majewski 1998, Szyra 2004, Czechowski i in. 2006). Może to jednak wynikać z faktu, iż gatunek ten znacznie zwiększył liczebność w kraju (Chylarecki i in. 2018), a dane z innych stanowisk nie prezentują najnowszych danych. Wysokie w porównaniu do innych kompleksów stawowych Śląska zagęszczenia stwierdzono dla gągoła. W SPK populacja tego gatunku ewidentnie wzrosła w porównaniu z latami 1990. (Hebda i Wyszynski 2000), zagęszczenie wynosi obecnie 1,8–2,5 p./100 ha, podczas gdy w dolinie Baryczy raptem 1,4 p./100 ha (Lenkiewicz i in. 2021).

Gniazdowanie kilku gatunków: perkoza rdzawoszyjego, zausznika, cyranki i cyraneczki uznano w 2021 r. za możliwe,

ponieważ obserwowane osobniki nie wykazywały jednoznacznych zachowań lęgowych. Perkoz rdzawoszyi i zausznik to gatunki rzeczywiście zanikające w regionie, nie tylko na kompleksach stawowych, ale i innych dużych i dobrze zbadanych zbiornikach wodnych (np. Szyra 2012, Beuch 2016, Stasiak i in. 2018). W końcu lat 1990. perkoz rdzawoszyi występował jeszcze na co najmniej kilku kompleksach stawów w SPK, a najliczniej zasiedlone stanowiska (pod Winną Górą czy Pokojem) liczyły nawet 7–9 par (Hebda i Wyszyński 2000). Regres populacji zausznika nastąpił wraz ze spadkiem liczebności śmieszki *Chroicocephalus ridibundus*, przy której koloniach często gniazduje. W latach 1980–1990 zausznik regularnie i licznie gniazdował przy kolonii śmieszki w kompleksie stawów w Bielicach (Hebda i Wyszyński 2000, A. Kuńka inf. ustna). Cyranki i cyraneczki preferują inne typy siedlisk, więc na stawach rybnych gniazdują sporadycznie (Jantarski 2017) i zwykle bardzo nielicznie (Beuch 2019). W latach 90. XX w. na terenie SPK cyraneczka była tylko prawdopodobnie lęgowa i spotykano ją wyłącznie na jednym kompleksie stawów koło Krzywej Góry (Hebda i Wyszyński 2000), natomiast cyranekę stwierdzono wówczas na wielu stanowiskach, jednak wobec odmiennego obecnie podejścia do kwalifikacji par lęgowych kaczek (Jantarski 2017) tamte stwierdzenia należy uznać za jedynie możliwe lub prawdopodobnie lęgowe.

Gniazdowanie podgorzałki w SPK było w 2021 r. raczej wątpliwe wobec obserwacji jedynie samotnego samca, a głowienka i czernica były najliczniej lęgowymi (po krzyżówce, której liczebności

nie oceniano) kaczkami w SPK. Liczebność głowienki była nieco niższa niż czernicy, co jest typowe na większości kompleksów stawowych Śląska (Beuch 2019).

Nowym gatunkiem lęgowym dla SPK jest łabędź krzykliwy. Jego gniazdowanie było oczekiwanym faktem, uwzględniając olbrzymią ekspansję terytorialną i wzrost liczebności gatunku w Polsce (Chodkiewicz i in. 2022). Pewne lęgi pojedynczej pary hełmiatki stwierdzane są w ostatnich kilku latach regularnie na stawach w okolicy Bielicy (Ławicki i in. 2021, Chodkiewicz i in. 2022). Stawy SPK stały się w ostatnich latach kolejnym po Wielikacie, Łęczczoku oraz stawach w dolinie górnej Wisły oraz doliny Baryczy (Beuch 2019, Chodkiewicz i in. 2022) miejscem regularnego występowania tego gatunku. Kolejny rok w Borucicach dokonano także obserwacji mandarynki, gdzie w 2019 r. stwierdzono jej pewne gniazdowanie (Ławicki i in. 2021). Najprawdopodobniej pojawiające się tu ptaki pochodzą z rozwijającej się od co najmniej 2016 r. populacji lęgowej w Brzegu (Obserwacje faunistyczne 2017, Ławicki i in. 2021, Chodkiewicz i in. 2022).

Występowanie większości inwentaryzowanych ptaków wróblowych zależy od obecności rozległych trzcinowisk oraz zakrzewień i zadrzewień położonych w obrębie stawów rybnych. Najbardziej rozpowszechnione były trzciniaki, trzciniczki i potrzosy stwierdzane odpowiednio na 15 oraz na 12 z 16 przebadanych (dwa ostatnie) kompleksach stawów. Niski udział w ogólnej powierzchni stawowej wielkopowierzchniowych trzcinowisk odpowiada prawdopodobnie za niską liczebność brzęczki, choć jej liczebność na innych kompleksach stawowych regionu też

na ogół jest niska, wynosząca kilka–kilka-naście samców (Szlama i Majewski 1998, Szyra 2004). Zaskakujące jest stwierdzenie tylko jednego rewiru podróżniczka na całym obszarze badań pomimo dostępności dogodnych warunków siedliskowych. Jest to gatunek, o silnej tendencji wzrostowej na Śląsku, wraz z trwającą wyraźną ekspansją na większości jego obszaru (Rusiecki i in. 2019, Lenkiewicz i in. 2021).

Zaskoczeniem jest stwierdzenie zaledwie dwóch par remiza, typowego wydaje się gatunku dla stawów hodowlanych. Może to wskazywać na zbyt małą liczbę preferowanych przez ten gatunek rodzajów drzew do osadzenia gniazda, a więc głównie wierzb i brzoź (Czyż 2005). Remiz stał się jednak w ostatnich latach mniej liczny gatunkiem na niektórych śląskich kompleksach stawowych w porównaniu z danymi z końca XX w. (np. Szyra 2012). Zastanawiający jest brak stwierdzeń w obrębie stawów Parku strumieniówki i dziwonii. Gatunki te wydają się być na ogół stałym elementem awifauny lęgowej stawów w regionie, zwłaszcza tych z dużym udziałem zakrzewień w siedliskach podmokłych (Szyra 2004, Zajac 2006, Oleksik i in. 2011, Lenkiewicz i in. 2021). Dziwonia wykazuje jednak silnie negatywny trend liczebności populacji na dużych obszarach regionu w ostatnich latach, np. w dolinie Baryczy (Lenkiewicz i in. 2021).

Inwentaryzacja ptaków na terenie 16 kompleksów stawów rybnych Stobrawskiego Parku Krajobrazowego pokazała, że środowiska te są ważną ostoją ptaków wodno-błotnych w regionie. Dla skutecznego zarządzania walorami przyrodniczymi Parku, należałoby rozważyć włączenie kompleksów stawowych Barucice

i Przygorzele wraz z okolicznymi łąkami w jego granice. W tym również celu należałoby rozpocząć monitoring najcenniejszych gatunków wśród zbadanych kompleksów: hełmiatki, podgorzałki, łabędzia krzykliwego i podróżniczka. Niska liczba stwierdzeń samic kaczek czy perkozów wodzących młode wskazuje na wysokie straty w lęgach, spowodowane najpewniej drapieżnictwem (właściciele gospodarstw stawowych wskazywali na dużą presję wizona amerykańskiego *Neovison vison*). Dlatego też należałoby rozważyć działania polegające na monitorowaniu i późniejszym ograniczaniu liczebności wszystkich gatunków inwazyjnych (również szopa pracza *Procyon lotor*, jenota azjatyckiego *Nyctereutes procyonoides*) o potwierdzonym silnym negatywnym wpływie na populację ptaków na stawach hodowlanych (Witkowski i Orłowska 2012).

Dla ochrony oraz wzrostu ornitologicznego potencjału kompleksów stawów rybnych na obszarze SPK należałoby rozważyć wprowadzenie następujących działań ochronnych:

- rozwieszenie budek lęgowych dla gągoła w obrębie śródleśnych stawów, szczególnie tych na których dotąd nie stwierdzono lęgów tego gatunku (Barucice, Miejsce, Kuźnica Dąbrowska, Pieczyńska);
- odnowienie skarp na niektórych stawach (np. w kompleksie Krzywa Góra), aby umożliwić lęgi brzegówkom i zimorodkom;
- współpraca z właścicielami stawów w celu zachowania lub wprowadzenia nasadzeń wierzb i brzoź na groblach, oraz dodatkowo zabezpieczenie tych drzew przed zgryzieniem przez bobry;

- przekonanie właścicieli do pozostawiania części trzciniowisk na stawach (również na zimę).

Podziękowania

Autorzy publikacji dziękują właścicielom obiektów stawowych za umożliwienie przeprowadzenia prac terenowych oraz wszelkie cenne informacje jakie przekazali. Składamy również podziękowania Redakcji i recenzentom za cenne rady i wskazówki na etapie tworzenia pracy.

Literatura

Beuch S. 2016. Awifauna zbiornika Świerklaniec w latach 2005–2016. *Ptaki Śląska* 23: 21–46.

Beuch S. 2019. Występowanie kaczek właściwych Anatini i grążyc Aythyini w okresie lęgowym na Śląsku w latach 2018–2019. *Ptaki Śląska* 24: 5–33.

Cempulik P., Profus P. 2019. Charakterystyka występowania populacji lęgowej perkoza dwuczubego *Podiceps cristatus* na Górnym Śląsku w czasach historycznych i obecnie. *Ptaki Śląska* 26: 85–106.

Cieślak M., Czapulak A., Krogulec J. 1991. Ptaki rezerwatu „Stawy Przemkowskie” i okolic. *Ptaki Śląska* 8: 54–100.

Chodkiewicz T., Beuch S., Ławicki Ł., Wylegała P., Betleja J., Bzoma S., Cenian Z., Cymbała R., Czechowski P., Czyż S., Dębowski P., Dylak A., Górski A., Grygoruk G., Guzik W., Jankowski K., Kajzer Z., Krupiński D., Łukasik D., Matyjasik Ł., Neubauer G., Sielicki S., Smyk B., Stasiak K., Wardecki Ł., Wężyk M., Wieloch M., Woźniak B., Zielińska M., Zieliński P., Sikora A. 2022. Kartoteka Rzadkich Ptaków w Polsce w roku 2020 – gatunki lęgowe. *Ornis Polonica* 63: 347–379.

Chylarecki P., Sikora A., Cenian Z., Chodkiewicz T. (red.). 2015. Monitoring ptaków lęgowych. Poradnik metodyczny. Wydanie 2. GIOŚ, Warszawa.

Czapulak A., Adamski A., Betleja J. 2002. Populacje lęgowe mew Laridae i rybitw Sternidae na Śląsku w latach 1990–2000. *Ptaki Śląska* 14: 27–46.

Czechowski P., Bocheński M., Sidelnik M. 2006. Awifauna lęgowa stawów rybnych w południowo-zachodniej części województwa lubuskiego. *Ptaki Śląska* 16: 109–121.

Czyż B. 2005. Liczebność, rozmieszczenie i ekologia rozrodu remiza *Remiz pendulinus* na Stawach Milickich. *Notatki Ornitologiczne* 2005, 46: 205–213

Dyrcz A., Grabiński W., Stawarczyk T., Witkowski J. 1991. *Ptaki Śląska. Monografia fauni-*

styczna. Uniwersytet Wrocławski, Zakład Ekologii Ptaków, Wrocław.

Hebda G., Wyszynski M. 2000. Świat zwierząt. W: Koziarski S., Makowiecki J. red. Walory przyrodniczo-krajobrazowe Stobrawskiego parku Krajobrazowego. Studia i Monografie Uniwersytetu Opolskiego nr 283: 99–152.

Jantarski M. 2017. Metody oceny liczebności lęgowych grążyc Aythini i kaczek właściwych Anatini. *Ornis Polonica* 58: 117–139.

Jantarski M. 2019. Liczebność kaczek Anatinae w okresie lęgowym na stawach rybnych w Polsce w latach 2016–2018. *Ornis Polonica* 60: 16–39.

Lenkiewicz W., Orłowska B., Stawarczyk T., Neubauer G., Smyk B. 2021. Trendy liczebności i stan poznania awifauny doliny Baryczy. *Ornis Polonica* 62: 259–292

Ławicki Ł., Beuch S., Chodkiewicz T., Wylegała P., Betleja J., Bzoma S., Cenian Z., Cymbała R., Czechowski P., Czyż S., Dębowski P., Dylak A., Górski A., Grygoruk G., Guzik W., Jankowski K., Kajzer Z., Krupiński D., Łukasik D., Matyjasik Ł., Neubauer G., Sielicki S., Smyk B., Stasiak K., Wardecki Ł., Wężyk M., Wieloch M., Woźniak B., Zielińska M., Zieliński P., Sikora A. 2021. Kartoteka Rzadkich Ptaków w Polsce w roku 2019 – gatunki lęgowe. *Ornis Polonica* 62: 310–338.

MPP 2022. Portal Mapowy Monitoringu Ptaków Polski. Monitoring Łabędzia Krzykliwego. [Dostęp z: <https://monitoringptakow.gios.gov.pl/labedz-krzykliwy.html>, dnia 15.02.2023].

Oleksik I., Karetta M., Król J., Mosz S., Strzelecki P. 2011. Awifauna kompleksu stawowego w okolicach Goczałkowic Zdroju (województwo śląskie). *Ptaki Śląska* 18: 37–59.

Rusiecki S., Smyk B., Górka W. 2019. Stan populacji podróżniczka *Luscinia svecica cyanecula* na Wrocławskich Polach Irygacyjnych w sezonie lęgowym 2019. *Ptaki Śląska* 26: 145–154.

Stasiak J., Zawadzki M., Leszczyński M. 2018. Ptaki Zbiornika Turawskiego w latach 1992–2017. *Ptaki Śląska* 25: 5–42.

Stawarczyk T. 2001. Ornitologiczna waloryzacja akwenów Śląska. *Ptaki Śląska* 13: 5–18.

Szlama D., Majewski P. 1998. Ptaki rezerwatu „Łęczzak” koło Raciborza. *Notatki Ornitologiczne* 39: 1–11.

Szyra D., Szyra R. 2004. Ptaki wodno-błotne stawów rybnych w Ligocie w latach 1995–1999. *Ptaki Śląska* 15: 49–61.

Szyra D. 2012. Awifauna wodno-błotna stawów Wielikąt – stan aktualny oraz zmiany liczebności. *Przegląd Przyrodniczy* 23,2: 42–65.

Wiehle D. 2002. Ptaki stawów rybnych w Spytkowicach w latach 1995–2000. *Chrońmy Przyrodę Ojczystą* 58: 25–61.

Witkowski J., Orłowska B. 2012. Zmiany ilościowe w awifaunie lęgowej stawów milickich w latach 1995–2010. *Ornis Polonica* 53: 1–22.

Zajac K. 2006. Ekologia rozrodu dziwonii *Carpodacus erythrinus* na Stawach Podgórzyskich. *Ptaki Śląska* 16: 5–16.

<http://doi.org/10.5281/zenodo.10960280>

Rozmieszczenie, liczebność i sukces lęgowy mewy siwej *Larus canus* na Śląsku w latach 2021–2022

Distribution, abundance and breeding success of the Common Gull *Larus canus* in Silesia in 2021–2022

Słowa kluczowe: mewa siwa, *Larus canus*, spadek liczebności, Śląsk
Key words: Common Gull, *Larus canus*, population decline, Silesia

Szymon Beuch

Pracownia Badań Ornitologicznych
Muzeum i Instytut Zoologii PAN
ul. Wilcza 64, 00-679 Warszawa
e-mail: sbeuch@miiz.waw.pl

Marcin Przymencki¹, Klaudia Litwiniak², Jakub Szymczak³

Śląskie Towarzystwo Ornitologiczne
Sienkiewicza 21, 50-335 Wrocław
¹e-mail: marcin.przymencki@wp.pl
²e-mail: kklitwiniak@gmail.pl
³e-mail: szymczakj@poczta.onet.pl

Tomasz Biwo

Park Krajobrazowy „Góra św. Anny”
ul. Leśnicka 10, 47-150 Góra św. Anny
e-mail: tomasz.biwo@interia.pl

Bartosz Smyk

Ogólnopolskie Towarzystwo Ochrony Ptaków
ul. Odrowąża 24, 05-270 Marki
e-mail: bartosz.smyk@otop.org.pl

Abstrakt

W latach 2021–2022 przeprowadzono na Śląsku kontrole 26 znanych stanowisk lęgowych mewy siwej *Larus canus*. W pierwszym roku na 17 stanowiskach stwierdzono 39 par lęgowych, a uwzględniając dane z trzech dodatkowych stanowisk wykrytych

Abstract

A survey of 24 known breeding sites of Common Gull *Larus canus* in Silesia was conducted in 2021–2022. There were 36 breeding pairs recorded on 17 sites in the first year and, taking account of the three additional sites discovered in the following season,

w kolejnym sezonie lęgowym liczebność w 2021 r. określono na 39–42 par. W 2022 r. mewa siwa gniazdowała na 18 stanowiskach w liczbie 27 par lęgowych. Liczebności na poszczególnych stanowiskach wahały się od 1 do 7 par. Stanowiska znajdowały się na wyeksploatowanych żwirowniach, piaskowniach i kamieniołomach (42%), zbiornikach zaporowych (21%), czynnych żwirowniach i piaskowniach (17%), stawach (12%) i odstożnikach (8%). Gniazda zakładane były na wyspach żwirowni, piaskowni lub kamieniołomów (52%), wystających z wody konarach i kłodach (35%), konstrukcjach antropogenicznych (10%) oraz piaszczystym brzegu piaskowni (3%). Sukces lęgowy w 2021 r. wyniósł średnio 0,38 młodego/parę przystępującą do lęgu, a w 2022 r. – 0,1. Populacja lęgowa mewy siwej na Śląsku stanowiła w okresie badań 7–8% krajowej populacji. Gatunek zasiedlił region na stałe w 1981 r. i do końca XX w. jego liczebność wzrosła do rekordowych 70–80 par. W pierwszej dekadzie XXI w. trend się odwrócił a liczebność, zwłaszcza na najliczniej dotąd zasiedlanych żwirowniach i zbiornikach w dolinie Nysy Kłodzkiej, gwałtownie się zmniejszyła (o ok. 50–75%). Obecnie trwa dalszy, choć powolny, spadek liczebności populacji lęgowej mewy siwej na Śląsku.

Wstęp

Światowy zasięg występowania mewy siwej *Larus canus* rozciąga się szerokim pasem od Europy zachodniej i północnej przez całą północno-środkową Rosję, aż do wybrzeży Morza Ochockiego (Malling Olsen 2018). Gatunek nie jest globalnie zagrożony (kategoria zagrożenia LC – najmniejszej troski) (BirdLife International 2022), a jego światowa populacja nie wykazuje znaczących zmian liczebności. Najbardziej dynamiczne zmiany, zarówno w zasięgu jak i w liczebności po-

the abundance in 2021 was assessed at 39–42 pairs. In 2022 Common Gull bred on 18 sites, numbering 27 pairs. Abundance on particular sites ranged from 1 to 7 pairs. Breeding sites were localized in exhausted gravelpits, sandpits and quarries (42%), dam reservoirs (21%), working sandpits and gravelpits (17%), ponds (12%) and sedimentation basins (8%). Nests were built on islands in gravel pits, sand pits or quarries (52%), logs and branches sticking out of water (35%), man-made structures (10%) and on a sandy shore of a sand pit (3%). The breeding success amounted to 0.38 young per breeding pair in 2021 and 0.1 in 2022. The Silesian breeding population of the Common Gull constituted 7–8% of its national population in the study period. The species colonized the region permanently in 1981 and its abundance grew to a record of 70–80 pairs by the end of the 20th century. The trend reversed in the first decade of the 21st century and the numbers dropped rapidly (by ca. 50–75%), particularly on the so far most abundantly inhabited gravel pits and reservoirs in Nysa Kłodzka valley. A further, albeit slow, decrease of the Silesian population continues to this day.

populacji, notuje się w krajach Europy zachodniej i środkowej leżących na skraju zasięgu występowania gatunku. Przykładowo w Holandii liczebność populacji w ciągu ostatnich 50 lat zmniejszyła się o ok. 65%. Spadki odnotowano także w Wielkiej Brytanii i Francji oraz w Szwecji. Z kolei liczne populacje duńskie czy fińskie wykazują w ostatnich latach wyraźny trend wzrostowy (Lehikoinen 2020). W Polsce stała lęgowa populacja zaczęła dynamicznie rozwijać się dopiero pod koniec lat 50. XX w., kiedy rozpo-

częła się trwała kolonizacja doliny Wisły. Szczytową liczebność gatunek osiągnął na przełomie lat 80. i 90. gdy gniazdowało w kraju 3200–3500 par, z czego ok. 90% na naturalnych wyspach w korycie środkowej Wisły. Potem nastąpiło odwrócenie trendu i liczebność mewy siwej zaczęła gwałtownie spadać. Na przełomie XX i XXI w. liczebność w kraju szacowano na 2300–2600 par (Bukaciński i Bukacińska 2007), a w latach 2013–2018 już tylko na 600–1000 par (Chodkiewicz i in. 2019). Jako główne przyczyny negatywnego trendu populacji mewy siwej na jej najważniejszym obszarze występowania – w dolinie środkowej Wisły – podaje się niższy sukces lęgowy i wzmogoną śmiertelność ptaków dorosłych przez masowe pojawy meszek *Simulium* sp. czy drapieżnictwo wizona amerykańskiego *Neovision vison* (Bukaciński i Bukacińska 2007).

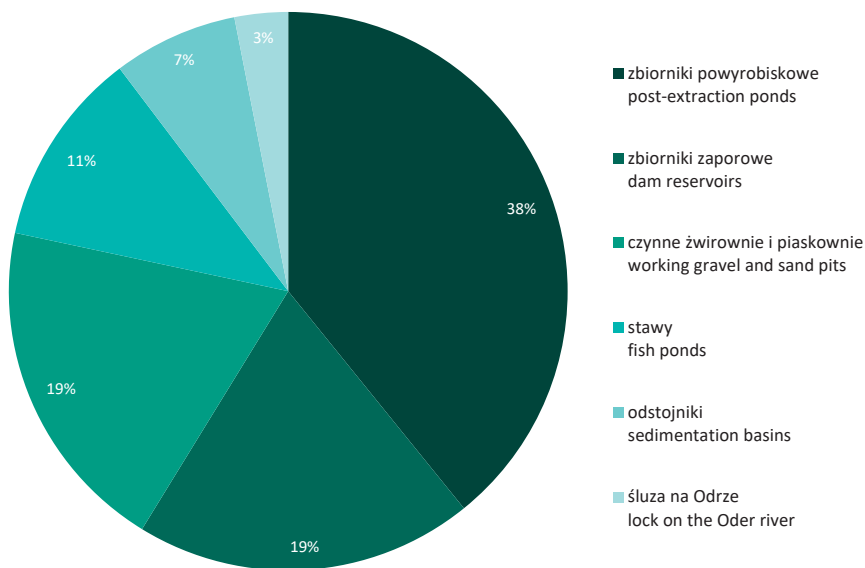
Do pierwszego pewnego lęgu na Śląsku doszło w 1956 r. we Wrocławiu. Kolonizacja regionu rozpoczęła się jednak dopiero w 1981 r., kiedy stwierdzono gniazdowanie pojedynczej pary na Zb. Nyskim. Od tamtej pory do lęgów dochodziło regularnie, a liczebność populacji wzrastała. W 1987 r. oceniono ją na ok. 35 par lęgowych (Dyrz i in. 1991). W kolejnej dekadzie, pomimo lub może z powodu wyraźnego wycofywania się mew siwych z doliny Wisły, wzrost liczebności populacji na śląskich zbiornikach antropogenicznych trwał nadal. Pod koniec ostatniej dekady XX w. jej liczebność w regionie szacowano już na 70–80 par, z czego większość skoncentrowana była na Zb. Mietkowskim oraz na żwirowniach i zbiornikach w dolinie Nysy Kłodzkiej między Bardem a Nysą,

a także na wysokości Niemodlina i Lewina Brzeskiego (Tomiałojć i Stawarczyk 2003). W tym samym czasie rozpoczęła się również kolonizacja żwirowni na terenie Małopolski, gdzie mewy siwe odnotowywały znacznie wyższy sukces lęgowy niż na naturalnych stanowiskach w dolinie Wisły (Skórka i in. 2006). Wydawało się wówczas, że gatunek trwale zasiedlił bezpieczniejsze dla niego sztuczne zbiorniki na południu Polski i stanie się to szansą na wyhamowanie negatywnego trendu.

W latach 2021 i 2022 w ramach nowego programu Monitoringu Ptaków Polski – Monitoringu Ptaków Wybrzeża i Rzek, wszystkie dotychczas znane stanowiska lęgowe mewy siwej w Polsce zostały skontrolowane, a jej liczebność po raz pierwszy możliwie dokładnie oceniona. Niniejsza praca przedstawia wyniki tej inwentaryzacji w granicach Śląskiego Regionu Ornitologicznego i omawia aktualny stan populacji mewy siwej w regionie na tle sytuacji gatunku w kraju.

Teren badań

W pracy zestawiono wyniki z obszaru Śląskiego Regionu Ornitologicznego (ŚRO) (Wuczyński i Kołodziejczyk 2013). Spośród 26 kontrolowanych stanowisk lęgowych mewy siwej większość znajdowała się na Równinie Wrocławskiej (6) i Równinie Świdnickiej (5). Pozostałe stanowiska leżały w Pradolinie Wrocławskiej (3), w Obniżeniu Otmuchowskim (3), w Dolinie Nysy Kłodzkiej (3), w Kotlinie Kłodzkiej (2), a także pojedynczo na: Równinie Przemkowskiej, Wzgórzach Niemczańsko-Strzelińskich, Równinie Opolskiej oraz Bramie Racibor-



Rycina 1. Udział poszczególnych typów siedlisk na 26 skontrolowanych stanowiskach mewy siwej *Larus canus* na Śląsku w latach 2021–2022

Figure 1. Share of particular habitat types on 24 surveyed breeding sites of Common Gull *Larus canus* in Silesia in 2021–2022

skiej (Solon i in. 2018). Najwięcej stanowisk (38%) znajdowało się na antropogenicznych zbiornikach powstałych podczas powierzchniowej eksploatacji górniczej, czyli w żwirowniach, piaskowniach i kamieniołomach. Pozostałe skontrolowane siedliska to: zbiorniki zaporowe i czynne żwirownie lub piaskownie (po 19%), stawy (11%) i odstojniki (7%) oraz śluza na Odrze (3%) (ryc. 1).

Metodyka

Prezentowane w niniejszej pracy wyniki zostały zgromadzone przy okazji realizacji Monitoringu Ptaków Wybrzeża i Rzek (MPWR), ogólnopolskiego

programu Monitoringu Ptaków Polski będącego częścią Państwowego Monitoringu Środowiska. Program ten koordynowany jest przez Muzeum i Instytut Zoologii PAN na zlecenie Głównego Inspektoratu Ochrony Środowiska i sfinansowany przez Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej. Prace MPWR rozpoczęły się w 2020 r., a w latach 2021–2022 jednym z gatunków, którego krajowa populacja była liczona możliwie kompletnie była mewa siwa. Na podstawie danych dostępnych w kartotekach awifaunistycznych (Kartoteka Awifauny Śląska – KAŚ, ornitho.pl) oraz po konsultacjach z osobami kontro-

Tabela 1. Kryteria lęgowości jakie przypisywano poszczególnym ptakom lub parom mew siwych na skontrolowanych stanowiskach

Table 1. Breeding criteria attributed to the particular birds or pairs of Common Gulls on the surveyed sites

Gniazdowanie możliwe Possible breeding	
O	pojedyncze ptaki dorosłe (nawet takie wykazujące zachowania terytorialne w stosunku do innych osobników tego samego gatunku)
Gniazdowanie prawdopodobne Probable breeding	
PR	para ptaków dorosłych w siedlisku lęgowym bez oznak niepokoju
KT	tokująca lub kopulująca para ptaków dorosłych w środowisku lęgowym
AO	obserwacje pojedynczego ptaka lub pary ptaków dorosłych wykazującej zaniepokojenie i/lub agresję związaną z obecnością obserwatora lub drapieżnika
Gniazdowanie pewne Certain breeding	
BU	budowa gniazda (ptaki noszące materiał gniazdowy i/lub formujące gniazdo)
GNS	gniazdo po wykluciu (kał w gnieździe) lub krótko po stracie (skorupy jaj w gnieździe)
WYS	gniazdo wysiadywane
JAJ	gniazdo z jajami (widzianymi)
PIS	pisklęta puchowe (w gnieździe lub poza gniazdem)
MŁO	nielotne lub słabo lotne pisklęta poza gniazdem

lującymi w przeszłości archiwalne lęgowiska gatunku, wytypowano listę 26 potencjalnie aktywnych stanowisk na Śląsku, które zostały wyznaczone do skontrolowania. Wszystkie te miejsca zostały odwiedzone przez obserwatorów w latach 2021–2022 w celu potwierdzenia występowania tam mewy siwej i oceny liczby par. Do obserwacji zastosowano metodykę opracowaną na potrzeby realizacji MPWR (Beuch i in. 2021), której treść

dostępna jest na stronie <https://monitoringptakow.gios.gov.pl/instrukcje-i-formularze.html>. Najważniejsze elementy dotyczące inwentaryzacji stanowisk zasiedlonych przez mewę siwą polegały na:

- przeprowadzeniu co najmniej jednej kontroli każdego stanowiska w okresie 5–20 maja, czyli w najbardziej optymalnym terminie do oceny liczebności gatunku;
- notowaniu obecność ptaków doro-

słych oraz dokonaniu oceny prawdopodobieństwa ich gniazdowania poprzez nadanie ptakom (lub parom) odpowiedniego kryterium lęgowości (kryteria PR, KT, AO, patrz tab.1);

- poszukiwaniu gniazd oraz oceny etapu lęgu (kryteria GNS, WYS, JAJ, PIS, MŁO, patrz tab. 1).

W związku z powszechnym budowaniem gniazd na obiektach antropogenicznych (budynkach, konstrukcjach, rusztowaniach itp.), a także na innych wystających z wody przedmiotach (np. pniach drzew) zwracano uwagę na wszystkie tego typu elementy obecne na stanowisku. Podczas kontroli dokładnie obserwowano zachowania ptaków przydzielając im odpowiednie kryterium lęgowości, co wiązało się jednocześnie z nadaniem mu kategorii lęgowości (możliwe, prawdopodobne i pewne) (tab. 1). Za stanowiska zasiedlone uznano tylko te, gdzie zachowanie ptaków wskazywało na gniazdowanie pewne lub chociaż prawdopodobne. Nie uznawano za lęgowe pojedynczych ptaków dorosłych, jeżeli nie wykazywały one żadnych ewidentnych zachowań wskazujących na gniazdowanie (kryterium O). Jako zachowania lęgowe nie traktowano w takich przypadkach terytorializmu czy agresji wobec innego osobnika tego samego gatunku.

Na większości stanowisk, gdzie stwierdzono prawdopodobne lub pewne gniazdowanie mewy siwej dokonywano na przełomie czerwca i lipca powtórnej kontroli w celu określenia sukcesu lęgowego (rozumianego tu jako obecność opierzonych młodych lub osiągnięcia przez nie lotności), a także w celu wykrycia par przystępujących do lęgów później.

Wskaźnik sukcesu lęgowego został określony w stosunku do liczby par gniazdujących na ponownie skontrolowanych stanowiskach.

Wyniki

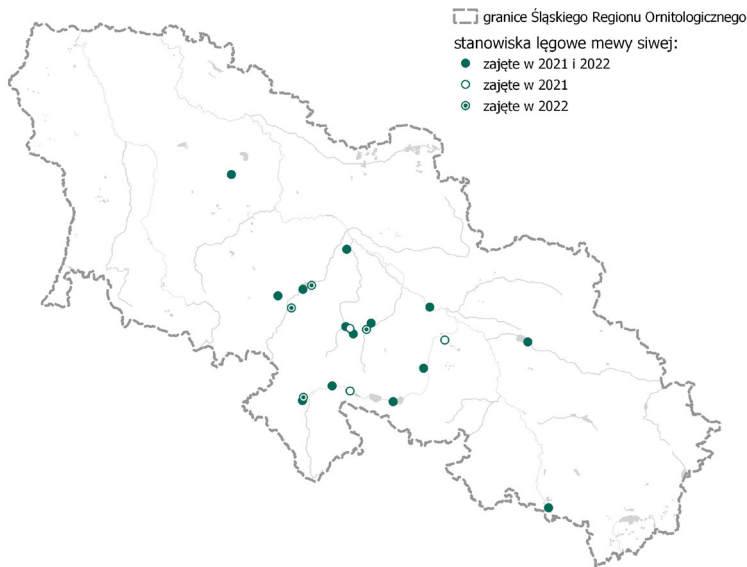
W 2021 r. skontrolowano 23 stanowiska, na których spodziewano się gniazdowania mewy siwej. Obecność dorosłych ptaków lub par wykazujących oznaki przynajmniej prawdopodobnego gniazdowania stwierdzono na 17 stanowiskach. Wykazano na nich 17 par, którym nadano kategorię gniazdowania prawdopodobnego i 22 pary w kategorii gniazdowania pewnego. Łączna liczba lęgowych ptaków w pierwszym sezonie badań wyniosła zatem 39 par. Na poszczególnych stanowiskach stwierdzano zwykle 1–2 pary. Tylko na jednym wykazano 3 pary lęgowe (Kondratowice 1), a na dwóch obserwowano 4 pary (Obora i Jaworzyna Śląska). Najliczniej zasiedlona była żwirownia Pilce, gdzie gniazdowało 7 par (tab. 2).

W kolejnym sezonie kontrola objęła te same 23 stanowiska co w roku wcześniejszym, a dodatkowo w pobliżu niektórych zasiedlonych obszarów dokonano inwentaryzacji innych potencjalnie dogodnych siedlisk dla tego gatunku. Dzięki temu udało się znaleźć pojedyncze pary lęgowe mew siwych na trzech nowych stanowiskach na Dolnym Śląsku: w Proszkowicach, na odstojnikach cukrowni w Strzelinie oraz w Gołogłowach w Kotlinie Kłodzkiej (M. Przymencki, K. Litwiniak). Istnieje duże prawdopodobieństwo, że stanowiska te były czynne również w 2021 r., ale nie były wówczas kontrolowane. W związku z tym szacunkową liczebność mewy siwej w pierw-

Tabela 2. Wyniki inwentaryzacji 26 stanowisk lęgowych mewy siwej *Larus canus* na Śląsku w latach 2021–2022. Dla każdego stanowiska zestawiono liczebności w kategorii gniazdowania prawdopodobnego (kat. B), pewnego (kat. C) oraz zbiorczą liczebność (Suma) będącą sumą par w obu kategoriach lęgowości. bd = brak danych

Table 2. Census results for 26 Common Gull *Larus canus* breeding sites in Silesia in 2021–2022. Numbers of probable (B category) and confirmed breeders (C category), as well as the sum of both these categories (Total) are provided for each site. bd = no data

Lp.	Stanowisko Site	Powiat County	2021			2022		
			kat. B B cat.	kat. C C cat.	Suma Total	kat. B B cat.	kat. C C cat.	Suma Total
1.	Obora	lubiński	2	2	4	2	0	2
2.	Wrocław-Żerniki	wrocławski	1	0	1	1	0	1
3.	Chwałów	wrocławski	1	0	1	1	1	2
4.	Zb. Mietkowski	wrocławski	0	0	0	0	0	0
5.	Proszkowice	wrocławski	bd.	bd.	bd.	1	0	1
6.	Pszemno	wrocławski	0	0	0	1	0	1
7.	Jaworzyna Śląska	świdnicki	3	1	4	3	0	3
8.	Górka Sobócka	strzeliński	0	1	1	0	1	1
9.	Kondratowice 1	strzeliński	0	3	3	1	2	3
10.	Kondratowice 2	strzeliński	1	0	1	0	0	0
11.	Strzelin 1	strzeliński	0	1	1	1	0	1
12.	Strzelin 2	strzeliński	bd.	bd.	bd.	1	0	1
13.	Korytów	kłodzki	2	1	3	0	1	1
14.	Gołogłowy	kłodzki	bd.	bd.	bd.	1	0	1
15.	Pilce	ząbkowicki	6	1	7	1	1	2
16.	zb. Topola	ząbkowicki	0	2	2	0	0	0
17.	zb. Kozielno	nyski	0	0	0	0	0	0
18.	Zb. Nyski	nyski	0	1	1	0	1	1
19.	Brzeziny	nyski	0	4	4	0	2	2
20.	Opole Piast	opolski	0	0	0	0	0	0
21.	Opole Zakrzów	opolski	0	0	0	0	0	0
22.	Zb. Turawski	opolski	0	1	1	0	1	1
23.	Żelazna	brzeski	0	0	0	0	0	0
24.	Brzeg – śluza	brzeski	0	2	2	0	1	1
25.	Stroszowice	brzeski	0	1	1	0	0	0
26.	Buków	wodzisławski	1	1	2	0	2	2
	Suma Total		17	22	39	14	13	27



Rycina 2. Rozmieszczenie stanowisk lęgowych mewy siwej *Larus canus* na Śląsku w latach 2021–2022

Figure 2. Distribution of Common Gull *Larus canus* breeding sites in Silesia in 2021–2022

szym sezonie badań oceniono ostatecznie na 39–42 par. W 2022 r. stwierdzono zasiedlenie 18 stanowisk (w tym trzech nowych miejsc). W porównaniu do poprzedniego sezonu nie obserwowano tego gatunku w Kondratowicach 2 oraz na zb. Topola, a na zwirowni „Sarah” w Stroszowicach widziano tylko jednego zaniepokojonego ptaka w jednej kontroli, a późniejsze wizyty nie potwierdziły obecności gatunku (M. Stajszczyk). Stwierdzono łącznie 14 par prawdopodobnie lęgowych oraz 13 par z pewnością lęgowych. Łączna populacja lęgowa mewy siwej w 2022 r. liczyła 27 par. Liczebności na poszczególnych stanowiskach były niższe niż w poprzednim sezonie. Notowano maksymalnie do 3 par w dwóch miejscach:

w Jaworzynie Śląskiej i w Kondratowicach 1 (tab. 2).

W latach 2021–2022 znaleziono 35 gniazd mewy siwej na Śląsku. Zlokalizowane one były na piaszczystych wyspach w piaskowni lub zwirowni (15 gniazd), wystających z wody kónarach, kłodach lub powalonych drzewach (11 gniazd), konstrukcjach antropogenicznych (7 gniazd), skalistej wyspie w kamieniołomie (1 gniazdo) i piaszczystym brzegu piaskowni Obora poza wyspą (1 gniazdo). Gniazda na konstrukcjach były ulokowane na taśmociągu obsługującym wydobywanie urobku na stanowisku Pilce, na dalbach na kanale żegludowym Odry w Brzegu (M. Stajszczyk), na pontonowej belce podtrzymującej rurę z urob-

kiem na żwirowni w Stroszowicach (M. Stajszyk) oraz na użytkowanej przy pracach wydobywczych barce pływającej po wodach Zb. Nyskiego.

Sukces lęgowy w 2021 r. wyniósł średnio 0,38 młodego/parę przystępującą do lęgu (kategorie B i C), a w 2022 r. – 0,1 młodego/parę przystępującą do lęgu.

W 2021 r. na stanowisku Obora stwierdzono lęg pary gdzie partnerami była mewa siwa i mewa czarnogłowa *Ichtyaetus melanocephalus*, a także obserwowano pisklę będące prawdopodobnie hybrydą międzygatunkową (B. Smyk).

Dyskusja

Badania populacji lęgowej mewy siwej na Śląsku wykazały, iż jej aktualna liczebność (27–42 par) jest na poziomie zbliżonym do tego z połowy lat 1980., a więc z okresu w którym populacja ta dopiero się kształtowała (Dyrz i in. 1991). Pierwszy lęg rozpoczynający trwałe zasiedlenie regionu przez ten gatunek stwierdzono w 1981 r. na Zb. Nyskim, a w kolejnych latach liczebność wzrastała osiągając poziom ok. 35 par w 1987 r. (Dyrz i in. 1991). W latach 1990. rozkwit populacji trwał nadal i na przełomie XX i XXI w. osiągnęła ona prawdopodobnie swą szczytową wartość w regionie licząc wówczas 70–80 par, z czego większość (52–57 par) na żwirowniach i zbiornikach w dolinie Nysy Kłodzkiej między Bardem a Nysą (Czapulak i in. 2002, Tomiałojć i Stawarczyk 2003). W ciągu kilku pierwszych lat XXI w. utrzymywała się ona na wciąż wysokim poziomie. W 2006 r. dokonano pełnej inwentaryzacji stanowisk na tym obszarze i stwierdzono wówczas aż 62–63 pary, naj-

liczniej na zb. Topola – 11 par i na żwirowni Pilce – 39 par (J. Szymczak). To ostatnie stanowisko było wówczas jedynym tak licznie zasiedlonym lęgowiskiem w regionie. Liczebność w tym miejscu zaczęła jednak gwałtownie spadać. Od 2008 r. stwierdzano tam już poniżej 20 par (M. Pluta), a od 2010 r. do czasów współczesnych stanowisko to skupia już najczęściej poniżej 10 par (M. Pluta, niniejsza praca). Na Zb. Nyskim 14–15 par gniazdowało jeszcze w 2008 r., w latach 2009–2013 tylko 2–4 pary, a w kolejnych latach aż do 2022 r. włącznie gniazdowała już tylko pojedyncza para (J. Szymczak). Wygląda na to, że największa śląska populacja z doliny Nysy Kłodzkiej załamała się mniej więcej pod koniec pierwszej dekady XXI w. i od tamtej pory utrzymuje się na niskim poziomie, wykazując prawdopodobnie dalszy, choć wyraźnie łagodniejszy spadek. Najbardziej dostrzegalnymi przyczynami tego trendu było przede wszystkim zmniejszenie się liczby odpowiednich miejsc do założenia gniazda (konary, małe wysepki), a także silna presja ze strony kolonii lęgowej mew białogłowych *Larus cachinnans*, która powstała na zb. Kozielno. Bardzo prawdopodobnym czynnikiem wpływającym negatywnie na populację mewy siwej było także pojawienie się wizona amerykańskiego. W latach 2015–2016 drapieżnictwo ssaków wpłynęło na zanik dwóch kolonii śmieszki *Chroicocephalus ridibundus* w Pilcach i na zb. Topola liczących do 1800 gniazd. Zapewne czynnik ten wpłynął również na populację mew siwych, zwłaszcza w Pilcach, gdzie wszystkie zasiedlone wyspy leżały blisko brzegu. W 2013 r. w dolinie Nysy Kłodzkiej mię-



Fot. 1. Stanowisko lęgowe mewy siwej w kamieniołomie w Górce Sobóckiej (fot. M. Przymencki)
Photo 1. Breeding site of the Common Gull in a quarry in Górka Sobócka



Fot. 2. Gniazdo mewy siwej na całkowicie spuszczonej stawie w Korytowie w Kotlinie Kłodzkiej (fot. M. Przymencki)
Photo 2. A Common Gull nest on a fully emptied pond in Korytów in Kłodzko Valley

dzy Bardem a Nysą gnieździło się już tylko 13–17 par (KAŚ 2022), a w latach 2021–2022 zaledwie 3–10 par (niniejsza praca). Wobec ostatniego pełnego szacunku z końca lat 90. XX w. liczebność śląskiej populacji mewy siwej zmniejszyła się w ciągu 20 lat aż o 50–75% (Czapulak i in. 2002, wyniki niniejszej pracy). W innych zasiedlonych obszarach regionu populacja wydaje się jednak bardziej stabilna, przykładowo w okolicach Zb. Mietkowskiego, gdzie pod koniec XX w. gniazdowało do 8 par (Tomiałojć i Starwarczyk 2003), z czego część (do 4 par) na samym zbiorniku (Dyrz i in. 1998). Wprawdzie obecnie na samym Zb. Mietkowskim mewa siwa już się nie gnieździ, to na czterech zbiornikach w jego okolicy nadal występuje 5–7 par (tab. 1). Z kolei niektóre stanowiska zostały zasiedlone przez mewę siwą dopiero niedawno. Wśród nich można wymienić piaskownię w miejscowości Obora koło Lubina, która została zasiedlona najprawdopodobniej w 2016 r., kiedy to stwierdzono 5 par lęgowych, a podczas inwentaryzacji tego miejsca w 2014 r. gatunek na pewno tu jeszcze nie występował (P. Kołodziejczyk). W podobnym okresie mewa siwa zasiedliła też Zb. Turawski. Pierwszy lęg stwierdzono tam w 2015 r., a w kolejnych dwóch latach stwierdzano nawet 2–3 pary (Stasiak i in. 2018). Na innych obszarach Śląska niewielkie populacje utrzymują się nadal od lat 1980., choć zwykle mniej licznie – m.in. populacja lęgowa z doliny Nysy Kłodzkiej na wysokości Grodkowa i Lewina Brzeskiego licząca 5–8 par w połowie lat 1990 (M. Zawadzki, T. Zawadzki, Czapulak i in. 2002) zachowała się obecnie w liczbie 2–4 par koło miejscowości

Brzeziny w gm. Skoroszyce. Zmniejszyła się także nieco liczebność populacji z doliny górnej Odry na Górnym Śląsku, gdzie pod koniec XX w. gniazdowało do 5 par (Czapulak i in. 2002), a obecnie na jednym stanowisku stwierdza się jeszcze 1–2 pary.

Mniej lub bardziej dokładne inwentaryzacje stanowisk lęgowych mew siwych na Śląsku prowadzono również w latach 2013–2015 w ramach realizacji akcji terenowej „Mewy i rybitwy na Śląsku”, która niestety nie doczekała się jak dotąd opracowania w formie publikacji. Niemniej dane od części uczestniczących w akcji obserwatorów, które trafiły wówczas do KAŚ, pozwalają ocenić minimalne liczebności mew siwych stwierdzonych wówczas w regionie. W 2013 r. było to co najmniej 33–40 par, w 2014 r. – 32–36 par, a prawdopodobnie najbardziej pełne dane z 2015 r. pozwalają oszacować jej liczebność na 45–46 par. Są to wartości bardzo zbliżone do tych uzyskanych w roku 2021 r. (39–42 pary). Może to wskazywać iż przez ostatnie 10 lat populacja lęgowa mewy siwej była względnie stabilna. Dziwi tym samym dużo niższa liczebność w 2022 r. – zaledwie 27 par. To o 31–36% mniej par niż w poprzednim sezonie. Trudno jednoznacznie stwierdzić co wpłynęło na tak duże różnice w liczebnościach między sezonami – raczej nie wynika to ze zmiany miejsca gniazdowania par w drugim roku badań. Mewa siwa jest gatunkiem silnie przywiązanym do swoich stanowisk lęgowych i w przeciwieństwie do np. mewy czarnogłowej powraca regularnie w te same miejsca i to zwykle niezależnie od odnoszonego sukcesu lęgowego (Rattiste i Lilleleht 1986).

Największe niekorzystne różnice między sezonami stwierdzono w żwirowni Pilce, gdzie z 7 par w pierwszym sezonie liczebność spadła do 2 par. Tego typu wahania liczebności na tym stanowisku zdarzały się jednak sporadycznie w ostatnich 10 latach (KAŚ). Jedynym stanowiskiem, opuszczonym w 2022 r. z wiadomych przyczyn jest zb. Topola, na którym w wyniku prowadzonych prac ziemnych dna zbiornika zlikwidowano zarówno wyspę jak i naniesiony przez rzekę duży fragment drzewa, gdzie jeszcze w 2021 r. gniazdowały 2 pary mew siwych.

W podobnym okresie co Śląsk (lata 1980. i 1990.) mewa siwa skolonizowała również antropogeniczne zbiorniki w Małopolsce. Kolonie liczące od kilku do nawet 35 par stwierdzano w żwirowniach pod Tarnowem, Rzeszowem czy Ropczycami (Tomiałojć i Stawarczyk 2003). W latach 1999–2006 gnieździło się tu łącznie nawet 80–140 par (Skórka i in. 2006). Gatunek zasiedlił też żwirownie po małopolskiej stronie doliny górnej Wisły, gdzie w szczytowej fazie na przełomie XX i XXI w. gniazdowało łącznie do 8 par (J. Betleja i in.). Podobnie jak na Śląsku, również i w Małopolsce początkowy sukces kolonizacji nie trwał długo, prawdopodobnie do pierwszej dekady XXI w. Populacja z doliny górnej Wisły dość szybko zmniejszyła się do 1 pary, która gniazdowała na żwirowni w Smolicach przynajmniej do 2018 r. (J. Betleja). Aktualna (lata 2021–2022) liczebność populacji mew siwej w Małopolsce liczy zaledwie 7–8 par skupionych wyłącznie w dolinie Dunajca i w okolicy Krakowa (Wilk i in. 2022, dane MPWR).

Zwraca uwagę również bardzo niski

sukces lęgowy mewy siwej na monitorowanych stanowiskach (0,1–0,38 pisklęcia/parę lęgową). Przykładowo, w fińskich koloniach na wybrzeżu Bałtyku w latach 1982–1991 sukces lęgowy tego gatunku wyniósł średnio od 0,17 do 1,09 młodego/parę lęgową, a głównymi przyczynami strat w lęgach było drapieżnictwo wizona amerykańskiego i mewy srebrzystej *Larus argentatus* (Kilpi 1995). Z kolei wyższy sukces stwierdzono w dwóch koloniach na dachach w Niemczech – odpowiednio 0,9 i 1,8 młodego/parę lęgową w 2000 r. (Kubetzki i Garthe 2007), gdzie dostęp drapieżników, przynajmniej ssaków, był ograniczony. Na zwiększone drapieżnictwo, a co za tym idzie – niski sukces lęgowy mew siwych na Śląsku, wpływać może także ich specyfika gniazdowania. Obserwuje się tu głównie pojedyncze pary, ewentualnie luźne skupienia liczące do 7 par. Götmark i Andersson (1984) zauważyli, że wskaźnik drapieżnictwa był istotnie niższy w koloniach lęgowych niż u par gniazdujących pojedynczo. Wpływał na to fakt, że mewy siwe gniazdujące w koloniach mogły zbiorowo odpędzać intruza (co obserwowaliśmy również na stanowisku Kondratowice 1, gdzie 3 pary mew atakowały zbliżającego się do gniazd błotniaka stawowego *Circus aeruginosus*; M. Przymencki, K. Litwiniak), co skutkowało większym powodzeniem, a z czym nie są w stanie poradzić sobie pojedyncze pary. Dodatkowo, mewy siwe na Śląsku zakładają często gniazda w łatwo dostępnych dla drapieżnika miejscach. Jako przykład warto przytoczyć lęg na stanowisku w Korytowie w 2022 r., gdzie jedna para gniazdowała na całkowicie spuszczonej stawie (M. Przymencki,



Fot. 3. Wysiadująca mewa siwa na stawie Chwałów w 2022 roku (fot. M. Przymencki)

Photo 3. An incubating Common Gull on a pond in Chwałów in 2022

K. Litwiniak; fot. 2).

W latach 2021–2022 w całej Polsce gniazdowało 440–496 par mewy siwej (Beuch i in. 2022), co oznacza spadek liczebności o 20–55% wobec stanu z lat 2013–2018 (Chodkiewicz i in. 2019). Większość krajowej populacji nadal zasiedlała dolinę środkowej Wisły, która skupiała 54–65% całkowitej liczebności. Na Śląsku gniazduje obecnie raptem 7–8% polskiej populacji gatunku i prawdopodobnie trwa nadal powolny spadek jej liczebności. Sytuacja gatunku w regionie wymaga więc niewątpliwie dalszego monitoringu. Zmniejszająca się liczebność populacji na środkowej Wiśle, będącej wciąż głównym lęgowiskiem mewy siwej w kraju, może niekorzystnie wpływać także na śląską populację, przede wszystkim ze względu na brak osobników imigrujących, które mogłyby potencjalnie zasilać regionalne stanowiska.

Z drugiej strony coraz bardziej widocznym trendem u tego gatunku na obszarze Polski jest zasiedlanie dachów budynków. Jest to szczególnie widoczne wzdłuż Wisły, gdzie na dachach w 2022 r. gniazdowało przynajmniej 167 par, czyli 34% krajowej populacji (Beuch i in. 2022). Liczebność ta najprawdopodobniej jest zaniżona, o czym świadczą kolejne relacje lokalnych ornitologów i osób przeprowadzających liczenia w tych miejscach. Kolonizacja obszarów miejskich, a przede wszystkim dachów budynków może stanowić szansę dla mewy siwej na zwiększenie liczebności, co potwierdzają wyniki uzyskane w północnych Niemczech, gdzie w latach 1990. mewa siwa zasiedliła obszary zurbanizowane, co spowodowało kilkukrotny wzrost jej liczebności (Kubetzki i Garthe 2007).

Obserwowane fluktuacje liczebności oraz gniazdowanie raczej pojedynczych

par niż formowanie się kolonii zapewne związane jest z tym, że śląska populacja znajduje się na skraju zasięgu mewy siwej. Obecnie bardziej na południe wysunięte stanowiska znajdują się w Czechach, gdzie gatunek ten zaczął gniazdować w 1987 r., a więc w podobnym okresie jak na Śląsku. W latach 1985–1989 do lęgów przystępowało tam od 3 do 7 par, natomiast w latach 2001–2003 – od 2 do 4. Aktualnie, w latach 2021–2022 w całym kraju gniazdowały tylko dwie pary, w dwóch różnych miejscach (M. Jelínek – inf. niepubl.).

Podziękowania

Dziękujemy Markowi Stajszczykowi za przekazanie danych o populacji lęgowej mewy siwej z lat 2021–2022 z Brzegu i ze zwirowni w Stroszowicach koło Lewina Brzeskiego.

Literatura

Beuch S., Sikora A., Ławicki Ł., Rowiński P., Bukaciński D. 2021. Monitoring Ptaków Wybrzeża i Rzek. Instrukcja prac terenowych. Państwowy Monitoring Środowiska. GIOŚ, Warszawa.

Beuch S., Sikora A., Ławicki Ł. 2022. Monitoring Ptaków Wybrzeża i Rzek. W: Chodkiewicz T., Lewandowska J., Wardecki Ł. (red.) 2022. Sprawozdanie z prac terenowych i opracowanie wyników uzyskanych w sezonie lęgowym w 2022 roku. Zadanie 1. Monitoring ptaków - prace terenowe i opracowanie wyników. Monitoring ptaków z uwzględnieniem obszarów specjalnej ochrony ptaków Natura 2000, lata 2021–2022. GIOŚ, Warszawa.

BirdLife International 2022. Species factsheet: *Larus canus*. Downloaded from <http://www.birdlife.org> on 06/12/2022.

Bukaciński D., Bukacińska M. 2007. Mewa pospolita *Larus canus*. W: Sikora A. Rohde Z., Gromadzki M., Neubauer G., Chylarecki P (red.) Atlas rozmieszczenia ptaków lęgowych Polski 1985–2004. Bogucki Wyd. Nauk., Poznań, ss. 230–231.

Chodkiewicz T., Chylarecki P., Sikora A., Wardecki Ł., Bobrek R., Neubauer G., Marchowski D., Dmoch A., Kuczyński L. 2019. Raport z wdrażania art. 12 Dyrektywy Ptasiej w Polsce w latach 2013–2018: stan, zmiany, zagrożenia. Biuletyn Monitoringu Przyrody 20: 1–80.

Czapulak A., Adamski A., Betleja J. 2002. Populacje lęgowe mew Laridae i rybitw Sternidae na Śląsku w latach 1990–2000. Ptaki Śląska 14: 27–46.

Dyrcz A., Grabiński W., Stawarczyk T., Witkowski J. 1991. Ptaki Śląska. Monografia faunistyczna. Uniwersytet Wrocławski, Zakład Ekologii Ptaków. Wrocław.

Dyrcz A., Kołodziejczyk P., Martini K., Martini M. 1998. Ptaki Zbiornika Mietkowskiego. Ptaki Śląska 12: 17–80.

Götmark F., Andersson M. 1984. Colonial breeding reduces nest predation in the common gull (*Larus canus*). Animal Behaviour 32: 485–492.

- Kilpi M.** 1995. Breeding success, predation and local dynamics of colonial Common Gulls *Larus canus*. *Ann. Zool. Fennici* 32: 175–182.
- Kubetzki U., Garthe S.** 2007. Nests With a View: Distribution, Nest Habitats and Diets of Roof-Breeding Common Gulls (*Larus canus*) in Northern Germany. *Waterbirds* 30: 602–608.
- Lehikoinen A.** 2020. *Larus canus* Mew Gull. W: Keller V., Herrando S., Vorisek P., Franch M., Kipson M., Milanese P., Marti D., Anton M., Klvanova A., Kalyakin M.V., Bauer H.-G., Foppen R.P.B. 2020. European Breeding Bird Atlas 2: Distribution, Abundance and Change, European Bird Census Council & Lynx Edicions, Barcelona, ss. 362–363.
- Malling Olsen K.** 2018. Gulls of the World. A Photographic Guide. Christopher Helm, London, s. 79.
- Rattiste K., Lilleleht V.** 1986. Some aspects of the demography of the common gull *Larus canus* in Estonia. *Var Fagelvärld, Supplement* 11: 179–186.
- Skórka P., Martyka R., Wójcik J.D., Babiarez T., Skórka J.** 2006. Habitat and nest site selection in the Common Gull *Larus canus* in southern Poland: significance of man-made habitats for conservation of an endangered species. *Acta orn.* 41: 137–144.
- Solon J., Borzyszkowski J., Bidłasik M., Richling A., Badora K., Balon J., Brzezińska-Wójcik T., Chabudziński Ł., Dobrowolski R., Grzegorzczak I., Jodłowski M., Kistowski M., Kot R., Krąż P., Lechnio J., Macias A., Majchrowska A., Malinowska E., Migoń P., Myga-Piątek U., Nita J., Papińska E., Rodzik J., Strzyż M., Terpilowski S., Ziaja W.** 2018. Physico-geographical mesoregions of Poland: verification and adjustment of boundaries on the basis of contemporary spatial data. *Geographia Polonica*, 91: 143–170.
- Stasiak J., Zawadzki M., Leszczyński M.** 2018. Ptaki Zbiornika Turawskiego w latach 1992–2017. *Ptaki Śląska* 25: 5–42.
- Tomiałojć L., Stawarczyk T.** 2003. Awifauna Polski. Rozmieszczenie, liczebność i zmiany. PTPP „pro Natura”, Wrocław.
- Wilk T., Nowak D., Mazgaj S., Folta T.** 2022. Awifauna wodno-błotna doliny środkowego i dolnego Dunajca, wraz ze wskazaniem obszaru jako ostoi ptaków o znaczeniu międzynarodowym. *Ornis Pol.* 63: 314–336.
- Wuczynski A., Kołodziejczyk P.** 2013. Granice Śląskiego Regionu Ornitologicznego. *Ptaki Śląska* 20: 170–180.

Stan populacji lęgowej gawrona *Corvus frugilegus* na Śląsku w roku 2021

State of the breeding population of the Rook *Corvus frugilegus* in Silesia in 2021

Słowa kluczowe: gawron, *Corvus frugilegus*, ptaki w miastach, spadek liczebności

Key words: Rook, *Corvus frugilegus*, birds in cities, population decline

Paweł Grochowski

Śląskie Towarzystwo Ornitologiczne
ul. Sienkiewicza 21, 50-335 Wrocław
e-mail: merula@wp.pl

Szymon Beuch

Pracownia Badań Ornitologicznych
Muzeum i Instytut Zoologii PAN
ul. Wilcza 64, 00-679 Warszawa
e-mail: sbeuch@miiz.waw.pl

Tomasz Biwo

Zespół Opolskich Parków Krajobrazowych
Pokrzywna 11, 48-267 Jarnołtówek
e-mail: t.biwo@zopk.pl

Abstrakt

W 2021 r. przeprowadzono inwentaryzację stanowisk lęgowych gawrona *Corvus frugilegus* na terenie Śląskiego Regionu Ornitologicznego. Stwierdzono łącznie 6559 czynnych gniazd rozmieszczonych w 106 koloniach na 60 stanowiskach. W miastach zlokalizowanych było 64,4% kolonii, a 35,6% na obszarach wiejskich. Średnie zagęszczenie populacji lęgowej gawrona w regionie wynosiło 15,7 pary/100 km² powierzchni ogólnej oraz 23,1 pary/100 km² powierzchni nieleśnej. Średnia wielkość stanowiska wyniosła 107,9 gniazd (SD = 103,2), w miastach – 96,3 (SD

Abstract

A survey of breeding sites of Rook *Corvus frugilegus* within the Silesian Ornithological Region was conducted in 2021. A total of 6559 occupied nests, distributed over 106 colonies on 60 sites, were recorded. 64.4% of the colonies were located in cities and 35.6% in rural areas. The mean density of the Rook population in the region amounted to 15.7 pairs/100 km² of the total area and 23.1 pairs/100 km² of the non-forest area. The mean site size was 107.9 nests (SD = 103.2), ranging from 96.3 (SD = 97.1) in cities to 137.4 (SD = 134.5) in rural areas. The largest rookery was located in Kowalo-

= 97,1), na wsiach – 137,4 (SD = 134,5). Największa kolonia znajdowała się w miejscowości Kowalowice (gmina Namysłów) – 477 gniazd. Najczęściej wybieranym miejscem do gniazdowania były parki miejskie i wiejskie, gdzie stwierdzono 79% gniazd. Największe skupiska stanowisk gawrona stwierdzono na Płaskowyżu Głubczyckim, Równinach Oleśnickiej, Chojnowskiej i Legnickiej. Populacja lęgowa gawrona na Śląsku utrzymuje wyraźny trend spadkowy. W stosunku do stanu z końca XX w. liczebność populacji lęgowej gawrona na Śląsku zmniejszyła się o 67,2%, a tempo spadku liczebności w ostatnich 20 latach wynosiło ok. 2,90% rocznie. Większe tempo spadku obserwuje się w koloniach miejskich – 3,2% niż w koloniach wiejskich – 2,0%.

Wstęp

Gawron *Corvus frugilegus* jest wciąż gatunkiem powszechnie lęgowym na terenie całej Polski, a najnowsze szacunki określają jego liczebność na 183 tys. – 222 tys. par lęgowych (Chodkiewicz i in. 2019). Zarówno w Polsce, jak i w wielu krajach Europy gatunek wykazuje spadek liczebności, szczególnie wyraźny w ostatnich 20 latach (Spiess i Keller 2020, BirdLife International 2021). Z tego powodu uzyskał status VU (narażony na wyginięcie) na Europejskiej Czerwonej Liście Ptaków (BirdLife International 2021) i Czerwonej liście ptaków Polski (Wilk i in. 2020). Spadek liczebności gawrona w kraju w latach 2001–2020 wynosił średnio 4% rocznie (Wilk i in. 2020). Ostatnie dane o liczebności gawrona na Śląsku pochodzą z lat 2013–2014 (Jerzak i in. 2017). Niniejsza praca przedstawia aktualną wiedzę dotyczącą liczebności gawrona w Śląskim Regionie Ornitologicznym (ŚRO) (Wuczynski i Kołodziejczyk 2013).

wice (Namysłów commune) – 477 nests. Municipal and village parks were the most frequently selected nesting habitat, accounting for 79% of nests. The largest concentrations of breeding sites were found on Płaskowyż Głubczycki (Głubczyce Plateau), Równina Oleśnicka (Oleśnica Plain), Równina Chojnowska (Chojnów Plain) and Równina Legnicka (Legnica Plain). The breeding population of Rook in Silesia continues to show a clear downward trend. Compared to the state at the end of the 20th century, the abundance has decreased by 67.2% and the rate of decrease over the last 20 years amounted to ca. 2.9% per year. A faster rate is observed in cities – 3.2%, than in the rural colonies – 2.0%.

Teren badań

Liczenie kolonii lęgowych gawrona przeprowadzono na terenie ŚRO. Obecne granice regionu wytyczone są prawie wyłącznie po granicach gmin i tworzą łącznie obszar o powierzchni 41 708 km² (13% powierzchni Polski). Lesistość ŚRO wynosi około 32%, a pozostała część to w przeważającej części obszary rolnicze i zabudowane, stanowiący łącznie 28 361 km². Szczególnie rozległe tereny o takim charakterze znajdują się na Nizinie Śląskiej, zwłaszcza na Równinie Wrocławskiej, Równinie Oleśnickiej i Płaskowyżu Głubczyckim (Kondracki 2009). Największe zagęszczenie terenów zurbanizowanych obecne jest w woj. śląskim, szczególnie w obrębie konurbacji górnośląskiej oraz w tzw. Rybnickim Okręgu Przemysłowym. Ta część regionu charakteryzuje się również dużym nagromadzeniem ośrodków przemysłowych oraz poprzemysłowych nieużytków i stosunkowo niewielkim udziałem terenów rolniczych.

Metodyka

W 2021 r. Śląskie Towarzystwo Ornitologiczne zdecydowało się ponownie zorganizować akcję terenową poświęconą gawronowi na Śląsku. Głównym celem akcji była kontrola wszystkich kolonii lęgowych kontrolowanych w latach 2013–2014 oraz kolonii, których wówczas nie zinwentaryzowano (Jerzak i in. 2017). W tym celu koordynatorzy akcji wytypowali osoby do przeprowadzenia liczeń w konkretnych miejscowościach w regionie. Kontrole polegały na jednorazowym liczeniu zasiedlonych gniazd gawrona w każdej kolonii w terminie od 10 kwietnia do 3 maja. Założono, że jedno zajęte gniazdo odpowiada jednej parze lęgowej. Przyjęto, że nie jest dobrą praktyką stosowanie definicji pojedynczej kolonii jaką zastosowano w poprzednich śląskich badaniach populacji gawrona – definowano ją wówczas jako skupisko gniazd oddalone od drugiego o co najmniej 1 km (Jerzak i in. 2017) albo jako całkowitą populację lęgową w granicach administracyjnych jednego miasta lub dzielnicy (Czapulak i Betleja 2002). Uznano, że kolonie zdefiniowane w ten sposób nie oddają faktycznego przestrzennego rozmieszczenia poszczególnych miejsc lęgowych gawrona. Za pojedynczą kolonię w niniejszej pracy uznawano więc każde skupienie gniazd oddalone od drugiego o co najmniej 250 m (za Zbyryt i in. 2013). W celu wiarygodnego porównania uzyskanych wyników z tymi z poprzednich opracowań (Czapulak i Betleja 2002, Jerzak i in. 2017) przyjęto dodatkowo termin „stanowisko”, który odpowiada „kolonom” z poprzednich lat badań. Granice stanowiska zwykle pokrywają się z grani-

cami miejscowości, w której znajdują się kolonie (Czapulak i Betleja 2002, Jerzak i in. 2017). Podział kolonii na miejskie i wiejskie ustalono na podstawie Państwowego Rejestru Granic (PGR) w ramach warstwy A04 Granice miast (Rozporządzenie 2021). Jako kolonie miejskie przyjęto te zlokalizowane w miastach lub gminach miejskich, a pozostałe zakwalifikowano jako wiejskie. Notowano także rodzaj siedliska w jakim znajdowała się każda kolonia (tab. 2). Zebrane dane wraz ze szczegółową lokalizacją wszystkich kolonii zostały zdeponowane w Kartotece Awifauny Śląska.

Wyniki

Gniazdowanie gawrona na terenie ŚRO w 2021 r. stwierdzono na 60 stanowiskach, w których odnotowano 6559 gniazd (tab. 1 i 3, ryc. 1–3). Liczba kolonii, przy założeniu granicznej odległości 250 m między nimi, wynosiła 106. Największa kolonia znajdowała się w miejscowości Kowalowice (gmina Namysłów) – 477 gniazd. Kolejnymi co do wielkości były kolonie we wsiach Kujawy – 374 gniazda i Świniary Wielkie – 299. Wszystkie największe kolonie w regionie zlokalizowane były na terenie województwa opolskiego, dzięki czemu właśnie Opolszczyzna skupiała niemal 50% wszystkich par lęgowych gawrona. Na terenie województwa dolnośląskiego największym skupiskiem gawronów pozostał Strzelin, gdzie gniazdowało 355 par rozlokowanych w siedmiu koloniach, natomiast w woj. śląskim największa kolonia znajdowała się we wsi Krowiarki koło Raciborza – 220 gniazd. Największe skupiska stanowisk gawrona zachowały się

Tabela 2. Wykaz stanowisk lęgowych gawrona na Śląsku w 2021 r. w porównaniu do skorygowanych wyników z lat 2013 i 2014 (za Jerzak i in. 2017, poprawione). Bd. – brak danych zebranych w trakcie akcji 2013–2014. Stanowiska prezentowane są w kolejności alfabetycznej w obrębie każdego województwa. * – dane z 2013 lub 2014, nieuwzględnione w poprzednim opracowaniu (Jerzak i in. 2017)

Table 2. List of Rook breeding sites in Silesia in 2021, compared to the corrected results from 2013 and 2014 (after Jerzak et al. 2017, corrected). Bd. – lack of data collected during a survey in 2013–2014. The sites are listed alphabetically within each voivodeship (province)

L.p.	Miejscowość Locality	Gmina Commune	Województwo Voivodeship	2013/2014	2021	
				Liczba gniazd Number of nests	Liczba gniazd Number of nests	Liczba kolonii Number of colonies
1.	Bogatynia	Bogatynia	dolnośląskie	62	0	0
2.	Bogatynia-Turoszów	Bogatynia	dolnośląskie	2	0	0
3.	Bolesławiec	Bolesławiec	dolnośląskie	142	158	4
4.	Borek Strzeliński	Borów	dolnośląskie	17	22	1
5.	Cieszków	Cieszków	dolnośląskie	45	128	1
6.	Chojnów	Chojnów	dolnośląskie	(390)*	214	3
7.	Dzierżoniów	Dzierżoniów	dolnośląskie	Bd.	2	1
8.	Głogów	Głogów	dolnośląskie	103	43	2
9.	Góra	Góra	dolnośląskie	7	87	4
10.	Górka Wąsoska	Wąsosz	dolnośląskie	3	0	0
11.	Jaroszów	Strzegom	dolnośląskie	217	0	0
12.	Jastrzębia	Góra	dolnośląskie	89	0	0
13.	Jawor	Jawor	dolnośląskie	153	33	2
14.	Legnica	Legnica	dolnośląskie	41	138	2
15.	Legnickie Pole	Legnica	dolnośląskie	139	150	1
16.	Lubin	Lubin	dolnośląskie	36	85	1
17.	Lwówek Śląski	Lwówek Śląski	dolnośląskie	96	63	1
18.	Łagiewniki	Łagiewniki	dolnośląskie	(39)*	122	1
19.	Oleśnica	Oleśnica	dolnośląskie	422	82	1
20.	Oława	Oława	dolnośląskie	3	0	0
21.	Sieniawka	Bogatynia	dolnośląskie	58	0	0

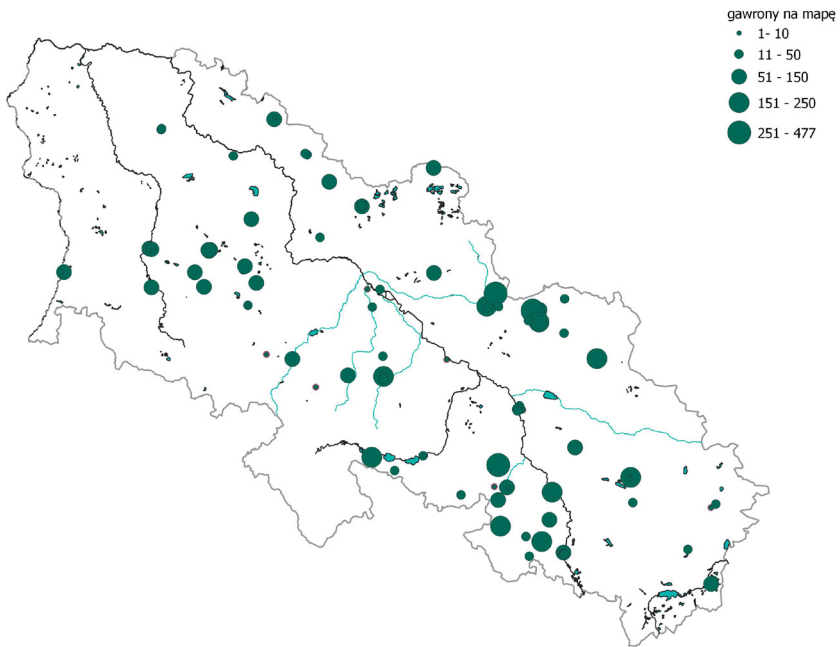
22.	Sobótka	Sobótka	dolnośląskie	5	0	0
23.	Strzegom	Strzegom	dolnośląskie	2	0	0
24.	Strzelin	Strzelin	dolnośląskie	856	355	7
25.	Środa Śląska	Środa Śląska	dolnośląskie	13	0	0
26.	Świdnica	Świdnica	dolnośląskie	21	53	1
27.	Świebodzice	Świebodzice	dolnośląskie	Bd.	5	1
28.	Wąsosz	Wąsosz	dolnośląskie	248	130	1
29.	Wołów	Wołów	dolnośląskie	20	42	1
30.	Wrocław	Wrocław	dolnośląskie	144	49	3
31.	Zagrodno	Zagrodno	dolnośląskie	61	56	1
32.	Ząbkowice Śląskie	Ząbkowice Śląskie	dolnośląskie	28	0	0
33.	Zgorzelec	Zgorzelec	dolnośląskie	Bd. (79 – 2015 r.)	64	2
34.	Złotoryja	Złotoryja	dolnośląskie	62	105	1
35.	Żmigród	Żmigród	dolnośląskie	75	124	4
36.	Baborów	Baborów	opolskie	Bd. (66 – 2016 r.)	23	1
37.	Byczyna	Kluczbork	opolskie	80	18	1
38.	Brzeg	Brzeg	opolskie	56	5	1
39.	Głogówek	Głogówek	opolskie	160	62	2
40.	Głubczyce	Głubczyce	opolskie	283	205	1
41.	Gogolin	Krapkowice	opolskie	66	0	0
42.	Kędzierzyn-Koźle	Kędzierzyn-Koźle	opolskie	Bd.	242	1
43.	Kietrz	Kietrz	opolskie	Bd.	41	1
44.	Klisino	Głubczyce	opolskie	12	104	1
45.	Kluczbork	Kluczbork	opolskie	26	44	1
46.	Komornio	Reńska Wieś	opolskie	62	0	0
47.	Kowalowice	Namysłów	opolskie	432	477	1
48.	Krapkowice	Krapkowice	opolskie	26	0	1
49.	Krzywiczyny	Wołczyn	opolskie	288	123	1
50.	Kujawy	Krapkowice	opolskie	354	374	1
51.	Mochów	Głogówek	opolskie	125	0	0
52.	Namysłów	Namysłów	opolskie	195	242	2
53.	Nysa	Nysa	opolskie	25	15	2

54.	Olesno	Olesno	opolskie	274	185	1
55.	Opole	Opole	opolskie	236	127	8
56.	Paczków	Nysa	opolskie	442	208	1
57.	Piotrowice Nyskie	Nysa	opolskie	20	21	1
58.	Polska Cerekiew	Polska Cerekiew	opolskie	155	82	1
59.	Prudnik	Prudnik	opolskie	Bd.	37	1
60.	Rychnów	Namysłów	opolskie	Bd.	16	1
61.	Strzelce Opolskie	Strzelce Opolskie	opolskie	96	69	1
62.	Świniary Wielkie	Wołczyn	opolskie	211	299	1
63.	Wierzba Górna	Wołczyn	opolskie	Bd.	24	1
64.	Wierzch	Głogówek	opolskie	11	1	1
65.	Wołczyn	Wołczyn	opolskie	151	279	2
66.	Gliwice	Gliwice	śląskie	93	42	1
67.	Krowiarki	Racibórz	śląskie	182	220	1
68.	Pyskowice	Pyskowice	śląskie	166	184	4
69.	Racibórz	Racibórz	śląskie	435	184	7
70.	Sosnowiec	Sosnowiec	śląskie	23	15	2
71.	Tarnowskie Góry	Tarnowskie Góry	śląskie	106	0	0
72.	Tychy	Tychy	śląskie	37	26	1
73.	Brzeszcze	Brzeszcze	małopolskie	96	11	1
74.	Jawiszowice	Brzeszcze	małopolskie	23	117	1
75.	Kozuchów	Kozuchów	lubuskie	63	63	1
76.	Wschowa	Wschowa	lubuskie	Bd.	64	2
77.	Sława	Sława	lubuskie	Bd. (109 – 2015r.)	0	0
Suma Total				8570–9300	6559	106

Tabela 2. Typy siedlisk kolonii lęgowych gawrona na Śląsku w roku 2021

Table 2. Types of breeding habitats selected by Rooks in Silesia in 2021

Kolonia Colony	Liczba kolonii Number of colonies	Liczba gniazd Number of nests	Procent gniazd Percentage of nests
Parki Parks	62	5189	79,1
Skwery Greens	32	759	11,6
Cmentarze i drzewa przy obiektach sakralnych Cemeteries and trees next to sacral buildings	6	144	2,2
Drzewa przy obiektach służby zdrowia Trees next to health care facilities	3	368	5,6
Inne zadrzewienia Other woodlots	3	99	1,5



Rycina 1. Rozmieszczenie i liczebność kolonii lęgowych gawrona na Śląsku w 2021 r.

Figure 1. Distribution and abundance of rookeries in Silesia in 2021

przede wszystkim na Płaskowyżu Głubczyckim, we wschodniej części Równiny Oleśnickiej oraz na Równinach Chojnowskiej i Legnickiej (ryc. 1).

Zagęszczenie par lęgowych gawrona w 2021 r. w granicach ŚRO wyniosło 15,7 pary/ 100 km² powierzchni ogólnej i 23,1 pary/ 100 km² powierzchni nieleśnej.

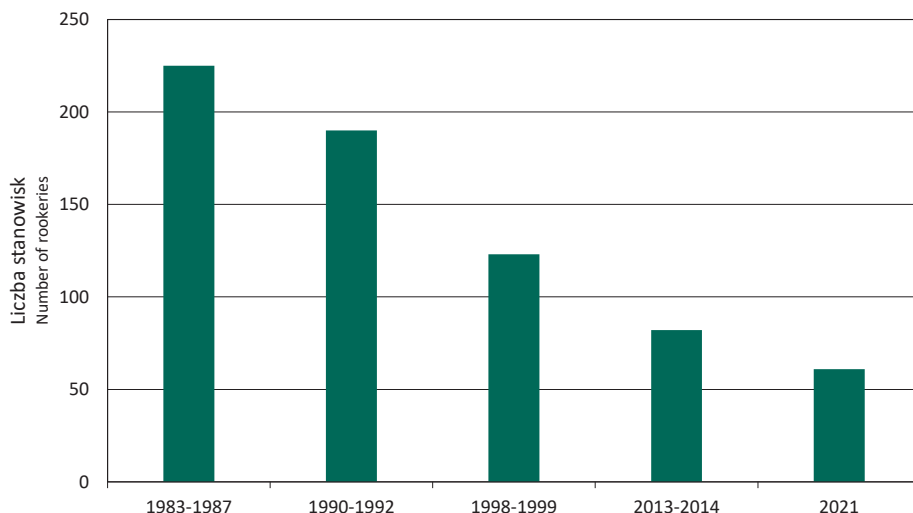
Przygotowania do liczeń gawrona w 2021 r. ujawniły znaczne braki w danych z lat 2013–2014, zestawionych w poprzedniej publikacji (Jerzak i in. 2017). Zabrakło informacji o kolonii w Chojnowie, pow. legnicki, która w 2014 r. liczyła aż 390 gniazd (Ł. Pobiedziński, A. Chlebowski) oraz kolonii w Łagiewnikach, pow. dzierzoniowski, gdzie w 2013 r. gniazdowało 39 par (A. Wuczyński). Nie ujęto ponadto 11 innych znanych kolonii, które z bardzo dużym prawdopodobieństwem istniały również w latach 2013–2014. Na podstawie liczebności uzyskanych na tych stanowiskach, głównie z lat 2015–2016 oraz danych najnowszych (2021 r.) można oszacować, że łączna liczebność gawrona w tym okresie mogła być zaniżona nawet o 1000–1120 par. Tabela 1 uwzględnia więc również skorygowane lub przybliżone dane dla kolonii wówczas zapewne istniejących, ale nieujętych w poprzednim opracowaniu (Jerzak i in. 2017). Skorygowano także dane na rycinach porównawczych (ryc. 2–5).

Najwięcej kolonii i gniazd odnotowano w miastach, gdzie stwierdzono 89 kolonii (na 43 stanowiskach) o łącznej liczbie 4223 par lęgowych. Na wsiach odnotowano 17 kolonii (na 17 stanowiskach) o łącznej liczbie 2336 gniazd. Średnia wielkość kolonii wyniosła 107,9 gniazd (SD = 103,2).

Wartość ta odnotowana w miastach wynosiła 96,3 gniazd (SD = 97,1) i była wyraźnie niższa od średniej wielkości na wsiach – 137,4 gniazd (SD = 134,5). Nie stwierdzono kolonii poza osiedlami ludzkimi. Zdecydowana większość gawronów gniazdowała w parkach na terenie miast oraz w parkach wiejskich (62 kolonie, 79% gniazd). Drugą najczęściej wybraną lokalizacją były skwery. Udział kolonii zlokalizowanych na drzewach przy szkołach, obiektach sakralnych czy budynkach służby zdrowia nie przekraczał 10% (tab. 2).

Dyskusja

Pierwszą ocenę liczebności gawrona na Śląsku przeprowadzono pod koniec XIX w. (Röring 1900). Stwierdzono wówczas w regionie tylko 6 kolonii liczących od 1000 do 3000 gniazd, a całkowitą liczebność oceniono na 10100 par. W latach 1922–1923 znanych było już 45 kolonii, z których ponad połowa liczyła powyżej 100 gniazd (Pax 1925). W połowie XX w. obserwowano rozrost populacji na obszar całego regionu z wyraźnym trendem wzrostowym liczebności. Gatunek stawał się z tego powodu coraz bardziej uciążliwy dla ludzi, co sprawiło, że w latach 70. XX w. rozpoczęto powszechne akcje tępienia ptaków i niszczenia gniazd. Powstrzymało to dalszy rozrost populacji i prawdopodobnie było pierwszym czynnikiem, który odwrócił wzrostowy trend populacji gawrona. W kolejnych dekadach regularne liczenia wszystkich znanych stanowisk gatunku potwierdzały postępujący spadek liczebności. Inwentaryzacja kolonii lęgowych gawrona prowadzona w latach 1983–1987 wykazała



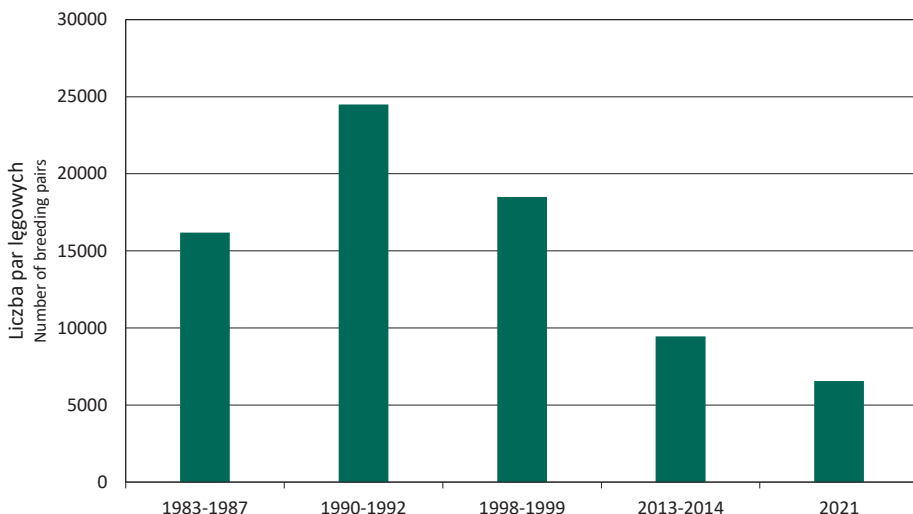
Rycina 2. Liczba stanowisk lęgowych gawrona na Śląsku w kolejnych okresach badań (1983–1987 – Dyrzcz i in. 1991; 1990–1992, 1998–1999 – Czaplak i Betleja 2002, 2013–2014 – Jerzak i in. 2017 uzupełnione, 2021 – niniejsza praca)

Figure 2. Number of breeding sites of Rook in Silesia in the consecutive census periods (1983–1987 – Dyrzcz et al. 1991; 1990–1992, 1998–1999 – Czaplak and Betleja 2002, 2013–2014 – Jerzak et al. 2017 updated, 2021 – current paper)

istnienie ponad 225 kolonii z co najmniej 16185 gniazdami, choć przyznano, że nie są to z pewnością dane kompletne (Dyrzcz i in. 1991). W latach 1990–1992 kontrola znanych z poprzedniej dekady 208 stanowisk wykazała zanik 18 z nich. W istniejących wciąż 190 koloniach wykazano łącznie 22500–24500 gniazd. Powtórzenie badań w latach 1998–1999 wykazało, że liczba czynnych kolonii spadła do 123 i skupiały one już 18500–20000 gniazd (ryc. 2 i 3) (Czaplak i Betleja 2002). Pierwsza pełna inwentaryzacja śląskiej populacji gawrona w XXI w. została przeprowadzona w latach 2013–2014 (Jerzak i in. 2017). Uwzględniając również dane z 13 kolonii, nieujętych w opracowaniu, w okresie tym istniały na Śląsku 82 ko-

lonie skupiające 8570–9300 gniazd. Bardziej prawdopodobna wydaje się jednak ta wyższa granica przedziału liczebności, ponieważ pod uwagę nie wzięto kilku kolonii skupiających powyżej 200 gniazd zarówno przed jak i po okresie badań (tab. 1). Dzięki uzupełnieniu danych z lat 2013–2014 możemy przyjąć, że w ciągu pierwszych 15 lat XXI w. liczba kolonii lęgowych gawrona spadła na Śląsku o 33,3%, a liczba par lęgowych o 53%.

Badania przeprowadzone w 2021 r. wykazały dalszy spadek populacji lęgowej gawrona na Śląsku. Stwierdzono 60 stanowisk skupiających 6559 gniazd. W stosunku do danych z lat 2013–2014 (Jerzak i in. 2017, uzupełnione) liczba stanowisk spadła więc o 25,6%, a liczba par



Rycina 3. Liczba par lęgowych gawrona na Śląsku w kolejnych okresach badań (1983–1987 – Dyrzcz i in. 1991; 1990–1992, 1998–1999 – Czaplak i Betleja 2002, 2013–2014 – Jerzak i in. 2017 uzupełnione, 2021 – niniejsza praca)

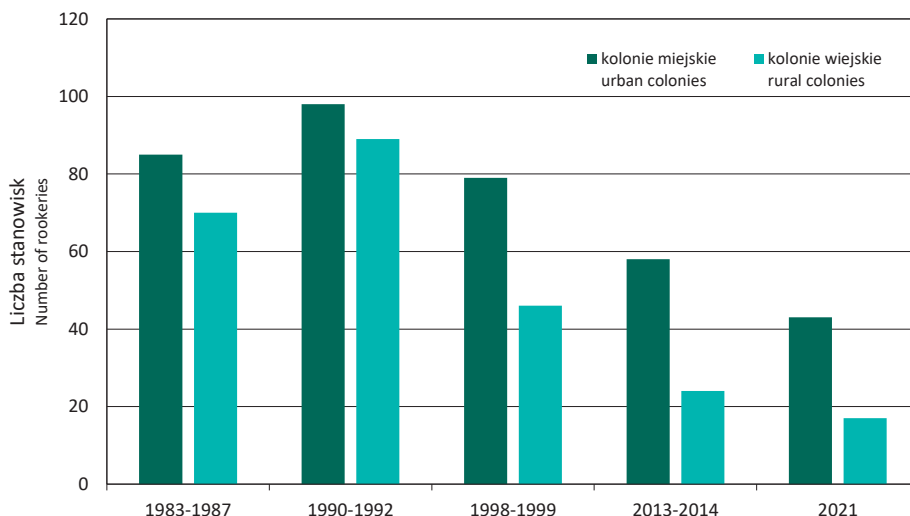
Figure 3. Number of breeding pairs of Rook in Silesia in the consecutive census periods (1983–1987 – Dyrzcz et al. 1991; 1990–1992, 1998–1999 – Czaplak and Betleja 2002, 2013–2014 – Jerzak et al. 2017 updated, 2021 – current paper)

lęgowych o 29,5%. Wobec danych sprzed 20 lat (Czaplak i Betleja 2002) spadki te wynoszą odpowiednio 51,4% i 67,2%. Oznacza to, że w każdym kolejnym roku bieżącego stulecia liczba stanowisk lęgowych gawrona na Śląsku zmniejszała się średnio o 2,2%, natomiast liczba czynnych gniazd o 2,9%. Jest to więc tylko nieco niższe tempo spadku liczebności populacji od tempa ogólnopolskiego określanego na ok. 4% (Chylarecki i in. 2018, Wilk i in. 2020).

Średnio na stanowisku lęgowym na Śląsku w roku 2021 r. stwierdzano 107,9 gniazd. Oznacza to spadek średniej wielkości stanowiska wobec uzupełnionych danych z lat 2013–2014 o 12% (Jerzak i in. 2017). W latach 1980. wartość

ta była dla Śląska znacznie niższa. Wynosiła tylko 72,0 gniazda (Dyrzcz i in. 1991). Stanowisk było więc wprawdzie znacznie więcej (ryc. 2), ale były one średnio mniej liczebne. Najwyższe średnie wielkości stanowiska w regionie zanotowano w latach 1990.: 120,1 gniazd w latach 1992–1994 i aż 145,0 gniazd w okresie 1998–1999 (Czaplak i Betleja 2002).

Inwentaryzacja gawrona w 2021 r. potwierdziła rosnącą dysproporcję pomiędzy liczbą stanowisk miejskich i wiejskich (ryc. 4). Na początku lat 90. XX w. stanowiska miejskie stanowiły 52,4% wszystkich, w latach 1998–1999 było to już 63,2%, natomiast w latach 2013–2014 i w 2021 r. już aż 70–71% wszystkich stanowisk (ryc. 4). Co ciekawe trend



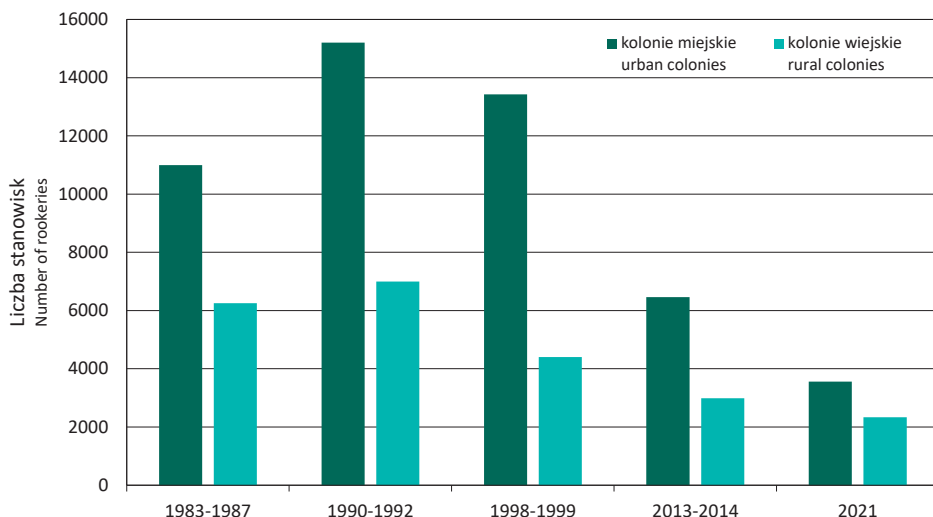
Rycina 4 Liczba stanowisk lęgowych gawrona na Śląsku w miastach i wsiach w różnych okresach badań (1983–1987 – Dyrzc i in. 1991; 1990–1992, 1998–1999 – Czapulak i Betleja 2002, 2013-2014 – Jerzak i in. 2017 uzupełnione, 2021 – niniejsza praca)

Figure 4. Number of breeding sites of Rook in Silesia in towns and villages in various census periods (1983–1987 – Dyrzc et al. 1991; 1990–1992, 1998–1999 – Czapulak and Betleja 2002, 2013-2014 – Jerzak et al. 2017 updated, 2021- current paper)

spadkowy liczby czynnych gniazd jest znacznie bardziej dynamiczny w miastach, niż na wsiach, gdzie wydaje się on przebiegać znacznie łagodniej. Wobec stanu z końca XX w. liczebność kolonii miejskich zmniejszyła się aż o 74% (3,2% rocznie), natomiast na wsiach spadek ten wyniósł 47% (2,0% rocznie) (ryc. 4 i 5). W porównaniu do lat 2013–2014 liczba gniazd w miastach zmniejszyła się o 45%, a na wsiach jedynie o 22%. Wynika z tego, że wprawdzie znacznie szybciej ubywa stanowisk wiejskich, to jednak ich liczebność jest bardziej stabilna, a w części z nich doszło nawet do wzrostu liczby par względem lat 2013–2014. Widać to również w średniej liczbie gniazd na stanowisku, która w 2021 r. była wy-

raźnie wyższa na wsiach (137,4 gniazd) niż w siedliskach miejskich (96,3 gniazd). Odwróciła się więc zachowywana jeszcze w latach 1998–1999 proporcja kiedy to największe stanowiska znajdowały się w miastach (Czapulak i Betleja 2002). Znacznie większą dysproporcję w średniej wielkości stanowisk wiejskich (średnio 158 gniazd) do miejskich (średnio 64) stwierdzono w północnej Wielkopolsce (Wylegała i in. 2013). Na Pomorzu zaś w obydwu siedliskach średnie te były podobne i wynosiły ok. 50 gniazd (Ławicki i in. 2015).

Aktualny zasięg występowania gawrona na Śląsku, w porównaniu do sytuacji z ostatniej dekady XX w. nieco się zmienił. Obecnie największe skupiska stano-



Rycina 5 Liczba par lęgowych gawrona na Śląsku w miastach i wsiach w różnych okresach badań (1983–1987 – Dyrzc i in. 1991; 1990–1992, 1998–1999 – Czaplak i Betleja 2002, 2013–2014 – Jerzak i in. 2017 uzupełnione, 2021 – niniejsza praca)

Figure 5. Number of breeding pairs of Rook in Silesia in towns and villages in various census periods (1983–1987 – Dyrzc et al. 1991; 1990–1992, 1998–1999 – Czaplak and Betleja 2002, 2013–2014 – Jerzak et al. 2017 updated, 2021 – current paper)

wisk lęgowych znajdują się na obszarach o znacznym udziale gruntów ornych, czyli na Płaskowyżu Głubczyckim, we wschodniej części Równiny Oleśnickiej oraz na Równinach Chojnowskiej i Legnickiej (ryc. 1). Z kolei 20 i 30 lat temu rozmieszczenie kolonii gawrona było bardziej równomierne niż obecnie. Gatunek zasiedlał w zasadzie wszystkie niezalesione obszary w regionie. Od tamtego czasu ubyło wyraźnie stanowisk na Równinie Wrocławskiej i Równinie Niemodlińskiej, a także w zachodniej części Równiny Oleśnickiej (Czaplak i Betleja 2002). Gawron wycofuje się również gwałtownie z Górnego Śląska (w granicach woj. śląskiego), gdzie większe kolonie pozostały jeszcze tylko w Pyskowicach i Raciborzu, (a także w le-

żących już na Płaskowyżu Głubczyckim – Krowiarkach). Pod koniec XX w. gatunek występował jeszcze w kilkunastu miastach konurbacji górnośląskiej (Czaplak i Betleja 2002), a obecnie tylko w jednym – w Gliwicach, gdzie jego liczebność z każdym rokiem maleje.

Średnie zagęszczenie par lęgowych gawrona na Śląsku w 2021 r. wynosiło 15,7 pary/100 km² powierzchni ogólnej oraz 23,1 pary/100 km² powierzchni nieleśnej. Uzupełnione wartości zagęszczeń uzyskane w latach 2013–2014 były oczywiście wyższe i wynosiły 20,5–22,7 par/100 km² powierzchni ogólnej oraz 30,2–33,3 par/100 km² powierzchni nieleśnej. Aktualne zagęszczenia par lęgowych gawrona na Śląsku są

bardzo zbliżone do tych wykazanych w latach 2011–2012 na zbliżonym pod względem powierzchni Pomorzu (odpowiednio 12,2–13,3 pary/100 km² powierzchni całkowitej i 20,7–22,6 pary/100 km² powierzchni nieleśnej) (Ławicki i in. 2015). W północnej Wielkopolsce stwierdzano w tym czasie aż 36 par/100 km² (Wylegała i in. 2013), a więc wyraźnie więcej niż na Śląsku czy na Pomorzu. Największe zagęszczenia par lęgowych gawrona stwierdza się we wschodniej części kraju, np. na Podlasiu, gdzie na powierzchni nieleśnej wykazano w 2012 r. 76 par/100 km² (Zbyryt i in. 2013), a więc ponad trzykrotnie więcej niż w 2021 r. na Śląsku.

Krajowy spadek liczebności gawrona przebiega w tempie ok. 4% rocznie, choć w zależności od obszaru trend ten ma różną intensywność (Chylarecki i in. 2018). Najszybciej, bo aż 10% rocznie, wymiera populacja z zachodniej i południowej Polski, natomiast najbardziej stabilna wydaje się populacja z północy kraju (Chylarecki i in. 2018). Są to dane uzyskane z Monitoringu Flagowych Gatunków Ptaków, choć potwierdzają to również szczegółowe badania regionalne, np. na Pomorzu populacja gawrona w ostatnich latach określana jest jako stabilna (Ławicki i in. 2015). Jako główną przyczynę ujemnego trendu wskazuje się zmiany w rolnictwie (np. spadek udziału zbóż jarych, czy obecności łąk i pastwisk) ograniczające bazę pokarmową, ale również niekorzystne zmiany klimatyczne (Tryjanowski i in. 2009, Zbyryt i in. 2013, Chylarecki i in. 2018). Populacje skupiają się więc coraz częściej na terenach miejskich, gdzie próbują dostosować się do nowych zasobów pokarmowych. Tam jed-

nak zdecydowanie bardziej narażają się na prześladowania ze strony ludzi (Zbyryt 2014). Przewiduje się, że w związku ze zmianami klimatycznymi w ciągu kolejnych kilkudziesięciu lat gatunek ten wycofa się z dużego obszaru kontynentu europejskiego, zwłaszcza z jego południowej i środkowej części (Huntley i in. 2007).

Niszczenie kolonii gawronów na Śląsku w latach 2015–2021

Pomimo trwającego od kilku dekad spadku liczebności gawrona stosunek ludzi do tego gatunku nadal jest negatywny. Działania mające na celu ograniczanie ich liczebności lub usuwanie ich kolonii nadal są powszechne i to zarówno środkami legalnymi, jak i nielegalnymi. W 2021 r. Śląskie Towarzystwo Ornitologiczne złożyło wniosek do regionalnych dyrekcji ochrony środowiska (RDOŚ) w Gorzowie Wielkopolskim, Katowicach, Opolu i Wrocławiu o udostępnienie informacji o liczbie rozpatrywanych wniosków o odstępstwa od zakazów w zakresie ochrony gatunkowej gawrona, a także o liczbę wydanych pozwoleń na działania w obrębie kolonii lęgowych wydanych w latach 2015–2021 (tab. 3). Składane do organów wnioski dotyczyły głównie płoszenia ptaków w okresie lęgowym lub bezpośredniego usuwania gniazd w koloniach. Uzasadnieniem tych działań w niemal każdym wniosku była uciążliwość w związku z zagrożeniem sanitarnym oraz hałasem powodowanym przez ptaki. Kolejnym powodem był zły stan sanitarny drzew, na których znajdowały się gniazda gawronów. Wszystkie placówki RDOŚ, do których złożono

Tabela 3. Liczba wydanych decyzji przez RDOŚ na terenie ŚRO, zezwalających na odstępowstwa od ochrony gatunkowej gawrona wydane w latach 2015–2021. W nawiasach podano liczbę zezwoleń wydanych na niszczenie gniazd

Table 3. Number of permits issued by RDOŚ (Regional Directorates for Environmental Protection) within the Silesian Ornithological Region in the years 2015–2021, suspending the protected status of Rook. Number of licenses issued to remove nests provided in parentheses

Rok Year	RDOŚ Katowice	RDOŚ Opole	RDOŚ Wrocław	RDOŚ Gorzów Wielkopolski
2015	1	1		
2016	4 (1)	1 (1)	3 (1)	
2017	4			
2018	1		2	
2019	4 (1)	1	3 (2)	
2020	7 (5)	1		1 (1)
2021	2 (1)			
Suma Total	23 (8)	4 (1)	8 (3)	1 (1)

wnioski stosowały powszechnie praktykę wydawania pozytywnych decyzji, umożliwiających działania przeciwko gawronom (tab. 3). Uzasadnieniem tego był jakoby brak alternatywnych rozwiązań, a także brak znaczącego wpływu tych działań na stan lokalnej populacji gawrona. Argumentacja ta jest oczywiście błędna. Przykładowo, intensywne płoszenie i niszczenie gniazd w Wąsoszu w latach 2019–2021 doprowadziło do spadku liczby gniazdujących gawronów z 220 par w roku 2013 (Jerzak i in. 2017) do około 60 par w roku 2022. Biorąc pod uwagę fakt szybkiego spadku populacji gawrona w kraju, składane wnioski powinny być poddawane wnikliwej analizie w zakresie zasadności ich wykonywania. Istotne wydaje się też uświadamianie instytucji składających wnioski, że wypędzenie gawronów z jed-

nej lokalizacji nie doprowadzi najczęściej do ich przesiedlenia w inne niekonfliktowe miejsce, a wiąże się z poważnym ryzykiem doprowadzenia do rozproszenia się ptaków i zaniku lokalnej populacji.

W dalszym ciągu problemem jest również nielegalne niszczenie gniazd i siedlisk gawrona (czyli bez zgody RDOŚ). W miejscowości Komorno, pow. kędzierzyńsko-kozielski, w 2020 r. istniała kolonia gawrona złożona z 70 gniazd, położona w niewielkim parku przypałacowym. W kolejnym roku podczas liczeń stwierdzono, że gatunek wycofał się z tego stanowiska, czego powodem była intensywna pielęgnacja koron drzew i być może umyślne płoszenie osobników próbujących zakładać gniazda realizowane bez odpowiedniej zgody RDOŚ.

Podziękowania

Dziękujemy wszystkim, którzy wykonali liczenia kolonii lęgowych gawrona i przekazali dane koordynatorom. Byli to: Łukasz Berlik, Szymon Beuch, Tomasz Biwo, Grzegorz Bobrowicz, Emilia Brzęk, Maciej Buchalik, Adam Chlebow-ski, Paweł Czechowski, Beata Czyż, Irena Danielecka, Ryszard Danielecki, Marcin Dec, Alicja Dubicka, Joanna Frankiewicz, Stanisław Gacek, Paweł Grochowski, Marek Kapelski, Sylwester Kocot, Łukasz Kosicki, Karolina Kuńka, Klaudia Litwiniak, Wiesław Lenkiewicz, Piotr Lewandowski, Grzegorz Lorek, Andrzej Łużyński, Tomasz Maszkało, Leszek Matacz, Waldemar Michalik, Adrianna Muszyńska, Ireneusz Oleksik, Krzysztof Ostrowski, Dawid Panasiuk, Ewa Paprzycka, Łukasz Pobiedziński, Marcelina Poddaniec, Joanna Pomorska-Grochowska, Ewa Poślińska, Marcin Przymencki, Tomasz Szczanski, Kamil Struś, Hanna Sztwiertnia, Grzegorz Śnieg, Rafał Świerad, Marcin Temporale, Dorota Twardzik, Rafał Walczyk, Piotr Wasiak, Aleksandra Wolak, Andrzej Wuczyński, Krzysztof Zadwórny, Tomasz Zarzycki, Czesław Zontek.

Literatura

- BirdLife International** 2021. European Red List of Birds. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
- Chodkiewicz T., Chylarecki P., Sikora A., Wardecki Ł., Bobrek R., Neubauer G., Marchowski D., Dmoch A., Kuczyński L.** 2019. Raport z wdrażania art. 12 Dyrektywy Ptasiej w Polsce w latach 2013–2018: stan, zmiany, zagrożenia. Biuletyn Monitoringu Przyrody 20: 1–80.
- Chylarecki P., Chodkiewicz T., Neubauer G., Sikora A., Meissner W., Woźniak B., Wylegała P., Ławicki Ł., Marchowski D., Betleja J., Bzoma S., Cenian Z., Górski A., Korniluk M., Moczarska J., Ochocińska D., Rubacha S., Wieloch M., Zielińska M., Zieliński P., Kuczyński L.** 2018. Trendy liczebności ptaków w Polsce. GIOŚ, Warszawa.
- Czapulak A., Betleja J.** 2002. Liczebność i rozmieszczenie kolonii lęgowych gawrona *Corvus frugilegus* na Śląsku w latach 90. XX wieku. Ptaki Śląska 14: 5–25.
- Dyrz A., Grabiński W., Stawarczyk T., Witkowski J.** 1991. Ptaki Śląska – monografia faunistyczna. UW, Wrocław.
- Huntley B., Green R. E., Collingham Y.C., Willis S. G.** 2007. A climatic atlas of European breeding birds. Durham University, The RSPB and Lynx Editions, Barcelona.
- Jerzak L., Szurlej-Kiełńska A., Beuch S., Frankiewicz J., Kołodziejczyk P., Matacz L.** 2017. Rozmieszczenie i liczebność kolonii lęgowych gawrona *Corvus frugilegus* na Śląsku w latach 2013–2014. Ptaki Śląska 24: 75–88.
- Kollibay P.** 1906. Die Vögel der Preussischen Provinz Schlesien. Breslau.
- Kondracki J.** 2009. Geografia regionalna Polski. PWN, Warszawa.
- Ławicki Ł., Wójcik C., Ziółkowski M.** 2015. Populacja lęgowa gawrona *Corvus frugilegus* na Pomorzu w latach 2011–2012. Ptaki Pomorza 5: 33–48.
- Pax F.** 1925. Wirbeltierfauna von Schlesien. Berlin.

Rozporządzenie 2021. Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 16 lipca 2021 r. w sprawie państwowego rejestru granic i powierzchni jednostek podziałów terytorialnych kraju (Dz. U. z 2021 poz. 1373).

Röring G. 1900. Die Verbreitung der Saatkrähe in Deutschland. w: Arbeit. Biol. Abteil, Land- u. Forstwirtschaft. Kais. Gesundheitsamt I, ss. 271–284.

Spiess M., Keller V. 2020. *Corvus frugilegus* Rook. W: Keller V., Herrando S., Vorisek P., Franch M., Kipson M., Milanese P., Marti D., Anton M., Klvanova A., Kalyakin M.V., Bauer H.-G., Foppen R.P.B. 2020. European Breeding Bird Atlas 2: Distribution, Abundance and Change, European Bird Census Council & Lynx Edicions, Barcelona, ss. 558–559.

Tomiałojć L., Stawarczyk T. 2003. Awifauna Polski. Rozmieszczenie, liczebność i zmiany. PTPP „proNatura”, Wrocław.

Tryjanowski P., Rzępała M. 2007. Gawron *Corvus frugilegus*. W: Sikora A., Rohde Z., Gromadzki M., Neubauer G., Chylarecki P. (red.). Atlas rozmieszczenia ptaków lęgowych Polski 1985–2004., Bogucki Wyd. Nauk., Poznań, ss. 474–475.

Wilk T., Chodkiewicz T., Sikora A., Chylarecki P., Kuczyński L. 2020. Czerwona lista ptaków Polski. OTOP, Marki.

Wuczyński A., Kołodziejczyk P. 2013. Granice Śląskiego Regionu Ornitologicznego. Ptaki Śląska 20: 170–180.

Wylegała P., Kujawa D., Batycki A., Krąkowski B., Białek M. 2013. Populacja lęgowa gawrona *Corvus frugilegus* w północnej Wielkopolsce stan aktualny i zmiany liczebności. Ptaki Wielkopolski 2: 101–110.

Zbyryt A., Zbyryt M., Siwak P., Kasprzykowski Z. 2013. Rozmieszczenie i liczebność gawrona *Corvus frugilegus* w województwie podlaskim w 2012 roku. Ornithol. Pol. 54: 25–39.

Zbyryt A. 2014. W sprawie zmiany statusu ochronnego gawrona *Corvus frugilegus*. Chrońmy Przyr. Ojcz. 70: 343–350.

Gniazdowanie ohara *Tadorna tadorna* w żwirowni Pilce w latach 2022–2023

Breeding of the Common Shelduck *Tadorna tadorna* in the Pilce gravel pit (Lower Silesia) in 2022–2023

Klaudia Litwiniak¹, Marcin Przymencki², Mirosław Pluta³

Śląskie Towarzystwo Ornitologiczne

Sienkiewicza 21, 50-335 Wrocław

¹e-mail: kklitwiniak@gmail.pl

²e-mail: marcin.przymencki@wp.pl

³e-mail: mirekpluta58@gmail.com

Szymon Beuch

Pracownia Badań Ornitologicznych

Muzeum i Instytut Zoologii PAN

ul. Wilcza 64, 00-679 Warszawa

e-mail: sbeuch@miiz.waw.pl

Dnia 7.05.2022 w żwirowni Pilce (gm. Kamieniec Ząbkowicki i Bardo, woj. dolnośląskie) stwierdzono jedną parę oharów *Tadorna tadorna* oraz pojedynczego samca bez oznak lęgowości – wyniki Monitoringu Ptaków Wybrzeża i Rzek (MPWR) w ramach Monitoringu Ptaków Polski (Beuch i in 2022). Ptaki przebywały na zbiorniku położonym na północ od budowanego zbiornika Kamieniec, przez który przepływa Nysa Kłodzka. Żwirownię skontrolowano również 12.06.2022 i stwierdzono wówczas jedną parę tego gatunku wodzącą 14 piskląt. Dnia 16.06 zaobserwowano dwie dorosłe samice z tą samą liczbą piskląt. W obecności obserwatora samice podrywały się do lotu i krążyły wokół niego wy-

dając głośne dźwięki alarmowe. Pisklęta różniły się wyraźnie wielkością, co wskazuje, że pochodziły z lęgów dwóch par, tym bardziej, że liczba piskląt w pojedynczym lęgu zwykle nie przekracza 12 jaj (Patterson 1982). Podczas kolejnych kontroli następowała redukcja liczby młodych: 10.07 – 10, 17.07 – 7, a 2.08 M. Pach obserwował 4 młode.

W 2023 r. pierwszą kontrolę w ramach MPWR na żwirowni Pilce przeprowadzono 30.04 i stwierdzono wówczas 2 tokujące pary oharów. Dnia 2.05 zaobserwowano w tym miejscu 3 pary (R. Walczybok). Ponad miesiąc później – 4.06, stwierdzono jedną parę oharów wodzącą 11 małych piskląt, które prawdopodobnie pochodziły od jednej pary.

W trakcie drugiej kontroli MPWR 8.06. zaobserwowano dwie pary oharów: jedna pływała samotnie, natomiast druga para nadal wodziła 11 piskląt. Parę z pisklętami stwierdzono na nowo wykopanym zbiorniku w południowo-zachodniej części żwirowni. Para oharów z 10 młodymi była ostatni raz obserwowana 25.06. Łączną liczebność ohara w 2023 r. oceniono na 2 pary lęgowe, w tym jedną z gniazdowaniem prawdopodobnym, a drugą z gniazdowaniem pewnym.

Lęgi oharów na żwirowni Pilce były spodziewane już w latach wcześniejszych. Podczas kontroli w ramach MPWR w 2021 r. obserwowano zgrupowanie do 8 tokujących ptaków. Obszar ten jest czynną żwirownią o pow. 2 km², z czego 1,5 km² stanowi lustro wody, w której są

wysokie piaszczyste i żwirowe zwałowiska oraz rozległe zbiorniki wodne z płytkimi. Siedliska te stanowią odpowiednie miejsce lęgowe i żerowiskowe dla oharów.

Pierwszy lęg oharów na Śląsku zaobserwowano w 1990 r. na Zbiorniku Mietkowskim (Dyrcz i Kołodziejczyk 1991). Od tej pory, mimo podejmowania działań ochrony czynnej, nie stwierdzono tam lęgów tego gatunku. Opisane w tej pracy lęgi na żwirowni Pilce są zatem kolejno 2. i 3. stwierdzeniem gniazdowania ohara na Śląsku po ponad trzydziestoletniej przerwie. Oba śląskie stanowiska lęgowe tego gatunku położone są w oddaleniu od zwartego areалу występowania. Większość krajowej populacji koncentruje się w Dolinie Środkowej Wisły, w Dolinie Dolnej Odry z Zalewem Szczecińskim



Fot. 1. Pisklęta ohara *Tadorna tadorna* na żwirowni Pilce w 2022 r. Widoczna jest różnica w rozmiarze ptaków co sugeruje ich pochodzenie z dwóch różnych zniesień (fot. M. Zawadzki)

Photo 1. Chicks of the Common Shelduck *Tadorna tadorna* at the Pilce gravel pit in 2022. There is a noticeable difference in the size of the birds which suggests their origin from two different clutches

oraz na wybrzeżu w rejonie Zatoki Gdańskiej i Słowińskiego Parku Narodowego (Beuch i in. 2022, 2023a, 2023b). Mała populacja (3–5 par) gniazduje także na zb. Jeziorsko na Ziemi Łódzkiej. W latach 2021–2023 liczebność polskiej populacji oszacowano na 95–118 par (Beuch i in. 2022, 2023a, 2023b). Liczebność polskiej populacji łęgowej fluktuuje, choć w perspektywie XXI w. wydaje się stabilna (Tomiałoć i Stawarczyk 2003, Sikora i in. 2013, Beuch i in. 2022, 2023). Gatunek zasiedla te same obszary łęgowe co pod koniec XX w. (Tomiałoć i Stawarczyk 2003). W ostatnich dwóch dekadach liczebność ohara w strefie wybrzeża Bałtyku spadła, ale w tym samym czasie nastąpił wzrost jego populacji na śródlądziu, w tym najwyraźniej w Dolinie Środkowej Wisły (Tomiałoć i Stawarczyk 2003, Sikora et al. 2013, Beuch i in. 2023b).

Stanowisko ohara w Pilcach jest najdalej na południe wysuniętym miejscem łęgowym tego gatunku w Polsce. Najbliższe krajowe łęgowisko ohara na zb. Jeziorsko znajduje się w odległości 185 km od stanowiska na Śląsku. Być może ptaki łęgowe w Pilcach pochodzą z dynamicznie rozwijającej się populacji czeskiej. Pierwszy przypadek łęgu w tym kraju miał miejsce w 1972 r., a od lat 1990. pojawiały się nowe stanowiska, szczególnie w jego południowej części. W latach 2014–2017 populacja liczyła już 13–20 par, a kilka stanowisk znajdowało się blisko polskiej granicy (w tym na zb. Rozkoś – 55 km od żwirowni Pilce) (Šťastný i in. 2021). W ostatnich 30 latach ohar skolonizował dużą część śródlądzia Europy, w tym wcześniej niezasiedlane kraje, takie jak np. Węgry i Austrię (Keller i Lokhman

2020). Wiele wskazuje na możliwość pojawiania się nowych stanowisk łęgowych gatunku na Śląsku, mimo raczej stabilnej sytuacji populacji z północnej części kraju.

Summary

In 2022, two breeding pairs of the Common Shelducks *Tadorna tadorna* were found at the Pilce gravel pit in the Lower Silesian Voivodeship, both with ducklings. In 2023, two breeding pairs were observed as well, the one with ducklings, and the other with only mating behavior observed. As the Common Shelducks were already observed there during the breeding season in previous years, the nesting was expected. The first Common Shelduck breeding in Silesia was observed in 1990, so the cases described in this paper are the second and third records of the species nesting in the Silesian Ornithological Region and the first after 32 years. The birds from Pilce gravel pit probably origin from the dynamically increasing Czech population, where the nearest breeding sites are located around 55 km away. The Polish population is concentrated mainly along the Lower Oder valley and the Szczecin Lagoon, and the Middle Vistula, too. In 2023, in total 95 pairs of the species were observed, and the numbers have been declining in recent years.

Literatura

Beuch S., Sikora A., Ławicki Ł., Rowiński P., Bukaciński D. 2020. Monitoring Ptaków Wybrzeża i Rzek. Instrukcja prac terenowych. Państwowy Monitoring Środowiska. GIOŚ, Warszawa.

Beuch S., Sikora A., Ławicki Ł. 2022. Monitoring Ptaków Wybrzeża i Rzek. W: Chodkiewicz T., Lewandowska J., Wardecki Ł. (red.) 2022. Sprawozdanie z prac terenowych i opracowanie wyników uzyskanych w sezonie lęgowym w 2022 roku. Zadanie 1. Monitoring ptaków – prace terenowe i opracowanie wyników. Monitoring ptaków z uwzględnieniem obszarów specjalnej ochrony ptaków Natura 2000, lata 2021–2022. GIOŚ, Warszawa.

Beuch S., Ławicki Ł., Wylegała P., Sikora A., Betleja J., Bzoma S., Cenian Z., Cymbała R., Czechowski P., Czyż S., Dębowski P., Dylík A., Górski A., Guzik W., Hayatli F., Jankowski K., Kajzer Z., Krajewski Ł., Krupiński D., Łukasik D., Matyjasik Ł., Neubauer G., Sielicki S., Smyk B., Stasiak K., Wardecki Ł., Wężyk M., Wielochoł M., Woźniak B., Zielińska M., Zieliński P., Chodkiewicz T. 2023a. Kartoteka Rzadkich Ptaków w Polsce w roku 2021 – gatunki lęgowe. *Ornis Pol.* 64: 313–351.

Beuch S., Sikora A., Ławicki Ł. 2023b. **Monitoring Ptaków Wybrzeża i Rzek.** W: Chodkiewicz T., Przymencki M. (red.). 2023. Sprawozdanie z prac terenowych i opracowanie wyników uzyskanych w sezonie lęgowym w 2023 roku. Zadanie 1. Monitoring ptaków – prace terenowe i opracowanie wyników. Monitoring ptaków z uwzględnieniem obszarów specjalnej ochrony ptaków Natura 2000, lata 2023–2025. GIOŚ, Warszawa.

Keller V., Lohman Y.V. 2020 *Tadorna tadorna* Common Shelduck. W: Keller V., Herrando S., Vorisek P., Franch M., Kipson M., Milanese P., Marti D., Anton M., Klvanova A., Kalyakin M.V., Bauer H.-G., Foppen R.P.B. 2020. European Breeding Bird Atlas 2: Distribution, Abundance and Change, European Bird Census Council & Lynx Edicions, Barcelona, ss. 138–139.

Dyrcz A., Kołodziejczyk P. 1991. Pierwsze stwierdzenie lęgu ohara *Tadorna tadorna* na Śląsku. *Ptaki Śląska* 8: 132–133.

Patterson I.J. 1982. *The Shelduck: a study in behavioural ecology.* Cambridge, Cambridge University Press. (digitally printed version 2009).

Sikora A., Ławicki Ł., Kajzer Z., Antczak J., Kotlarz B. 2013. Rzadkie ptaki lęgowe na Pomorzu w latach 2000–2012. *Ptaki Pomorza* 4: 5–81.

Šťastný K., Bejček V., Mikuláš I., Telenský T. 2021. *Atlas hnízdního rozšíření ptáků v české republice 2014–2017.* Aventinum, Praha.

Tomiałojć L., Stawarczyk T. 2003. Awifauna Polski. Rozmieszczenie, liczebność i zmiany. PTPP „pro Natura”, Wrocław.

Współczesne stwierdzenie karliczki *Zapornia pusilla* na Śląsku A contemporary record of the Baillon's Crake *Zapornia pusilla* in Silesia

Paweł Czechowski

Instytut Sportu, Turystyki i Żywnienia
Uniwersytet Zielonogórski
ul. Z. Szafrana 6, 65-516 Zielona Góra
e-mail: p.czechowski@wnb.uz.zgora.pl

Sławomir Rubacha

Stowarzyszenie Ochrony Sów
ul. Sobkowiaka 30b/4, 65-119 Zielona Góra
e-mail: s.rubacha1@gmail.com

Wieczorem 28.05.2021 ok. godz. 21:30, prowadząc nasłuchy i liczenia chruścieli Rallidae z drogi na terenie Bagien Przemkowskich (gm. Przemków, woj. dolnośląskie) usłyszano głos, który skojarzono z głosem terytorialnym samca karliczki *Zapornia pusilla*. Głos nagrano wstępnie z większej odległości. Na bieżąco porównywano go z dostępnymi w Internecie głosami karliczki i wybranych płazów. Po zakończeniu zaplanowanych nasłuchów i powrocie w to samo miejsce (fot. 1) ok. godz. 23:00 ptak odzywał się nadal. Podczas kolejnej godziny podejmowano próby wabienia ptaka. Nie odnotowano jednak znaczącej reakcji na odtwarzany głos, a jedynie sprowokowano krótki przelot osobnika na odległość ok. 2 m. W tym czasie wykonano lepsze (z mniejszej odległości) nagrania (ryc. 1). Podczas

krótkiej obserwacji zauważono jedynie ptaka o sylwetce małej kureczki. Tej samej nocy, nad ranem ptak słyszany był i widziany także przez Z. Kajzera. Karliczkę słyszano w tym samym miejscu także w kolejne noce do 31.05.2021. Kolejną kontrolę terenu przeprowadzono 22.06.2021, ale obecności gatunku nie udało się potwierdzić. Poprawność oznaczenia gatunku na podstawie nagranych głosów została potwierdzona przez Komisję Faunistyczną (2022).

Karliczka przebywała na rozległej, podtopionej łące składającej się z półnaturalnego i antropogenicznego zbiorowiska łąkowego i pastwiskowego *Cl. Molinio-Arrhenatheretea*. Lokalnie w zagłębieniach terenu dominował szuwar mannowy *Ass. Glycerietum maximae*. Poziom wody był dość wysoki i w zależ-

ności od ukształtowania terenu, wynosił od 0,3 do 1 m. Na większości obszaru roślinność wystawała ponad lustro wody (fot. 1). W czerwcu woda stopniowo opadała, a w drugiej połowie czerwca w tym miejscu wody już nie było.

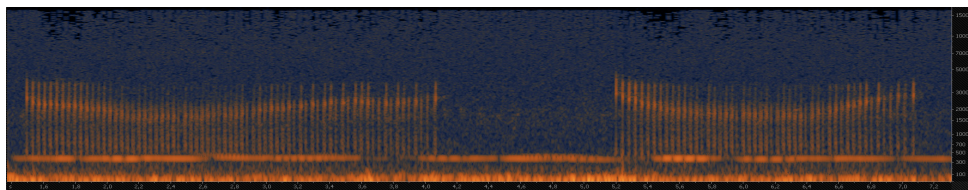
Typowymi siedliskami zajmowanymi przez karliczkę są różnego rodzaju mokradła, torfowiska, zalane łąki, turzycowiska. Ważna jest obecność niskiej, gęstej roślinności, przede wszystkim traw i turzyc (del Hoyo i in. 1996, Taylor i van Perlo 1998). Ptaki preferują płytko zalane obszary, ale mogą także zakładać gniazda na łąkach i turzycowiskach zalanych do 30 cm, a nawet na roślinności pływającej i krzewach z wodą do 2 m głębokości (Taylor i van Perlo 1998).

Zasięg występowania światowej populacji karliczki jest bardzo duży. Występuje ona na rozporoszonych stanowiskach w Europie od Półwyspu Iberyjskiego przez Francję, Niemcy, Węgry, Rumunię i Bułgarię (Keller i in. 2020). Zwarty zasięg rozciąga się od wschodniej Ukrainy przez środkową i wschodnią Azję. Areał lęgowy obejmuje także Japonię, Australię i Nową Zelandię oraz południową Afrykę z Madagaskarem (Taylor i in. 2020). Europejska populacja karliczki oceniana jest na 2000–4800 osobników (BirdLife International 2021).

Niniejsza obserwacja jest pierwszym współczesnym stwierdzeniem karliczki w Śląskim Regionie Ornitologicznym (ŚRO). Wcześniejszy pojaw w regionie to możliwy lęg, którego stwierdzenie oparto o fakt istnienia w zbiorach muzeum w Berlinie jaja zebranego 28.05.1858 gdzieś na terenie Śląska (Stawarczyk i in. 2017). Poza obszarem

ŚRO jednego ptaka zabito w październiku 1928 r. pod Gorzowem Wielkopolskim (Tomiałojć 1990). W 2021 r. karliczki stwierdzono także w dwóch innych miejscach. Na podmokłych łąkach w powiecie włodawskim w woj. lubelskim, gdzie między 24.05.2021 a 20.06.2021 słyszano do trzech samców oraz znaleziono gniazdo z 6 jajami. Był to pierwszy współczesny lęg w Polsce (Kołodziejczyk i in. 2021). A także na Bagnach Biebrzańskich, gdzie 3.06.2021 słyszano i nagrano 2 samce (Komisja Faunistyczna 2022).

Z punktu widzenia wyszukiwania stanowisk karliczki, do czynników, które najbardziej utrudniają wykrywanie gatunku należą: w porównaniu do innych kureczek, np. kropiatki *Porzana porzana* czy zielonki *Zapornia parva* cichy, słyszany z mniejszej odległości głos; trudna dostępność odpowiednich siedlisk (zalane łąki, turzycowiska, torfowiska); efemeryczność dogodnych siedlisk; zagłuszenie odzywających się ptaków przez głośnie godowe głosy płazów. Biorąc jednak pod uwagę fakt regularnego stwierdzenia karliczki w krajach sąsiednich, przy odpowiednich terminach nasłuchów w dogodnych siedliskach istnieje szansa na wykrycie nowych stanowisk. Potwierdzeniem tego są kolejne stanowiska karliczek wykryte w maju i czerwcu 2022 r. w woj. zachodniopomorskim, gdzie stwierdzono łącznie 6 terytorialnych samców na 3 stanowiskach (po 2 samce na Bagnach Rozwarowskich, na Łąkach Skoszewskich oraz w obszarze Natura 2000 Puszcza Goleniowska) (clang.com 2022).



Rycina 1. Spektrogram przedstawiający głos godowy samca karliczki *Zapornia pusilla* nagranego 28.05.2021 na Bagnach Przemkowskich. W tle głos kumaków nizinnych *Bombina bombina*. Całe nagranie dostępne na stronie: www.xeno-canto.org/775309

Figure 1. Spectrogram showing the mating call of the Baillon's Crake male *Zapornia pusilla* recorded on 28.05.2021 in the Przemkowskie Marshes. In the background the voice of the European Fire-bellied Toad *Bombina bombina*. Entire recording available at: www.xeno-canto.org/775309



Fot. 1. Siedlisko w miejscu obserwacji karliczki *Zapornia pusilla* na Bagnach Przemkowskich, maj 2021 (fot. B. Lesner)

Photo 1. Habitat at the Baillon's Crake observation site in the Przemkowskie Marshes

Summary

On 28–31.05.2021, a Baillon's Crake male was found calling with a territorial voice in the Przemkowskie Marshes (Lower Silesian Voivodeship). The bird was staying in completely flooded meadows in a plant community of the class Molinio-Arrhenatheretea. The above observation is the first contemporary record of the Baillon's Crake in the Silesian Ornithological Region; the only previous one was in 1858.

Literatura

BirdLife International 2021. European Red List of Birds. Publications Office of the European Union, Luxembourg.

Clanga.com. 2022. (<http://www.clanga.com/index.php/news/search/karliczka>, dostęp 30.11.2022).

del Hoyo, J.; Elliott, A.; Sargatal, J. 1996. Handbook of the Birds of the World, vol. 3: Hoatzin to Auks. Lynx Edicions, Barcelona, Spain.

Keller V., Herrando S., Voříšek P., Franch M., Kipson M., Milanesi P., Martí D., Anton M., Klvaňová A., Kalyakin M.V., Bauer H.-G. Foppen R.P.B. 2020. European Breeding Bird Atlas 2: Distribution, Abundance and Change. European Bird Census Council & Lynx Edicions, Barcelona.

Kołodziejczyk M., Mikusek R., Polak M., Jedlikowski J. 2021. Pierwsze stwierdzenie legu karliczki *Zapornia pusilla* w Polsce po ponad 160 latach. *Ornis Pol.* 62: 339-352.

Komisja Faunistyczna 2022. Rzadkie ptaki obserwowane w roku 2021. *Ornis Pol.* 63: 130-159.

Stawarczyk T., Cofta T., Kajzer Z., Lontkowski J., Sikora A. 2017. Rzadkie ptaki Polski. Studio B&W Wojciech Janecki, Sosnowiec.

Taylor B., van Perlo B. 1998. Rails: a guide to the rails, crakes, gallinules and coots of the world. Pica Press, Robertsbridge, UK.

Taylor B., Kirwan G.M., Christie D.A. 2020. Baillon's Crake (*Zapornia pusilla*), version 1.0. In Birds of the World (J. del Hoyo, A. Elliott, J. Sargatal, D. A. Christie, and E. de Juana, Editors). Cornell Lab of Ornithology, Ithaca, NY, USA. <https://doi.org/10.2173/bow.baicra1.01>

Tomiałojć L. 1990. Ptaki Polski. Rozmieszczenie i liczebność. PWN, Warszawa.

Pierwszy na Śląsku lęg pary mew żółtonogich *Larus fuscus* First breeding record of a Lesser Black-backed Gull *Larus fuscus* pair in Silesia

Marcin Przymencki

Ogólnopolskie Towarzystwo Ochrony Ptaków
ul. Odrowąża 24, 05-270 Marki
e-mail: marcin.przymencki@otop.org.pl

Klaudia Litwiniak¹, Paweł Grochowski², Joanna Pomorska-Grochowska³

Śląskie Towarzystwo Ornitologiczne
ul. Sienkiewicza 21, 50-335 Wrocław
¹e-mail: kklitwiniak@gmail.com
²e-mail: merula@wp.pl
³e-mail: joanpomorska@wp.pl

Podczas kontroli kolonii lęgowej mewy białogłowej *Larus cachinnans* na Zbiorniku Mietkowskim (50.951905, 16.598952) (Przymencki i in. 2021) dnia 8.05.2021 stwierdziliśmy dwa dorosłe osobniki mewy żółtonogiej *Larus fuscus* latające nad wyspą z kolonią i odpoczywające na wodzie. Ptaki nie wykazywały wówczas oznak zaniepokojenia. Dnia 6.06.2021 w trakcie obrączkowania piskląt mew białogłowych zaobserwowaliśmy jednego osobnika mewy żółtonogiej, który zaniepokojony latał nad wyspą. W pewnym momencie ptak wylądował wśród wysokiej roślinności. Kiedy jeden z obserwatorów podszedł do tego miejsca, zerwały się dwa osobniki tego gatunku. W tej okolicy znaleziono wówczas 6 gniazd dużych mew z jajami. Po

około godzinie obserwator ponownie podszedł w to miejsce i spłoszył dwie mewy żółtonogie, jednak nie zlokalizował ich gniazda, ponieważ uniemożliwiła to wysoka roślinność. Po zakończeniu prac obrączkarskich zespół odpłynął z wyspy, a nad kolonią nadal latały mewy żółtonogie (fot. 1). Później ptaki usiadły w tym samym miejscu co wcześniej. W tym momencie zespół obserwując ptaki z łodzi zlokalizował gniazdo tej pary. Następnie, po podpłynięciu do wyspy oznakowano je. Znajdowało się ono na największej wyspie na zbiorniku, na obrzeżu kolonii mewy białogłowej.

W dniu 8.06.2021 zespół ponownie skontrolował kolonię, głównie w celu udokumentowania lęgu mew żółtonogich. Przy wcześniej odnalezionym

Tabela 1. Wymiary jaj pary mewy żółtonogich gniazdujących na Zb. Mietkowskim w roku 2021. Objętość jaj wyliczono ze wzoru z pracy Harris'a (1964)

Table 1. Egg measurements of the Lesser Black-backed Gull pair nesting on Mietków Reservoir in 2021. Egg volumes were calculated with the use of a formula provided by Harris (1964)

Jajo Egg	Długość (mm) Length (mm)	Szerokość (mm) Width (mm)	Objętość (cm ³) Volume (cm ³)	Masa (g) Mass (g)
A	68,2	47,1	72,0	72,6
B	67,6	46,8	70,5	69,4
C	69,1	45,3	67,5	71,1

gnieździe postawiono dwie fotopułapki (na ok. 30 minut), które nagrały siadającego na nim dorosłego osobnika (fot. 2). Wykonano pomiary jaj oraz oznaczono stopień rozwoju zarodków i sekwencję ich zniesienia za pomocą metody zanurzeniowej (Hays i LeCroy 1971, Wesołowski i Czapulak 1993, Neubauer 2005), a także na podstawie charakterystycznego dla ostatniego w lęgu jaja (C) wzoru plam (Chamberlin 1977, Neubauer 2005). Następnie podjęto próbę schwytania inkubującego ptaka za pomocą klatki nagniazdowej, co jednak nie przyniosło spodziewanego efektu.

Gniazdo opisanej pary było niskie (ok. 4 cm), znajdowało się w małym dołku i było zlokalizowane przy kępie trawy o wysokości ok. 40–50 cm (fot. 2). Pomiary jaj wykonano za pomocą suwmiarki zegarowej (z dokładnością do 0,1 mm), zmierzono wówczas ich długość i szerokość, a także masę za pomocą wagi jubilerskiej. Ich wymiary znajdują się w tabeli 1. Stwierdzenie lęgu uzyskało pozytywne orzeczenie Komisji Faunistycznej (nr 17274).

Dnia 12.06.2021 wykonano kontrolę lęgu spodziewając się wykłutych już piskląt. W gnieździe nadal znajdowały się jaja, w związku z tym ponownie podjęto próbę schwytania dorosłego ptaka na gnieździe, tym razem z sukcesem. U schwytanego ptaka zmierzono: długość całkowitą głowy – 113,0 mm, wysokość dzioba w podcięciu – 15,9 mm, najmniejszą wysokość dzioba – 14,4 mm, długość dzioba – 51,3 mm, długość skoku – 58,7 mm, a także masę – 779 g. Dzięki uzyskanym wymiarom ptaka oznaczono jako samicę (Hallgrímsson i in. 2016). Przynależność podgatunkowa samicy mewy żółtonogiej, pomimo wykonania szczegółowych pomiarów biometrycznych, pozostała nieznana. Z uwagi na kolor płaszcza ptak najprawdopodobniej należał do podgatunku *graellsii*. Jednak z powodu dużej zmienności osobniczej ptaków z tego podgatunku oraz podgatunku *intermedius*, dokładne określenie przynależności podgatunkowej schwytanego osobnika bez wiadomości o jej pochodzeniu jest niemożliwe. Partner oznakowanego osobnika również posiadał jasny płaszc



Fot. 1. Jeden z osobników mewy żółtonogiej z pary lęgowej w kolonii na Zbiorniku Mietkowskim, 6.06.2021 (fot. M. Przymencki)

Photo 1. An individual from the Lesser Black-backed Gull pair breeding in Mietków Reservoir, 6.06.2021



Fot. 2. Gniazdo mew żółtonogich. Zbiornik Mietkowski, 6.06.2021 (fot. K. Litwiniak)

Photo 2. The nest of Lesser Black-backed Gulls. Mietków Reservoir, 6.06.2021

i wykazywał cechy podgatunku *graellsii/intermedius*.

Kilka dni później – 15.06.2021 stwierdzono w gnieździe dwa wyklute pisklęta z jaj A i B. Ptaki zaobrączkowano stalowymi obrączkami ornitologicznymi typu E, mocując plastelinę między wewnętrzną ścianką obrączki a skokiem pisklęcia (Przymencki 2020). Jedno z piskląt wykluło się w dniu kontroli i obrączkowania, a drugie dzień wcześniej. Wykonano pomiary biometryczne, które wynosiły odpowiednio: długość całkowita głowy – 46,7 mm i 48,8 mm, długość skoku – 24,4 mm i 26,1 mm, masa – 57,4 g i 51,2 g. Wygląd obydwu piskląt nie odbiegał od fenotypu piskląt mew z kompleksu mewy srebrzystej.

W dniu 13.07.2021 odnaleziono zaobrączkowane wcześniej pisklęta mew

żółtonogich i założono im plastikowe obrączki ułatwiające odczytywanie z odległości. Oba ptaki były wówczas w wieku 29 i 30 dni. Rosły im pióra okrywowe ciała oraz lotki i sterówki. Pisklęta były w dobrej kondycji, znajdowały się w promieniu 8 metrów od gniazda.

Pierwszy lęg mewy żółtonogiej na obszarze Polski stwierdzono w 1987 r. na jez. Gardno (woj. pomorskie; Pajkert i in. 1992 w: Stawarczyk i in. 2017). Oprócz tego przypadku lęgi par tego gatunku obserwowano jeszcze sześć razy: jeden lęg k. Karsiboru pod Świnoujściem w 1991 r., trzy lęgi w Kępie Nadbrzeskiej w powiecie otwockim w 2009 r. oraz dwa lęgi na Zb. Włocławskim w latach 2012 i 2013 (Sikora i in. 1992, Stawarczyk i in. 2017). Jest to zatem ósmy przypadek gniazdowania pary mewy żółtonogiej w Polsce. Pozo-



Fot. 3. Schwytna samica mewy żółtonogiej, Zb. Mietkowski, 12.06.2021 (fot. M. Przymencki)

Photo 3. The female of Lesser Black-backed Gull captured on Mietków Reservoir, 12.06.2021

stałe przypadki dotyczą par mieszanych z ptakami należącymi do grupy dużych mew (m.in. Zagalska-Neubauer i Neubauer 2007, Orłowski i Kołodziejczyk 2014). Ostatnie z nich stwierdzono w dolinie środkowej Wisły. W 2018 r. w Kępie Nadbrzeskiej jeden osobnik gniazdował w parze z mewą białogłową (Komisja Faunistyczna 2019). W tym roku stwierdzono także pierwszy w kraju lęg tego gatunku na dachu budynku w dzielnicy Mokotów w Warszawie (zaklasyfikowany jako prawdopodobny; Rapczyński i in. 2021). W latach 2020 i 2021 w tym samym miejscu prawdopodobnie ten sam osobnik gniazdował w parze z ptakiem wykazującym cechy mieszańca mewy srebrzystej *L. argentatus* i mewy żółtonogiej (gniazdowanie pewne; Komisja Faunistyczna 2021, Rapczyński i in. 2021).

W Śląskim Regionie Ornitologicznym do tej pory odnotowano trzy lęgi mewy żółtonogiej, wszystkie na Zb. Mietkowskim. W 2011 r. obserwowano lęg pary mieszanej z mewą białogłową, a w 2012 r. gniazdowanie dwóch par mieszanych: z mewą białogłową i mewą romańską (Orłowski i Kołodziejczyk 2014). Opisyany lęg jest zatem pierwszym przypadkiem gniazdowania pary mew żółtonogich na Śląsku.

Podziękowania

Pragniemy serdecznie podziękować Emilii Brzęk i Adriannie Muszyńskiej, które pomagały w pracach obrączkarskich i były obecne w trakcie odkrycia opisanego w tej pracy lęgu. Dziękujemy także Albertowi de Jong oraz Marsowi Muusse za pomoc w próbie oznaczenia podgatunku gniazdujących osobników.

Summary

In 2021, a pair of Lesser Black-backed Gulls *Larus fuscus* was found nesting in a colony of Caspian Gulls *L. cachinnans* on Mietków Reservoir (Lower Silesia, SW Poland; 50.951905, 16.598952). The nest was located next to a cluster of grass and contained 3 eggs. On June 14–15th, two chicks hatched; hatching from the last egg was not confirmed. It is the first case of a pair of Lesser Black-backed Gulls breeding in the Silesian Ornithological Region. So far, only mixed pairs with the Caspian Gull and the Yellow-legged Gull *L. michahellis* have been found in the region.

Literatura

- Chamberlin M.L.** 1977. Relationship between egg pigmentation and hatching sequence in the Herring Gull. *Auk* 94: 363–365.
- Hallgrimsson G.T., Helgason H.H., Palsdottir E.S., Palsson S.** 2016. Sexing adult and fledgling Lesser Black-backed Gulls from morphometrics. *Ringling & Migration* 31: 68–73.
- Harris M.P.** 1964. Aspects of the breeding biology of the gulls *Larus argentatus*, *L. fuscus* and *L. marinus*. *Ibis* 106: 432–454.
- Hays H., LeCroy M.** 1971. Field criteria for determining incubation stage in eggs of the Common Tern. *The Wilson Bulletin* 83: 425–429.
- Komisja Faunistyczna.** 2019. Rzadkie ptaki obserwowane w Polsce w roku 2018. *Ornis Polonica* 60: 125–160.
- Komisja Faunistyczna.** 2021. Rzadkie ptaki obserwowane w Polsce w roku 2020. *Ornis Polonica* 62: 113–148.
- Neubauer G.** 2005 msc. Hybrydyzacja i ekologia rozrodu mew z kompleksu mewy srebrzystej-białogłowej *Larus argentatus-cachinnans* na Zbiorniku Włocławskim. Praca doktorska. Uniwersytet Mikołaja Kopernika, Toruń.

Orłowski G., Kołodziejczyk P. 2014. Pierwszy przypadek hybrydyzacji mewy żółtonogiej *L. fuscus* z mewą romańską *L. michahellis* w Polsce i kolejne lęgi mieszane mewy żółtonogiej i mewy białogłowej *L. cachinnans*. *Ornis Polonica* 55: 69–72.

Przymencki M. 2020 msc. Wybrane aspekty ekologii rozrodu mewy białogłowej *Larus cachinnans* na Zbiorniku Mietkowskim. Praca magisterska. Uniwersytet Wrocławski.

Przymencki M., Litwiniak K., Zagalska-Neubauer M., Neubauer G. 2021. Ekologia rozrodu i liczebność mewy białogłowej *Larus cachinnans* na Zbiorniku Mietkowskim w latach 2019–2020. *Ornis Polonica* 62: 169–188.

Rapczyński J., Litwiniak K., Przymencki M. 2021. The first records of roof-top nesting by Caspian Gulls *Larus cachinnans* in Poland with reference to other cases in Europe. *Ornis Polonica* 62: 243–249.

Sikora A., Cenian Z., Mokwa T., Półtorak W. 1992. Kolejny lęg mewy żółtonogiej (*Larus fuscus*) w Polsce. *Notatki Ornitolologiczne* 33: 167–168.

Stawarczyk T., Cofta T., Kajzer Z., Lontkowski J., Sikora A. 2017. Rzadkie ptaki Polski. Studio B&W Wojciech Janecki, Sosnowiec.

Wesołowski T., Czapulak A. 1993. Kartoteka Gniazd i Lęgów. Instrukcja dla Współpracowników. Uniwersytet Wrocławski.

Zagalska-Neubauer M., Neubauer G. 2007. Lęg mieszany mewy żółtonogiej *Larus fuscus* i mewy srebrzystej *L. argentatus* na Zbiorniku Włocławskim. *Notatki Ornitolologiczne* 48: 137–139.

35 lat gniazdowania pójdzki *Athene noctua* w tym samym budynku

Little Owl *Athene noctua* breeding in the same building for 35 years

Gustaw Schneider

Górnośląskie Koło Ornitologiczne
pl. Jana III Sobieskiego 2, 41-902 Bytom
e-mail: gutek.orn@interia.pl

Szymon Beuch

Pracownia Badań Ornitologicznych
Muzeum i Instytut Zoologii PAN
ul. Wilcza 64, 00-679 Warszawa
e-mail: sbeuch@miiz.waw.pl

Pójdzka *Athene noctua* jest gatunkiem sowy występującym powszechnie w niemal całej Europie poza Irlandią, Skandynawią i północną częścią Rosji (van Harxen i in. 2020). W ciągu ostatnich kilkudziesięciu lat zaznaczył się wyraźny spadek liczebności gatunku w wielu europejskich krajach, szczególnie dostrzegalny w środkowej części kontynentu oraz na północnym skraju zasięgu występowania. Pójdzka wycofała się z wielu wcześniej zasiedlanych obszarów Niemiec i Czech (Gotschalk i in. 2011, Poprach i in. 2018), a jej populacja zasiedlająca Austrię, Danię czy Litwę jest obecnie na skraju wymarcia (Sunde i in. 2009, van Harxen i in. 2020). Spadek liczebności objął także kraje Europy południowej, np. Hiszpanię i Portugalię, gdzie warunki klimatyczne

oraz nadal powszechne ekstensywne rolnictwo powinny sprzyjać pójdzce (Tome i in. 2004, Zabala i in. 2006, van Harxen i in. 2020). Negatywny trend obserwuje się również w Polsce. Populacja lęgowa na przełomie XX i XXI w. była oceniana na ok. 1000–1500 par (Grzywaczewski 2006), natomiast w latach 2013–2018 już na ok. 500–1000 par (Chodkiewicz i in. 2019). Również na Górnym Śląsku była kiedyś gatunkiem bardziej rozpowszechnionym i liczniejszym niż obecnie. Np. na przełomie lat 1980. i 1990. w granicach administracyjnych Gliwic stwierdzono aż 20–24 pary (Betleja i in. 2007), a obecnie brak pewnych informacji o jej gniazdowaniu z terenu miasta. Pod koniec XX w. pójdzka zasiedlała najliczniej dwa obszary w granicach konurbacji

górnos Śląskiej, a przynajmniej te tereny były wówczas najlepiej przebadane. Gatunek zasiedlał wówczas powszechnie peryferia miast w krajobrazie rolniczym w pasie od Radzionkowa, przez Piekary Śląskie, Bytom, Chorzów, Świętochłowice, Siemianowice Śląskie aż po przedmieścia Czeladzi, Będzina i Sosnowca (Bank Informacji Awifaunistycznych Górnośląskiego Koła Ornitologicznego). Lepiej przebadane z tych miast okazały się dość licznie zasiedlone, np. w samych Siemianowicach Śląskich występowało wówczas 7–8 par (Kitowski i Grzywaczewski 2010). Na obszarze tym nastąpił jednak drastyczny spadek liczebności pójdzki i obecnie znane są tylko pojedyncze pary, a w większości z tych miast nie notuje się już w ogóle gniazdowania pójdzki. Drugi licznie zasiedlony obszar to pas ciągnący się od południowych gmin powiatu gliwickiego po powiat mikołowski. W rejonie tym pójdzka nadal jest dość powszechnie występującym gatunkiem z liczebnością szacowaną na ok. 20–40 par (G. Schneider, W. Miłoś, R. Tkocz, S. Beuch, KAŚ 2022, ornitho.pl). Choć brak stamtąd dokładnych danych z końca XX w., to na podstawie wysokich aktualnych zagęszczeń (np. po 3–4 pary w jednej wsi) można przypuszczać, że liczebność nie zmieniła się znacząco. Można więc założyć, że parametry siedliskowe, a także dostępność pokarmu i odpowiednich nisz gniazdowych jest tu nadal optymalna dla pójdzki.

W Chudowie – jednej z małych miejscowości na tym obszarze (pow. gliwicki) znane jest stanowisko lęgowe pójdzki z gniazdem zasiedlanym niemal nieprzerwanie od co najmniej 1988 r. Gniazdo

znajduje się na wysokości 5,8 m, w otworze w stropodachu, w dwukondygnacyjnym domu jednorodzinnym. Dom został zbudowany w połowie lat 80. XX w. i przez kilka lat stał niezamieszkały w stanie surowym. Pierwsze pewne gniazdowanie pójdzki stwierdzono tam w 1988 r., a w następnym roku do domu tego wprowadziła się rodzina Schneiderów, która, wraz z sowami, mieszka tam nieprzerwanie do teraz. Dzięki temu wiadomo, że gniazdo to było zasiedlane przez łącznie 35 sezonów lęgowych. Wyjątkiem był jedynie 2006 r. kiedy po mroźnej i śnieżnej zimie ptaki nie przystąpiły do lęgów. Warunki atmosferyczne zimy w sezonie 2005/2006 były najbardziej surowe w całej dekadzie 2001–2010 ze średnią minimalną temperaturą w styczniu sięgającą -13,1°C (<http://en.tutiempo.net/climate>). Jest to zgodne z powszechną wiedzą, że mroźne zimy stanowią istotny czynnik odpowiedzialny za naturalne spadki liczebności pójdzki (Grzywaczewski 2006). W każdym innym sezonie lęgowym pójdzki zasiedlały ten sam otwór w stropodachu i regularnie odnosiły tu sukces lęgowy. Młode (zwykle 3–4) opuszczały gniazdo w każdym sezonie lęgowym, zazwyczaj pomiędzy 31.05 a 22.06, najczęściej jednak w pierwszej połowie czerwca. Tuż po wyjściu z gniazda przesiadywały najczęściej bezpiecznie na balkonie domu (bezpośrednio pod otworem wlotowym). W promieniu 500 m od budynku, a więc w maksymalnej odległości żerowania pójdzek od gniazda (Poprach i in. 2018), siedlisko cechuje bardzo duża różnorodność. Ok. 40% tego okręgu stanowi teren zabudowany (przede wszystkim domy jednorodzinne). Zabudowa ta nie jest jednak



Fot. 1. Dorosła pójdzka w otworze wlotowym do gniazda w stropodachu bydunku zasiedlanego przez 35 sezonów lęgowych (fot. G. Schneider)

Photo 1. An adult Little Owl at nest entrance in the flat roof of a building inhabited for 35 breeding seasons

zwarta, a pomiędzy poszczególnymi domami lub mniejszymi grupami domostw znajdują się liczne niewielkie przydomowe poletka uprawne albo puste niezabudowane działki zarośnięte roślinnością ruderalną. Łącznie tereny pól uprawnych, zarówno przydomowych, jak i większych pól na obrzeżach miejscowości, stanowią kolejne 40% powierzchni w okręgu o promieniu 500 m wokół gniazda. Pozostałe 20% to obszary trawiaste, przede wszystkim łąki w dolinie rzecznej (oddalone 150 m od gniazda), a także stadion piłkarski (100 m) oraz w dużej części niezagospodarowany (porośnięty trawą) obszar cmentarza (160 m).

Duży udział urozmaiconych terenów łowieckich, w tym przede wszystkim niskich (20–40 cm) obszarów trawiastych

i ugorów, jest szczególnie istotnym elementem sprzyjającym pójdze (np. Grzywaczewski 2006, Śálek i Lövy 2012, Kitowski i Stasiak 2013). Jako optymalne siedliska, w którym gatunek osiąga najwyższe zagęszczenia w Europie środkowej, podaje się właśnie tereny urozmaicone siedliskowo, z dużym udziałem odpowiednich terenów łowieckich i stanowisk obserwacyjnych (niskich drzew, płotów, słupków) oraz oczywiście odpowiednich miejsc gniazdowych. Mimo tych, wydawałoby się dość wymagających warunków, pójdzka jest gatunkiem plastycznym siedliskowo, zarówno w obrębie populacji krajowej (Żmihorski i in. 2009) jak i na całym świecie, gdzie w zależności od szerokości geograficznych preferuje bardzo szerokie spektrum sie-

dlink (van Neuwenhuyse i in. 2011). Jednak to właśnie niekorzystne zmiany siedliskowe uznaje się jako najważniejszy czynnik odpowiedzialny za spadek liczebności gatunku na wielu obszarach (van Harxen i in. 2020). Intensyfikacja rolnictwa, a także wprowadzanie zwartej zabudowy wiąże się z likwidacją lub zubożeniem potencjalnych terenów łowieckich oraz schronień pójdzki, a więc łąk, pastwisk, sadów, alei wierzbowych itp. (Żmihorski 2005, Grzywaczewski 2006, Kitowski i Stasiak 2013). Badania przeprowadzone w południowych Morawach wykazały, że spadki liczebności pójdzki nie zależą jednak tylko od zmian siedliskowych. Porównanie udziału poszczególnych typów siedlisk w promie-

niu 500 m od stanowisk pójdzki w kilku miejscowościach pomiędzy latami 1976–1977 a 2014 r. wykazały nieistotne zmiany biotopu w tym czasie. Mimo to liczebność pójdzki na tym obszarze znacząco spadła, czego głównym powodem miał być spadek dostępności miejsc lęgowych (Poprach i in. 2018). Do podobnych wniosków doprowadziły również badania na Lubelszczyźnie, gdzie wyburzenia i remonty zasiedlanych dotąd przez sowy starych budynków różnego przeznaczenia, w połączeniu z porzucaniem wypasu bydła (a więc i likwidacją pastwisk), były najbardziej istotnym czynnikiem wpływającym na spadek lokalnej liczebności (Kitowski i Stasiak 2013).

Wygląda więc na to, że w sąsiedztwie



Fot. 2. Podloty pójdzki na kominie zasiedlanego od 35 lat domu w powiecie gliwickim (fot. G. Schneider)

Photo 2. Little Owl fledglings on the chimney of the building inhabited for 35 years in Gliwice district

budynku w Chudowie, w którym pójdzki gnieźdzą się od 35 lat, spełnione są najważniejsze wymagane warunki – a więc zachowana jest duża różnorodność siedlisk w rewirze łowieckim, ze znaczącym udziałem terenów trawiastych, a także obecne jest miejsce gniazdowe, które (celowo) nie jest poddawane żadnym zabiegom remontowym, właśnie po to aby sowy nie opuściły stanowiska. Prawdopodobnie więc pozytywny stosunek właściciela budynku i jego dobra znajomość zwyczajów gatunku, w połączeniu ze stabilnymi warunkami siedliskowymi w rewirze, zapewnia pójdzkom niezmiennie dobre warunki do bytowania przez już kilkadziesiąt lat. Dowodem na to jest choćby regularnie odnoszony sukces lęgowy tej pary. Dla porównania w innej wsi na tym obszarze, w sąsiednim pow. mikołowskim, właściciel domu z gniazdem pójdzki przeprowadził celowy remont poddasza w celu pozbycia się sów, których odgłosy przeszkadzały rodzinie. Wprawdzie zrobił to po sezonie lęgowym, jednak wyeliminował dogodne miejsce lęgowe w terytorium tej pary. Podobne, a nawet bardziej drastyczne podejście do sów może być bardziej powszechne. Niestety zabobony i wierzenia związane z obecnością sów w okolicy domu są na polskich wsiach nadal powszechne i (na wszelki wypadek) traktowane poważnie. Prawdopodobnie więc przychylnie podejście właściciela domu w Chudowie do sów i ich gniazda mógł wpłynąć na fakt, że ptaki te gniazdują w tym domu od 35 lat, co jest prawdopodobnie jedynym takim przypadkiem znanym w Europie. Wieloletnie lęgi pójdzki w tym samym gnieździe oczywiście zdarzają się, choć

najczęściej trwają nie dłużej niż kilka sezonów. Badania 35 gniazd pójdzki w południowych Morawach na przestrzeni 16 lat (1998–2014) wykazały, że 51% (n = 18) z nich było zasiedlonych tylko przez jeden sezon lęgowy. Dwa gniazda były zasiedlone najdłużej - nieprzerwanie przez 6 lat (Poprach i in. 2018). Mikkola (1983) wspomina o najdłużej zasiedlonym gnieździe w Wielkiej Brytanii – ponad 25 lat. W Holandii notowano pojedyncze przypadki zasiedlania tych samych budek lęgowych przez maksymalnie 30 i 32 lata (R. van Harxen – inf. niepubl.). Na Polesiu Lubelskim w jednym budynku po byłym PGR pójdzki gnieździły się przez „niecałe 30 lat”, choć z częstymi przerwami (G. Grzywaczewski – inf. niepubl.). Oczywiście wszystkie przypadki dłuższego gniazdowania z pewnością nie dotyczą wciąż jednej i tej samej pary. Maksymalna odnotowana długość życia pójdzki na wolności to 17 lat (Mikkola 1983). Poszczególno partnerzy w parze z pewnością więc co jakiś czas zmieniali się – zwykle jeden z ptaków musiał ginąć bądź być przepędzony, a „ciągłość” zasiedlenia gniazda utrzymywał wtedy zapewne drugi partner (R. van Harxen – inf. niepubl.).

W XX w. środkowoeuropejskie populacje pójdzki, w tym i polska, gnieździły się przede wszystkim w dziuplach starych drzew, głównie w wierzbach w drzewach owocowych (Gotzman i Jabłoński 1972, Mikkola 1983, Żmihorski 2005). W ostatnich 20–30 latach niemal cała krajowa populacja gniazduje w budynkach różnego typu (Grzywaczewski 2006), a zasiedlanie dziuplastych drzew zdarza się wyjątkowo lub tylko lokalnie, np. w dolinach Warty

i Noteci (Ławicki i Rubacha 2008). Jako że jednym z głównych czynników odpowiedzialnych za spadki liczebności pójdzki w Europie jest niedobór odpowiednich miejsc gniazdowych, zasadne jest prowadzenie czynnej ochrony gatunku poprzez wieszanie budek lęgowych o specjalnych parametrach dedykowanych tej sowie. Zabiegi te mają szczególny sens w miejscach, gdzie pójdzka występuje nadal oraz gdzie w zasięgu potencjalnego rewiru dostępne są optymalne elementy środowiska – odpowiednie tereny łowieckie wraz z licznymi punktami obserwacyjnymi, a także schronieniami (szpalerzy starych drzew, opuszczone budynki) (Grzywaczewski 2006). Takim obszarem na Górnym Śląsku, są jeszcze niektóre gminy pow. gliwickiego i pow. mikołowski. Pójdzki występują tu wprawdzie nadal dość licznie, jednak postępujące zanikanie odpowiednich nisz, w tym miejsc gniazdowych, jest raczej nieuniknione. Stare domy są i będą burzone lub poddawane remontom, a liczne wciąż puste działki i małe poletka między budynkami będą z pewnością sukcesywnie zagospodarowywane. Na razie nie grozi to wprawdzie opisywanemu tu rekordowo długo zasiedlanemu gniazdu z powiatu gliwickiego, ale dla utrzymania stabilności całej tej populacji konieczne byłoby rozważenie wprowadzenia działań ochrony czynnej na tym obszarze. Również, a może nawet przede wszystkim, w miejscowościach gdzie pójdzka występuje wciąż dość licznie.

Podziękowania

Za cenne wskazówki i własne niepublikowane dane o wieloletnim zasiedlaniu budynków przez pójdzki chcielibyśmy podziękować dr. hab. Grzegorzowi Grzywaczewskiemu, Driesowi van Nieuwenhuyse oraz Ronaldowi van Harxen.

Summary

The note describes a case of Little Owl breeding in the same detached house (in the flat roof hole) over 35 seasons. The building is located in Chudów, a small locality in Gliwice district in Upper Silesia, in an area where Little Owl is still a relatively abundant breeding species. The house was built in the 1980s and has been inhabited by Little Owls since at least 1988. In 1989 a human family moved in and has lived there ever since, together with the owls. The birds have nested in nearly every season in 1988–2022, except 2006, when they failed to breed after the harsh winter 2005/2006. It is probably the longest known record of a site occupation by Little Owl in Europe, although cases of 25, 30 or 32-year long occupation have been reported from UK and Netherlands. Still, such cases are rare enough to deserve publication, all the more since the species is affected by a severe decrease of abundance in most of Europe, with the shortage of suitable nest sites being one of its main reasons. The Polish population of Little Owl has declined from 1000–1500 breeding pairs at the turn of the 20th century to 500–1000 pairs in 2013–2018.

Literatura

- Betleja J., Cempulik P., Chrul Z., Grochowski T., Ostański M., Schneider G., Szlama D.** 2007. Atlas ptaków lęgowych Gliwic, rozmieszczenie i liczebność w latach 1988-1990. Roczn. Muz. Górn. (Przyroda) 17: 1–158.
- Chodkiewicz T., Chylarecki P., Sikora A., Wardecki Ł., Bobrek R., Neubauer G., Marchowski D., Dmoch A., Kuczyński L.** 2019. Raport z wdrażania art. 12 Dyrektywy Ptasiej w Polsce w latach 2013–2018: stan, zmiany, zagrożenia. Biuletyn Monitoringu Przyrody 20: 1–80.
- Gotschalk T. K., Ekschmitt K., Wolters V.** 2011. Efficient placement of nest boxes for the little owl (*Athene noctua*). J. Raptor Res 45: 1–14.
- Gotzman J., Jabłoński B.** 1972. Gniazda naszych ptaków. Państwowe Zakłady Wydawnictw Szkolnych, Warszawa, ss. 152–152.
- Grzywaczewski G.** 2006. Stan populacji pójdzki *Athene noctua* w Polsce. Not. Orn. 47: 147–158.
- Kitowski I., Grzywaczewski G.** 2010. Occurrence of the Little Owl *Athene noctua* in towns and cities of Poland. Institute of Landscape Ecology, Slovak Academy of Sciences, Bratislava.
- Kitowski I., Stasiak K.** 2013. The disappearance of Barn Owl *Tyto alba* and Little Owl *Athene noctua* occurrence sites in farmland in East Poland. Ekologia 32: 361–368.
- Ławicki Ł., Rubacha S.** 2008. Zmiany liczebności pójdzki *Athene noctua* w dolinach Warty i Noteci w województwie lubuskim. Not. Orn 49: 169–175.
- Mikkola H.** 1983. Owls of Europe. Buteo Books, Vermilion, ss. 126–135.
- Poprach K., Opluštil L., Krause F., Machar I.** 2018. Land-use changes at nest sites of the Little Owl (*Athene noctua*) in the South-Moravian region of the Czech Republic. J. of Landscape Ecology 11: 19–34.
- Sunde P., Thorup K., Jacobsen L. B., Holsegård-Rasmussen M.H., Ottessen N., Svénné S., Rahbek C.** 2009. Spatial behaviour of little owls (*Athene noctua*) in a declining low-density population in Denmark. J Ornithol 150: 537–548.
- Šálek M., Lövy M.** 2012. Spatial ecology and habitat selection of Little Owl *Athene noctua* during the breeding season in Central European farmland. Bird Conservation International 22: 328–338.
- Tome R., Bloise C., Korpimäki E.** 2004. Nest-site selection and nesting success of little owls (*Athene noctua*) in mediterranean woodland and open habitats. J. Raptor Res. 38: 35–46.
- van Harxen R., Stroeken P., Boudewijn T.** 2020. *Athene noctua* Little Owl. W: Keller V., Herrando S., Vorisek P., Franch M., Kipson M., Milanese P., Marti D., Anton M., Klvanova A., Kalyakin M.V., Bauer H.-G., Foppen R.P.B. 2020. European Breeding Bird Atlas 2: Distribution, Abundance and Change, European Bird Census Council & Lynx Edicions, Barcelona, ss. 414–415.
- van Nieuwenhuysse D., Genot J.-C., Johnson D. H.** 2011. The Little Owl. Conservation, Ecology and Behaviour of *Athene noctua*. Cambridge University Press, London.
- Zabala J., Zuberogoitia I., Martínez-Climent J.A., Martínez J.E., Azkona A., Hidalgo S., Iraeta A.** 2006. Occupancy and abundance of Little Owl *Athene noctua* in an intensively managed forest area in Biscay. Ornis Fennica 83: 97–107.
- Żmihorski M.** 2005. Pójdzka *Athene noctua*. W: Mikusek R. (red.). Metody badań i ochrony sów. Fundacja Wspierania Inicjatyw Ekologicznych, Kraków, ss. 105–113.
- Żmihorski M., Romanowski J., Osojca G.** 2009. Habitat preferences of a declining population of the little owl, *Athene noctua* in Central Poland. Folia Zool. 58: 207–215.

<http://doi.org/10.5281/zenodo.10960632>

Lęg kruka *Corvus corax* w zabudowie miejskiej Zielonej Góry Breeding record of Raven *Corvus corax* within the urban area of Zielona Góra

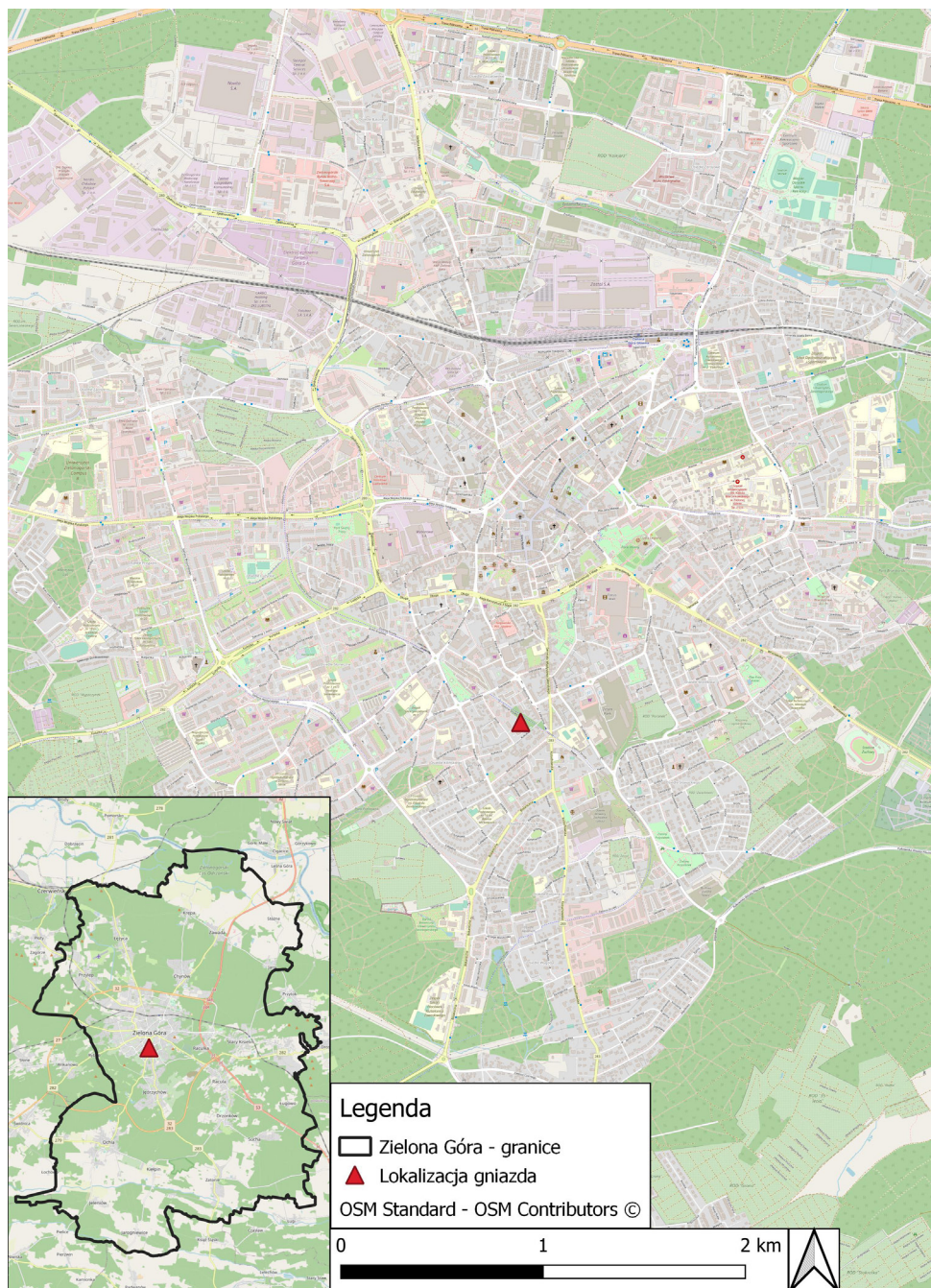
Paweł Czechowski

Instytut Sportu, Turystyki i Żywnienia
Uniwersytet Zielonogórski
ul. Z. Szafrana 6, 65-516 Zielona Góra
e-mail: p.czechowski@wnb.uz.zgora.pl

Kruk *Corvus corax* to kosmopolityczny gatunek ptaka zasiedlający półkulę północną w obrębie kontynentu północnoamerykańskiego i euroazjatyckiego oraz północną część Afryki (del Hoyo 2020). Gatunek zasiedla różnicowane środowiska, zarówno naturalne, jak i antropogeniczne, na terenach nizinnych i górskich. Spotykany jest od obszarów tundrowych, przez obszary leśne, tereny pustynne, aż po obszary krajobrazu kulturowego, w tym osiedla ludzkie. W monografii kruka (Zawadzka 2006) wyodrębnionych jest aż 17 typów środowisk, w których jest spotykany, a w większości także gniazduje. Dawniej, w XIX w., w Europie gnieździł się głównie w obrębie rozległych obszarów leśnych i obszarów skalistych. Unikał terenów zagospodarowanych przez człowieka i nie gniazdował w pobliżu siedzib ludzkich (Zawadzka 2006). W XX w. kruk zaczął gnieździć się wewnątrz dużych miast w Europie i Ameryce Północnej, gdzie budował gniazda na budynkach. Lęgowe kruki notowano

m.in. w takich miastach jak Chicago, Los Angeles, Lwów, Moskwa, Berno, Londyn oraz kilku miastach na Węgrzech (Konstantinov i in. 1996, Ratcliffe 1997, Boarman i Heinrich 1999, Bagyura i in. 2017).

W Polsce do końca XIX w. kruk był gatunkiem rzadkim, a w niektórych regionach wyginął zupełnie. W XX w. stopniowo następował wzrost liczebności i powrót kruka w wielu regionach, a przyspieszenie tego zjawiska miało miejsce od lat 1970. (Chylarecki i in. 2018). Obecnie w Polsce kruk jest gatunkiem o dużym rozpowszechnieniu, ma status ptaka średnio liczego, a jego populacja szacowana jest na 26–37 tys. par (Chylarecki i in. 2018, Chodkiewicz i in. 2019). Na terenie Polski kruk pierwotnie związany był z terenami leśnymi, obecnie zasiedla wszelkie typy krajobrazu, od półek skalnych w obszarach górskich, przez różne typy lasów (głównie bory sosnowe), po zadrzewienia śródpolne i pojedyncze drzewa (Tomiałojć i Stawarczyk 2003, Cichocki 2015). Jego liczebność



Rycina 1. Lokalizacja gniazda kruk *Corvus corax* gniazdującego w 2022 r. w zabudowanej części Zielonej Góry

Figure 1. Nest location of Raven *Corvus corax* breeding in an urban part of Zielona Góra in 2022

wzrastała od lat 1980. w krajobrazie rolniczym, gdzie gniazdował w małych zadrzewieniach w pobliżu osiedli ludzkich oraz na pojedynczych drzewach wśród pól i na słupach napowietrznych linii energetycznych (Tryjanowski i in. 2009).

W 2022 r. w Zielonej Górze stwierdzono gniazdowanie kruka na małym skwerze w zabudowanej strefie miasta (ryc. 1). Skwer, w którym zlokalizowane było gniazdo kruka to niewielkie wielogatunkowe zadrzewienie znajdujące się w ogrodzonym terenie siedziby Radia Zachód. Ogrodzenie terenu ogranicza możliwości penetracji obszaru przez ludzi i psy. Cały obszar ma powierzchnię około 1 ha, a w jego obrębie znajdują się 4 budynki. Odległość drzewa z gniazdem do najbliższego budynku wynosiła 10 m. Natomiast odległość skweru do ścisłego centrum miasta wynosiła 800 m, do najbliższych wieżowców 700 m, a do najbliższego zwartego kompleksu leśnego 1500 m.

Pierwszej obserwacji pary ptaków w pobliżu miejsca gniazdowania dokonano 6.04.2022. Obserwowane ptaki były intensywnie atakowane i przeganiane przez parę wron siwych *Corvus cornix*. Tego dnia na skwerze znaleziono duże gniazdo w koronie kilkupniowej sosny *Pinus* sp. Podczas następnej kontroli 11.05.2022 w znalezionym wcześniej gnieździe przebywały dwa duże, już opierzone pisklęta, które intensywnie domagały się pokarmu i były karmione przez dorosłego kruka (fot. 1). Podczas obserwacji w pobliżu gniazda widziano oba dorosłe ptaki. Podczas kolejnej, krótkiej kontroli 13.05.2022 młodych ptaków nie było widać na gnieździe oraz w jego naj-

bliższej okolicy. Nie można jednak wykluczyć, że ptaki przebywały w gnieździe, nie były jednak widoczne z dołu. Podczas kontroli gniazda pod koniec maja 2022 r. nie wykazano obecności kraków w gnieździe ani w jego pobliżu (zarówno ptaków młodych jak i dorosłych). Biorąc pod uwagę stan rozwoju piskląt podczas kontroli 11.05 oraz brak śladów zniszczenia gniazda, czy śladów śmierci piskląt, można założyć, że ptaki z sukcesem opuściły gniazdo. Przyjmując, że pisklęta przebywają w gnieździe przeciętnie 45 dni, wysadywanie trwa około 20 dni (Zawadzka 2006) oraz biorąc pod uwagę stan rozwoju piskląt w czasie kontroli 11.05.2022, można założyć, że jaja w opisywanym lęgu zostały złożone ok. 5–10.03.2022.

Pod koniec drugiej dekady XXI w. w granicach administracyjnych Zielonej Góry, miasta, w którym 50% powierzchni zajmują obszary leśne, znanych było kilkanaście terytoriów i gniazd kruków. Większość gniazd zlokalizowana była w obrębie borów sosnowych i większych zadrzewień śródpolnych (P. Czechowski – inf. niepubl.). Na terenach peryferyjnych stale obserwowane były też nielęgowe grupy kruków. Regularnie także obserwowano przelatujące ptaki nad ścisłą zabudową centrum Zielonej Góry. Wyjątkowo, szczególnie w ostatnich 10 latach, kruki, najczęściej 1–2 osobniki, kilkakrotnie spotykano wewnątrz zabudowy, w sąsiedztwie budynków mieszkalnych, w Parku 1000-lecia w centrum miasta czy na placu budowy przy jednym z marketów (P. Czechowski – inf. niepubl.).

W latach 1950. w Polsce notowano pierwsze lęgi kruków w lasach lub roz-



Fot. 1. Gniazdo kruka *Corvus corax* znalezione w 2022 r. w Zielonej Górze (fot. P. Czechowski)

Photo 1. Nest of Raven *Corvus corax* found in Zielona Góra in 2022

ległych parkach na terenach peryferyjnych i podmiejskich dużych miast, np. w Warszawie. Gniazdowanie odnotowano także w Parku Łazienkowskim w Warszawie (Dobrowolski i in. 1958). Lęgi w strefie peryferyjnej notowano i notuje się także w wielu innych miastach Polski, np. w Krakowie, Kielcach, Poznaniu, Wrocławiu, Olsztynie i innych (Luniak i in. 2001, Ptaszyk 2003, Tomiałojć i Stawarczyk 2003, Biaduń 2005, Nowakowski i in. 2006, Zawadzka 2006, Janiszewski i in. 2009, Zawadzka i Zawadzki 2014, Tomiałojć i in. 2020, Wilniewicz i in. 2022). Na przestrzeni ostatnich dziesięcioleci nie stwierdzono postępu w procesie synurbizacji tego gatunku i nie za-

notowano lęgów w strefie zabudowanej miast (Tomiałojć i Stawarczyk 2003, Zawadzka i Zawadzki 2014). W 2021 r. ponownie stwierdzono gniazdowanie kruka w Parku Łazienkowskim w Warszawie. Ponadto w latach 2021–2022, wykazano osiem pewnych lub prawdopodobnych terytoriów lęgowych w lasach i parkach w strefie peryferyjnej w granicach administracyjnych Warszawy (Zawadzki i in. 2022).

Przyczyny braku kolonizacji obszarów zabudowanych przez tak wysoce plastyczny gatunek nie zostały poznane dokładnie. Zawadzka i Zawadzki (2014) jako możliwe przyczyny wymieniają: silną konkurencję z wroną siwą; małą za-

sobność pokarmową w centrach miast, w porównaniu do stref peryferyjnych (wysypiska śmieci, fermy, gospodarstwa rolne); niskie zagęszczenia kruka w strefie peryferyjnej i przez to brak konieczności zajmowania nowych terenów; brak naturalnego drapieżnika i konkurencyjnego gatunku dla kruka w obszarach gniazdowania, które mogłyby go wyprzeć do strefy miejskiej. Autorzy ci podkreślają także, że kolonizacja miast powinna być poprzedzona wzrostem liczebności w strefie peryferyjnej oraz pojawianiem się stad nielegowych osobników w centrach miast. Choć obserwacje takie zdarzają się, to nadal są nieliczne. Przebieg kolonizacji może być długotrwały i zachodzić etapami, podobnie jak w przypadku innych krukowatych (np. Ptaszyk 2003, Kuźniak 2005).

Opisany przypadek gniazdowania kruka w zabudowanej strefie miasta jest dowodem na kolejny etap synurbizacji tego gatunku i stopniowe wnikanie ptaków do centrów miast. Zielona Góra w porównaniu do dużych miast w kraju, jak Warszawa, Wrocław czy Poznań (Luniak i in. 2001, Nowicki 2001, Ptaszyk 2003, Tomiałojć i in. 2020) charakteryzuje się mniejszym zagęszczeniem populacji wrony siewej, chociaż obserwuje się coraz więcej lęgów tego gatunku w mieście (P. Czechowski – inf. niepubl.). Biorąc pod uwagę ten czynnik, można wykluczyć działanie silnej konkurencji między gatunkami, skutkującej ograniczeniem wnikania kruka na obszary zabudowane Zielonej Góry. Z drugiej strony w najbliższej okolicy miejsca gniazdowania kruka znajdowało się także czynne gniazdo wrony siewej. Dodatkowo w Zielonej Gó-

rze w latach poprzedzających opisany lęg, notowano ptaki nielegowe w obrębie zabudowy, co jest zgodne z tym co podają Zawadzka i Zawadzki (2014).

Podziękowania

Dziękuję Olafowi Ciebierze za przygotowanie mapy z lokalizacją gniazda kruka.

Summary

A breeding of Raven *Corvus corax* was recorded within the built-up area of Zielona Góra in 2022. A pair of birds was observed and the nest found on 06.04.2022. Subsequently, on 11.05.2022, two nestlings were seen in the nest and their feeding by an adult bird was observed. The nest was located on a pine within a small (1 ha) green area occupied by a mixed tree stand. The site is surrounded by residential buildings, roads, pedestrian and cycle paths and lies 800 m from the city centre and 1500 m from the nearest compact forest complex. The reported case confirms the ongoing synurbization process of this species. So far, breeding of Raven has been recorded in many Polish cities, however mostly in peripheral and suburban areas.

Literatura

- Bagyura J., Fidlóczy J., Schwartz V., Tóth L.** 2017. Interesting breeding cases of the Raven (*Corvus corax*) in Hungary. *Ornis Hungarica* 25: 39–43.
- Biaduń W.** 2005. Synurbijne populacje Corvidae w Lublinie. W: Jerzak L., Kavanagh B.P., Tryjanowski P. (red.) Ptaki krukowate Polski. Bogucki Wyd. Nauk., Poznań: 461–472.
- Boarman W. I., Heinrich B.** 1999. Common raven *Corvus corax*. In: Poole A., Gill F. (eds.). The birds of North America 476: 1–31.
- Cichocki W.** 2015. Ptaki Tatr i Podtatrza. Wydawnictwa Tatrzńskiego Parku Narodowego, Zakopane.
- Chodkiewicz T., Chylarecki P., Sikora A., Wardecki Ł., Bobrek R., Neubauer G., Marchowski D., Dmoch A., Kuczyński L.** 2019. Raport z wdrażania art. 12 Dyrektywy Ptasiej w Polsce w latach 2013–2018: stan, zmiany, zagrożenia. *Biuletyn Monitoringu Przyrody* 20: 1–80.
- Chylarecki P., Chodkiewicz T., Neubauer G., Sikora A., Meissner W., Woźniak B., Wylegała P., Ławicki Ł., Marchowski D., Betleja J., Bzoma Sz., Cenian. Z., Górski A., Korniluk M., Moczarska J., Ochocińska D., Rubacha S., Wieloch M., Zielińska M., Zieliński P. Kuczyński L.** 2018. Trendy liczebności ptaków w Polsce. GIOŚ, Warszawa.
- Dobrowolski K. A., Pielowski Z., Pinowski J., Wasilewski A.** 1958. Einfluss der Änderung in der Biologie des Raben (*Corvus corax* L.) – Brüten in nächster Nähe des Menschen – auf Grösse und Verteilung der Population dieser Vogelart. *Ekol. Pol.* A 6, 5: 167–182.
- del Hoyo J. (ed.)** 2020. All the Birds of the World. Lynx Edicions, Barcelona.
- Janiszewski T., Wojciechowski Z., Markowski J. (red.)** 2009. Atlas ptaków lęgowych Łodzi. Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź.
- Konstantinov V.M., Nowicki W., Pichurin A.G.** 1996. Recent Changes in the avifauna of cities European Russia and Eastern Poland – results of questionnaire. *Acta Ornith.* 31: 59–66.
- Kuźniak S.** 2005. Sójka *Garrulus glandarius* – przegląd badań. W: Jerzak L., Kavanagh B.P., Tryjanowski P. (red.) Ptaki krukowate Polski. Bogucki Wyd. Nauk., Poznań: 25–34.
- Luniak M., Kozłowski P., Nowicki W., Plit J.** 2001. The birds of Warsaw 1962–2000. Instytut Geografii i Przestrzennego Zagospodarowania PAN, Warszawa.
- Nowakowski J., Dulisz B., Lewandowski K.** 2006. Ptaki Olsztyna. „ElSet”, Olsztyn.
- Nowicki W.** 2001. Ptaki śródmieścia Warszawy. Muzeum i Instytutu Zoologii PAN, Warszawa.
- Ptaszyk J.** 2003. Ptaki Poznania – stan jakościowy i ilościowy oraz jego zmiany w latach 1850–2000. Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań.
- Ratcliffe D.** 1997. The Raven. Poyser, London.
- Tomiałojć L., Stawarczyk T.** 2003. Awifauna Polski. Rozmieszczenie, liczebność i zmiany. PTPP „pro Natura”, Wrocław.
- Tomiałojć L., Orłowski G., Czapula A., Jakubiec Z.** 2020. Ptaki Wrocławia w okresie 200 lat. Występowanie, liczebność i zmiany w dzisiejszych granicach administracyjnych miasta. PTPP „pro Natura”, Wrocław.
- Tryjanowski P., Kuźniak S., Kujawa K., Jerzak L.** 2009. Ekologia ptaków krajobrazu rolniczego. Bogucki Wyd. Nauk., Poznań.
- Wilniewczyc P., Szczepaniak W., Przybylska J., Maniarski R., Wachecki M., Dudzik K.** 2022. Ptaki Kielc. Wyd. TBOP, Kielce.
- Zawadzka D.** 2006. Kruk. Monografie przyrodnicze. Wydawnictwo Klubu Przyrodników, Świebodzin.
- Zawadzka D., Zawadzki G.** 2014. Synantropisation and synurbanisation of raven *Corvus corax* in Poland: a review. *International Studies on Sparrow* 38: 11–16.
- Zawadzki G., Jackowiak M., Zawadzka D.** 2022. Ravens breeding in Warsaw in the 21st century. *International Studies on Sparrow* 44: 28–30.

<http://doi.org/10.5281/zenodo.10960673>

Pierwsze stwierdzenie świergotka szponiastego *Anthus richardii* na Śląsku

First record of Richard's Pipit *Anthus richardi* in Silesia

Michał Zawadzki

ul. Przylesie 11/1

45-828 Opole

e-mail: mzawadzki1981@gmail.com

W dniu 7.10.2022 podczas obserwacji ptaków w Polskiej Nowej Wsi (gm. Komprachcice, woj. opolskie) zaobserwowałem świergotka szponiastego *Anthus richardi*. Ptak przebywał w luźnym zgrupowaniu skowronków *Alauda arvensis* i świergotków łąkowych *Anthus pratensis* na lokalnym lotnisku porośniętym niską, regularnie koszoną roślinnością trawiastą. Po spłoszeniu ptak przeleciał kilkadziesiąt metrów i zapadł w trawy. W rezultacie dalszych poszukiwań udało się jedynie usłyszeć ptaka, który odzywał się diagnostycznym dla tego gatunku ćwierknięciem. Głos udało się nagrać, dzięki czemu można było potwierdzić oznaczenie u Stanisława Wroży – francuskiego specjalisty od głosów świergotków. Obserwacja uzyskała pozytywne orzeczenie Komisji Faunistycznej (nr sprawy 17801) i była pierwszym stwierdzeniem gatunku w granicach Śląskiego Regionu Ornitologicznego.

Areał lęgowy świergotka szponiastego rozciąga się od południowo-zachodniej

Syberii i Niziny Zachodniosyberyjskiej po Mongolię i Chiny. Do Europy gatunek ten zalatuje regularnie, głównie jesienią. W ostatnich dekadach odnotowano znaczący wzrost liczby stwierdzeń, a nawet wykształcenie regularnych zimowisk w południowej Hiszpanii i Francji (Shirihai i Svensson 2018). W trakcie badań prowadzonych na tych terenach w latach 2019–2020 zaobrazkowano 81 świergotków szponiastych, spośród których 11 osobników obserwowano tam w kolejnych zimach. W celu zbadania pochodzenia obserwowanych ptaków 7 z nich wyposażono w nadajniki GPS. Kolejnej zimy odłowiono ponownie trzy z nich, a uzyskane dane pozwoliły stwierdzić, że ptaki te spędziły lato w południowo-zachodniej Syberii, czyli na zachodnim skraju znanego areału lęgowego. Interesującym jest fakt, że 28 (34,6%) z zaobrazkowanych ptaków było ptakami dorosłymi. Tak wysoki udział osobników dorosłych jest charakterystyczny u gatunków regularnie zimujących w Europie Zachodniej

(np. rudzika *Erithacus rubecula*), a nie dla gatunków zalatujących, gdzie zdecydowaną większość stanowią ptaki młode. Według badaczy mamy do czynienia najprawdopodobniej z nową, niedawno wykształconą trasą migracji tego azjatyckiego gatunku (Dufour i in. 2021).

W Polsce w latach 1984–2022 gatunek ten odnotowano 53 razy. Zdecydowana większość stwierdzeń miała miejsce w buforze do 20 km od wybrzeża Bałtyku. W głębi lądu odnotowano go tylko 9 razy (Stawarczyk i in. 2017, Komisja Faunistyczna 2017, 2018, 2019, 2020, 2021, 2022, 2023). Po raz pierwszy jeden osobnik przebywał w dniach 8–9.12.2012 w PN Ujście Warty (M. Matysiak i in.). W latach 2016–2018 dokonywano corocznie 2 stwierdzeń śródlądowych, a następnie w 2022 r. – 3 stwierdzenia śródlądowe w sezonie (Komisja Faunistyczna 2017, 2018, 2019, 2020, 2021, 2022, 2023). Obserwacje te miały miejsce w kilku regionach kraju, m.in. 25.09.2016 w miejscowości Porządzie – pierwsze stwierdzenie na Mazowszu (M. Twardowski, P. Senkowski), 23.10.2017 w Rosku – pierwsze stwierdzenie w Wielkopolsce (K. Drab), czy 30.09.2018, gdzie w miejscowości Pobiednik Wielki – pierwsze stwierdzenie dla Małopolski – zaobserwowano aż 3 świergotki szponiaste (J. Wyka i in.), a obserwacja również miała miejsce na trawiastym lotnisku.

Z uwagi na obserwowany wzrost stwierdzeń w Europie i w Polsce należy spodziewać się dalszych obserwacji świergotków szponiastych również na Śląsku. Kluczowym wydaje się penetracja rozległych obszarów trawiastych w okresie jesiennym (wrzesień–październik),

a w przypadku zaobserwowania ptaka wykonanie dokumentacji fotograficznej i/lub nagrania głosu w celu uniknięcia pomyłki z rodzimym świergotkiem polnym *Anthus campestris* i sporadycznie zalatującym do Polski, bliźniaczko podobnym świergotkiem stepowym *Anthus godlewskii* także już stwierdzonym w Polsce (Sosnowski i Czyżewski 2020, Komisja Faunistyczna 2021).

Summary

On 7.10.2022, one individual of the Richard's Pipit was observed in Polska Nowa Wieś near Opole (southern Poland). The bird was staying with a group of Skylarks and Meadow Pipits in grassy areas at the local airport. Documentary photos and recordings of the calls were taken. The observation was approved by the Polish Rarity Commission. By the end of 2022, 53 sightings of the Richard's Pipit had been made in Poland, most of them along the Baltic coast. Only 9 observations took place inland. One of them was the observation described above, which was the first record of the species in the Silesian region.

Literatura

Dufour P., de Franceschi C., Doniol-Valcroze P., Jiguet F., Guéguen M., Renaud J., Lavergne S., Crochet P. A. 2021. A new westward migration route in an Asian passerine bird. *Current Biology*, 31: 5590–5596.

Komisja Faunistyczna 2017. Rzadkie ptaki obserwowane w Polsce w roku 2016. *Ornis Pol.* 58: 83–116.

Komisja Faunistyczna 2018. Rzadkie ptaki obserwowane w Polsce w roku 2017. *Ornis Pol.* 59: 119–153.

Komisja faunistyczna 2019. Rzadkie ptaki obserwowane w Polsce w roku 2018. *Ornis Pol.* 60: 125–160.

Komisja Faunistyczna 2020. Rzadkie ptaki obserwowane w Polsce w roku 2019. *Ornis Pol.* 61: 117–142.

Komisja Faunistyczna 2021. Rzadkie ptaki obserwowane w Polsce w roku 2020. *Ornis Pol.* 62: 113–148.

Komisja Faunistyczna 2022. Rzadkie ptaki obserwowane w Polsce w roku 2021. *Ornis Pol.* 63: 130–159.

Komisja Faunistyczna 2023. Rzadkie ptaki obserwowane w Polsce w roku 2022. *Ornis Pol.* 64: 129–154.

Shirihai H., Svensson L. 2018. *Handbook of Western Palearctic Birds. Passerines: Larks to Warblers. Volume I.* Helm, Bloomsbury Publishing, London, ss. 132–134.

Sosnowski S., Czyżewski S. 2020. Pierwsze stwierdzenie świergotka szponiastego *Anthus godlewskii* w Polsce. *Ornis Pol.* 61: 143–152.

Stawarczyk T., Cofta T., Kajzer Z., Lontkowski J., Sikora A. 2017. Rzadkie ptaki Polski. Studio B&W Wojciech Janecki, Sosnowiec.

Zimowanie ptaków wodnych na Śląsku w roku 2021

Wintering of water birds in Silesia in the year 2021

Paweł Grochowski

Śląskie Towarzystwo Ornitologiczne
ul. Sienkiewicza 21, 50-335 Wrocław
e-mail: merula@wp.pl

Jacek Betleja

Dział Przyrody, Muzeum Górnośląskie
pl. Jana III Sobieskiego 2, 41-902 Bytom
e-mail: betleja@muzeum.bytom.pl

Paweł Czechowski

Instytut Administracji i Turystyki, Uniwersytet Zielonogórski
Wydział Zamiejscowy w Sulechowie
ul. Armii Krajowej 51, 66-200 Sulechów
e-mail: paczech@wp.pl

Bartosz Smyk

Ogólnopolskie Towarzystwo Ochrony Ptaków
ul. Odrowąża 24, 05-270 Marki
e-mail: bartosz.smyk@otop.org.pl

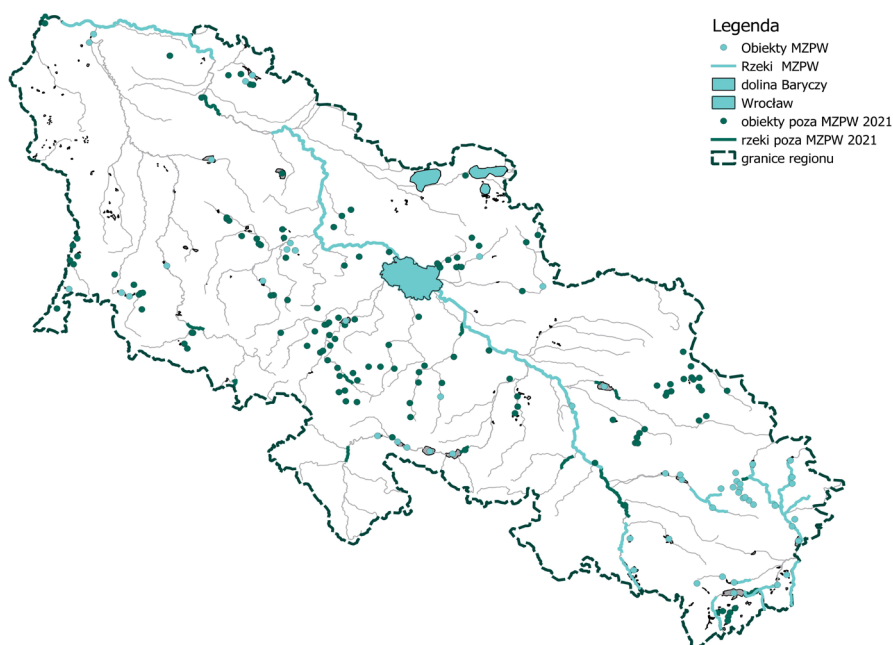
Liczenia zimujących ptaków wodnych na Śląsku w 2021 r. były jedenastą akcją przeprowadzoną w ramach ogólnopolskiego Monitoringu Zimujących Ptaków Wodnych (MZPW), będącego częścią Monitoringu Ptaków Polski realizowanego na zlecenie Głównego Inspektoratu Ochrony Środowiska. Większość danych zebrano w dniach 15–18.01. Liczenia obejmowały stanowiska monito-

ringowe MZPW i Monitoringu Noclegowisk Gęsi oraz dodatkowe obiekty poza monitoringiem. W 2021 r. liczba stanowisk liczonych w ramach MZPW została zwiększona w granicach ŚRO o 19. Zimą 2020/2021 można scharakteryzować jako mroźną. Na nizinach średnia temperatura w styczniu wahała się od -1 do +1°C (www.meteoprognoza.pl), nocą zaś spadała do wartości minimalnych minus kil-

kunastu stopni. Generowało to zlodzenie na stawach i dużych zbiornikach sięgające nawet 90-100%.

W 2021 r. stwierdzono zimowanie 62 gatunków ptaków wodnych. Łączna liczebność zaobserwowanych ptaków wyniosła ponad 244 tys. osobników (tab. 1). Najliczniejszym gatunkiem była krzyżówka *Anas platyrhynchos*, której liczebność osiągnęła 105 tys. ptaków. Największe skupiska stwierdzono na odcinku rzeki Nysy Kłodzkiej w Nysie (6,5 tys.), na stawach Jamnik w dolinie Baryczy (6 tys.) i na Zb. Mietkowskim (4 tys.). W granicach administracyjnych Wrocławia zimowało 8150 krzyżówek. Liczebność zimujących na Śląsku gęsi *An-*

ser sp. osiągnęła wartość prawie 71 tys. W większości przypadków nie udało się określić dokładnego składu gatunkowego. Największą koncentrację liczącą 25 tys. gęsi wykazano na Zb. Mietkowskim. Duże koncentracje wykazano także na zb. Dzierżno Duże (8 tys.), Zb. Otmuchowskim (6 tys.) i w kompleksie stawów Stawno (6 tys.). W pierwszej dziesiątce najliczniej zimujących ptaków, podobnie jak w 2020 r., utrzymały się mewa srebrzysta *Larus argentatus* sensu lato, kormoran *Phalacrocorax carbo*, łyska *Fulica atra*, gęgawa *Anser anser*, śmieszka *Chroicocephalus ridibundus*. Do pierwszej dziesiątki najliczniej zimujących ptaków wodnych dołączyły w tym roku również



Rycina 1. Lokalizacja obiektów skontrolowanych w trakcie akcji zimowych liczeń w 2021 r. w Śląskim Regionie Ornitologicznym

Figure 1. Location of sites controlled within winter censuses in 2021 in the Silesian ornithological region

czernica *Aythya fuligula* i mewa siwa *Larus canus*. W przypadku czernicy łączna uzyskana liczba to prawie 3,5 tys. os. Największą koncentrację 600 os. stwierdzono na zb. Dzierżno Małe. Wysoką liczebność zanotowano także w przypadku głowienki *Aythya ferina* – stwierdzono łącznie 2315 os. Największe koncentracje liczące po około 700 os. stwierdzono na zb. Kuźnica Warężyńska i na Zb. Rybnickim. Dla obu gatunków grążyc są to najwyższe wartości w historii liczeń zimowych na Śląsku (Czapulak 1986, Czapulak i Stawarczyk 1988, Czapulak 1991, Czapulak i Betleja 1998, 2001, Grochowski i in. 2016, 2017, 2018, 2019, 2021). Chłodniejsza zima spowodowała spadek liczebności takich gatunków jak: łabędź niemy *Cygnus olor*, kormoran, gęgawa i krakwa *Mareca strepera*, których zimująca populacja w ostatnich latach systematycznie rosła. W przypadku gęgawy warto wyróżnić największą stwierdzoną koncentrację na Jez. Sławskim liczącą 2 tys. os. Nieprzerwanie wzrasta liczebność świstuna *Mareca penelope*, którego liczebność 968 os. jest najwyższą odnotowaną liczebnością w historii liczeń zimowych (Czapulak 1986, Czapulak i Stawarczyk 1988, Czapulak 1991, Czapulak i Betleja 1998, 2001, Grochowski i in. 2016, 2017, 2018, 2019, 2021). Jeszcze pięć lat wcześniej łączna liczebność populacji zimującej tego gatunku w regionie nie przekraczała 50 os. (Grochowski i in. 2016). Zimująca populacja gęsiówki egipskiej *Alopochen aegyptiaca* (ok. 60 os.) i mandarynki *Aix galericulata* (ok. 40 os.), utrzymały się na poziomie z roku 2020 (Grochowski i in 2021). W 2021 r. odnotowano stwierdzenia bardzo rzadko zimujących gatunków

takich jak cyranka *Spatula querquedula* i siewnica *Pluvialis squatarola*. Z rzadkich gatunków obserwowano także kormorana małego *Microcarbo pygmaeus*, gęś krótkodziobą *Anser brachyrhynchus* oraz pierwszą dla kraju bajkałówkę *Sibirionetta formosa* (Lenkiewicz i Stawarczyk 2022).

W roku 2021 w zimowych liczeniach uczestniczyło 116 osób. Byli to: Jacek Betleja, Szymon Beuch, Tomasz Biwo, Marcin Bocheński, Maksymilian Bojarowski, Emilia Brzęk, Katarzyna Bul, Marcin Cebula, Damian Celiński, Grzegorz Chlebik, Anna Cibis, Zygmunt Cibis, Olaf Ciebiera, Łukasz Czajka, Paweł Czechowski, Dariusz Czernek, Irena Danielecka, Ryszard Danielecki, Mariusz Dąbek, Tadeusz Drazny, Alicja Dubicka, Tomasz Duda, Adam Dybich, Rafał Fudalej, Stanisław Gacek, Jarosław Gil, Arkadiusz Gorczewski, Waldemar Górka, Bożena Gramsz, Paweł Grochowski, Józef Grysczyk, Wojciech Grzesiak, Radosław Gwóźdź, Grzegorz Hebda, Adam Jędrzejko, Magda Jurek, Marcin Karetta, Daniel Karpowicz, Andrzej Kąkol, Antoni Knyschała, Piotr Kozłowski, Jan Król, Robert Kruszyk, Damian Kurlej, Paweł Kwaśniewicz, Mateusz Ledwoń, Wiesław Lenkiewicz, Michał Leszczyński, Julian Lewandowski, Piotr Lewandowski, Klaudia Litwiniak, Konrad Łysowski, Rafał Łysowski, Tomasz Maszkało, Waldemar Michalik, Janusz Milewski, Agata Miłkowska, Wojciech Miłosz, Jacek Mucha, Adrianna Muszyńska, Maciej Nagler, Witold Nocoń, Adrian Ochmann, Beata Orłowska, Grzegorz Orłowski, Anna Osińska-Dzienniak, Krzysztof Ostrow-

ski, Sergiusz Owczarek, Marek Pach, Sebastian Panic, Ewa Paprzycka, Monika Pastrykiewicz, Małgorzata Pietkiewicz, Barbara Polanin, Joanna Pomorska-Grochowska, Filip Pozauć, Katarzyna Protaś, Sławomir Protaś, Marcin Przy-mencki, Alfred Rösler, Sławomir Ruba-cha, Stanisław Rusiecki, Andrzej Ruszle-wicz, Przemysław Rymwid-Mickiewicz, Gustaw Schneider, Tomasz Szczansny, Ja-rosław Słowikowski, Marzena Smolak, Gabriela Sobczak, Grzegorz Sobczak, Justyna Soska, Arkadiusz Stasiak, Jerzy Stasiak, Beata Strasburger, Alek Sykała, Marian Szeruga, Dariusz Szlama, Jakub Szymczak, Hanna Sztwiertnia, Grzegorz Śnieg, Rafał Świerad, Kamila Topolska, Mateusz Tracz, Rafał Walczybok, Józef Włodarz, Jacek Wojdat, Janusz Wójcicki, Halina Wójcik, Jarosław Zając, Zofia Za-lejska, Tomasz Zarzycki, Kamil Zięba, Izabela Żuchowska, Paweł Żyła, Iwona Żyśko, Karol Żyśko.

Wszystkim tym osobom dziękujemy za udział w akcji.

Summary

Between the 15th and 18th January 2021, annual winter census of wintering water birds was conducted in the Silesia region. 116 partici-pants took part in the project. They recorded more than 244 thousand birds from 62 species. The most numerous wintering species was the Mallard (more than 105 thousand birds). The other most common species was Caspian Gull (nearly 10 thousand), Cormorant (nearly 9 thousand), the Coot (over 8 thousand), Black-headed Gull and the Greylag Goose (both over 5 thousand), Tufted Duck and Mew Gull (both nearly 3,5 thousand). Several rare spe-cies were also found: Garganey, Grey Plover, Pygmy Cormorant and Baikal Teal (which was the first record for Poland).

Tabela 1. Wyniki zimowych liczeń ptaków wodnych na Śląsku w styczniu 2021 r.

Table 1. Water birds recorded in winter census conducted in Silesia in January 2021

L.p.	Gatunek Species	Odra Oder River	Wisła Vistula River	Inne rzeki Other rivers	Zbiorniki Reservoirs	Stawy rybne Fish ponds	Osadniki Sedimentary ponds	Inne Others	Suma Total
1.	<i>Anas platyrhynchos</i>	32733	3034	18860	22187	13863	913	13837	105427
	<i>Anser sp.</i>	0	0	0	45975	19413	0	100	65488
2.	<i>Larus cachinnans</i>	268	35	314	8986	18	50	15	9686
3.	<i>Phalacrocorax carbo</i>	2650	1522	410	3844	27	7	484	8944
4.	<i>Fulica atra</i>	696	25	52	5661	633	25	1097	8189
5.	<i>Chroicocephalus ridibundus</i>	2225	0	825	833	21	0	1536	5440
6.	<i>Anser anser</i>	581	8	60	1545	770	9	2080	5053
7.	<i>Anser serrirostris</i>	4	0	21	3436	0	350	200	4011
8.	<i>Larus canus</i>	357	5	455	2327	1	0	394	3539
9.	<i>Aythya fuligula</i>	471	23	12	2709	42	0	212	3469
10.	<i>Cygnus olor</i>	769	23	412	667	743	32	572	3218
11.	<i>Mergus merganser</i>	1142	199	411	887	54	11	200	2904
12.	<i>Aythya ferina</i>	37	0	0	1777	463	2	36	2315
13.	<i>Bucephala clangula</i>	991	4	65	708	330	16	174	2288
14.	<i>Grus grus</i>	267	0	3	78	984	0	756	2088
	<i>Larus argentatus SL</i>	803	0	0	120	0	0	1026	1949
15.	<i>Cygnus cygnus</i>	610	0	0	122	731	0	132	1595
16.	<i>Anas crecca</i>	229	30	352	449	197	65	85	1407
17.	<i>Anser albifrons</i>	0	0	0	666	626	0	0	1292
18.	<i>Ardea cinerea</i>	252	49	137	151	587	3	59	1238
19.	<i>Mareca penelope</i>	306	8	67	157	82	0	348	968

20.	<i>Ardea alba</i>	158	11	55	129	70	2	90	515
21.	<i>Podiceps cristatus</i>	10	0	0	488	0	0	6	504
22.	<i>Gallinula chloropus</i>	29	4	210	9	0	3	202	457
23.	<i>Tachybaptus ruficollis</i>	203	10	155	10	0	5	37	420
24.	<i>Mareca strepera</i>	103	1	27	32	40	0	76	279
25.	<i>Mergelus albellus</i>	32	0	3	176	7	5	8	231
26.	<i>Larus argentatus</i>	0	0	0	208	5	0	0	213
27.	<i>Haliaeetus albicilla</i>	73	2	3	37	42	0	17	174
28.	<i>Alcedo atthis</i>	29	4	50	12	21	4	4	124
	<i>A. platyrhynchos</i> hybrydy	61	0	29	0	0	0	34	124
29.	<i>Cygnus columbianus</i>	0	0	0	2	118	0	0	120
30.	<i>Alopochen aegyptiaca</i>	0	0	0	47	0	0	15	62
31.	<i>Melanitta fusca</i>	0	0	0	39	0	0	13	52
32.	<i>Anas acuta</i>	7	0	7	9	15	0	11	49
33.	<i>Aythya marila</i>	0	0	0	46	2	0	0	48
34.	<i>Aix galericulata</i>	2	0	9	0	0	1	26	38
35.	<i>Rallus aquaticus</i>	0	0	23	1	0	6	3	33
36.	<i>Branta leucopsis</i>	1	0	0	17	2	0	0	20
37.	<i>Spatula clypeata</i>	0	0	0	1	18	0	0	19
38.	<i>Tringa ochropus</i>	1	0	17	0	0	0	0	18
39.	<i>Gavia arctica</i>	0	0	0	10	0	0	0	10
40.	<i>Netta rufina</i>	4	0	0	5	0	0	0	9
41.	<i>Numenius arquata</i>	0	0	0	0	8	0	0	8
42.	<i>Gallinago gallinago</i>	0	0	1	1	0	4	1	7
43.	<i>Lymnocyptes minimus</i>	0	0	0	0	0	5	2	7

44.	<i>Tadorna tadorna</i>	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	6	
45.	<i>Vanellus vanellus</i>	1	0	0	0	2	2	0	0	0	0	0	0	0	0	1	6
46.	<i>Mergus serrator</i>	0	1	0	0	4	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	5
47.	<i>Aix sponsa</i>	0	0	0	3	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	4
48.	<i>Clangula hyemalis</i>	1	1	0	0	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	4
49.	<i>Anser brachyrhynchus</i>	0	0	0	0	0	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2
50.	<i>Gavia stellata</i>	0	0	0	0	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2
51.	<i>Larus michahellis</i>	0	0	0	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2
52.	<i>Larus marinus</i>	0	0	0	0	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2
53.	<i>Melanitta nigra</i>	1	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2
54.	<i>Actitis hypoleucos</i>	0	0	0	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2
55.	<i>Podiceps grisegena</i>	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
56.	<i>Podiceps nigricollis</i>	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
57.	<i>Spatula querquedula</i>	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
58.	<i>Pluvialis squatarola</i>	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
59.	<i>Microcarbo pygmaeus</i>	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
60.	<i>Botaurus stellaris</i>	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
61.	<i>Ichthyophaga melanocephalus</i>	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
62.	<i>Sibirionetta formosa</i>	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
SUMA / Total		46107	4999	23052	104581	39948	1518	23889	244094								

<http://doi.org/10.5281/zenodo.10960758>

Najważniejsze obserwacje awifaunistyczne na Śląsku w roku 2020

The most important avifaunistic observations in Silesia in 2020

Niniejsze opracowanie przedstawia zbiór najistotniejszych, zdaniem Redakcji, obserwacji ptaków dokonanych w 2020 r. w granicach Śląskiego Regionu Ornitologicznego (Wuczyński i Kołodziejczyk 2013). Zestawienie obserwacji zostało przeprowadzone w oparciu o dane zgromadzone w Kartotece Awifauny Śląska (KAŚ 2022), w serwisach internetowych clanga.com oraz ornitho.pl (ornitho 2022), a także w raportach Komisji Faunistycznej (2021, 2022) i Kartoteki Rzadkich Ptaków (Chodkiewicz i in. 2022, Wylegała i in. 2022a). W dziale „Obserwacje fenologiczne” przedstawiono stwierdzenia ptaków wyróżniające się nietypowym dla danego gatunku terminem obserwacji na Śląsku. Są tu więc wspomniane szczególnie wczesne przyloty, późne odloty czy też nietypowe przypadki zimowania. Dział „Obserwacje dużych stad” stanowi zbiór obserwacji wyjątkowo dużych skupisk ptaków danego gatunku w skali regionu, zwłaszcza stad rekordowo dużych bądź bliskich rekordom uzyskanym w poprzednich latach. Z kolei dział „Obserwacje gatunków rzadkich” prezentuje wykaz obserwacji gatunków, które spotykane są w regionie wyjątkowo. Zestawiono tu więc gatunki, których liczba stwierdzeń nie przekracza dziesięciu, ta-

kie które stwierdzono po dłuższej przerwie oraz takie, których pojawy w roku sprawozdawczym były szczególnie liczne w porównaniu do poprzednich sezonów. Zwrócono również uwagę na gatunki widywane na Śląsku niemal corocznie, a których wyjątkowo w opisywanym sezonie nie stwierdzono.

W 2020 r. do listy gatunków Śląskiego Regionu Ornitologicznego nie przybył żaden nowy gatunek. Warte wyróżnienia obserwacje to natomiast: drugie stwierdzenie cyraneczki karolińskiej *Anas carolinensis* i tamaryszki *Acrocephalus melanopogon*, trzecie stwierdzenie orła stepowego *Aquila nipalensis* i jaskółki rudawej *Cecropis daurica*, czwarte stwierdzenie sterniczki *Oxyura leucocephala*, czwarte do ósmego stwierdzenia zarosłówki *Acrocephalus dumetorum*, szóste „pliszki czarnogłowej” *Motacilla flava feldegg*, szóste i siódme stwierdzenie mewy bladej *Larus hyperboreus*, szóste do dziewiątego stwierdzenia świstunki żółtawej *Phylloscopus inornatus*, ósme i dziewiąte wspólczesne stwierdzenie pasterza *Pastor roseus*, a także dziewiąte stwierdzenie żwirowca stepowego *Glareola nordmanni*, rybitwy krótkodziobej *Geochelidon nilotica* i czapli złotawej *Bubulcus ibis*. Na uwagę zasługuje ponadto pierwszy od 1927 r.

łęg błotniaka zbożowego *Circus cyaneus* oraz pierwszy od 1933 r. łęg uszatki błotnej *Asio flammeus*. Wyróżnić należy też wyjątkowo liczne w roku obserwacje dubelta *Gallinago media* (6), rybitwy popielatej *Sterna paradisea* (6), zaroślówki (4) i świstunki żółtawej (4).

Do końca 2020 r. lista awifauny Śląskiego Regionu Ornitologicznego liczyła 387 gatunków.

Obserwacje fenologiczne

Bernikla białolica *Branta leucopsis* jest gatunkiem coraz liczniej migrującym na Śląsku oraz zimującym w regionie. Obserwowana jest tu zwykle w sezonie jesiennie-zimowym, a wiosną ostatnie ptaki obserwuje się najczęściej w stadach innych gęsi aż do kwietnia. Obserwacje majowe zdarzają się bardzo rzadko. W latach 2005–2020 stwierdzono co najmniej 10 takich pojawów. W 2020 r. odnotowano wyjątkowo późną obserwację wiosenną – 24.05 widziano pojedynczego osobnika na stawach Potasznia w dolinie Baryczy (W. Lenkiewicz). Prawdopodobnie większość z tych stwierdzeń dotyczy osobników o naturalnym pochodzeniu, choć nieliczne obserwacje tego gatunku dokonane na Śląsku w miesiącach letnich (czerwiec-sierpień) mogą dotyczyć osobników zbiegłych z niewoli.

Pod koniec czerwca 2020 r. dokonano prawdopodobnie najpóźniejszej wiosennej obserwacji **bielaczka *Mergellus albellus*** na Śląsku. W dniach 20–22.06 widziano jednego samca na stawach w Rudzie Sułowskiej (M. Bojarowski i in.). W czerwcu widziano wcześniej ten gatunek co najmniej raz – 5.06.2019 na stawach Wielikąt (S. Beuch; Obserwacje faunistyczne 2021).

W 2020 r. miejscem wielu ważnych obserwacji fenologicznych na Śląsku, były stawy Wielikąt na Górnym Śląsku. Stwierdzono tam szereg skrajnych dat wiosennych i jesiennych, będących nierzadko rekordowymi w regionie. Najwięcej z tych obserwacji dotyczyło ptaków siewkowych Charadriiformes.

Bardzo wczesny przylot dwóch osobników **sieweczki rzecznej *Charadrius dubius*** zanotowano na stawach Wielikąt już w dniach 26–28.02.2020 (D. Światała, M. Janosz). Była to najwcześniejsza współczesna obserwacja wiosenna gatunku na Śląsku. Wcześniej sieweczkę rzeczną stwierdzono w regionie tylko raz – 24.02.1923 na rzece Osobłodze (Dyrcz i in. 1991).

Jesienna migracja **kulika mniejszego *Numenius phaeopus*** na Śląsku szczyt osiąga zwykle w sierpniu i już w pierwszej połowie września traci na intensywności. Obserwacje późniejsze są już bardzo rzadkie. Odnotowano tylko 4 stwierdzenia październikowe, a najpóźniejszej obserwacji w regionie dokonano 1.11.2020 na stawach Wielikąt (A. Wuwer). Również poza Śląskiem obserwacje późnowiosenne tego gatunku zdarzają się rzadko, a jedyne inne stwierdzenie listopadowe to obserwacja z 11.11.1992 z ujścia Redy nad Zatoką Gdańską (Tomiałojć i Stawarczyk 2003).

Wiosenne obserwacje **biegusa rdzawego *Calidris canutus*** zdarzają się na Śląsku bardzo rzadko. Zanotowano zaledwie 8 takich stwierdzeń, z których wszystkie pochodziły z kwietnia i maja. W 2020 r. dokonano najwcześniejszego stwierdzenia w regionie i jak dotąd jedyne marcowego. W dniu 12.03 widziano ptaka

na stawach Wielikąt (R. Gwóźdź). Również w pozostałej części kraju marcowe obserwacje biegusa rdzawego zdarzają się bardzo rzadko, nawet na wybrzeżu (Tomiałojć i Stawarczyk 2003, ornitho 2022).

Przelot jesienny **piaskowca *Calidris alba*** na Śląsku trwa od lipca do października, a jego szczyt następuje zwykle w drugiej połowie września. Ostatnie ptaki obserwowane są najczęściej nie później niż w pierwszej połowie października, natomiast stwierdzenia listopadowe są bardzo rzadkie. Wykazano wcześniej tylko trzy takie obserwacje, w tym najpóźniejszą w 2020 r.: trzy ptaki widziane były 20.11 na stawach Wielikąt (A. Wucher, B. Polanin).

Jednej z późniejszych na Śląsku obserwacji **biegusa malutkiego *Calidris minuta*** dokonano 21.11.2020 na stawach Wielikąt (Z. Wnuk, M. Nagler). Osobnik ten przebywał w tym miejscu od niemal miesiąca (co najmniej od 25.10; M. Buchalik). Nieco późniejsze stwierdzenie tego gatunku na Śląsku miało miejsce w 2017 r., kiedy na stawach Jamnik w dolinie Baryczy widziano ptaka przebywającego co najmniej do 26.11 (W. Lenkiewicz; Obserwacje faunistyczne 2018). Obydwie obserwacje są prawdopodobnie jednymi z późniejszych w Polsce (Tomiałojć i Stawarczyk 2003, ornitho.pl 2022). Szczyt przelotu biegusa malutkiego na Śląsku przypada na wrzesień, lub przełom września i października. Pod koniec października stwierdza się ten gatunek wyraźnie rzadziej, a obserwacje listopadowe należą do wyjątkowych.

Rekordowo wczesny przylot **brodźca śniadego *Tringa erythropus*** odnotowano już 7.03.2020 na stawach Wielikąt

(R. Kruszyk). Ptak ten obserwowany był tam co najmniej do 11.03 (S. Beuch). Było to wyrównanie rekordowo wczesnej obserwacji z 7.03.1985 z Niemodlina (R. Mikusek), będące zarówno wówczas jak i prawdopodobnie nadal najwcześniejszą obserwacją w Polsce (Tomiałojć i Stawarczyk 2003). Migracja wiosenna brodźca śniadego na Śląsku rozpoczyna się zwykle na początku kwietnia lub pod koniec marca, a szczyt osiąga na przełomie kwietnia i maja.

Jednej z najpóźniejszych obserwacji **czapli nadobnej *Egretta garzetta*** na Śląsku dokonano późną jesienią 2020 r., kiedy to od 25.10 (Z. Wnuk) do 8.11 (D. i M. Światała) obserwowano jednego ptaka na stawach Wielikąt. Gatunek ten jest w regionie najliczniej stwierdzany w sierpniu i wrześniu, natomiast obserwacje późniejsze zdarzają się rzadko. Oprócz powyższego stwierdzenia dokonano jeszcze tylko dwóch stwierdzeń listopadowych: 7.11.2015 widziano ptaka na stawach w Ochabach Małych (K. Liersz-Żelasko), a 10.11.2008 stwierdzono osobnika na Zb. Otmuchowskim (M. Domagała), co było najpóźniejszym stwierdzeniem w regionie. Poza Śląskiem znaleziono martwą czaplę nadobną w połowie listopada na stawach w Starzawie pod Przemyśłem (Tomiałojć i Stawarczyk 2003).

Wczesny przylot **podróżniczka *Luscinia svecica*** odnotowano w roku sprawozdawczym na stawach Wielikąt. Pojedynczego samca obserwowano tam 9.03 (M. Nagler). Obserwacje tego gatunku już w pierwszej dekadzie marca zdarzają się na Śląsku bardzo rzadko. Prócz powyższego stwierdzenia dokonano jeszcze tylko trzech z tego okresu – 9.03.2014 wi-

dziano ptaka we Wrocławiu (W. Górka), 3.03.2007 na zb. Farskie (M. Skóra) oraz 2.03.2008 we Wrocławiu (W. Górka), co było najwcześniejszym wiosennym pojawem gatunku w regionie.

Przelot wiosenny **wilgi *Oriolus oriolus*** na Śląsku rozpoczyna się zwykle na początku maja, a pojedyncze śpiewające samce są ostatnio coraz częściej spotykane w ostatnich dniach kwietnia. Przyłot wcześniejszy zdarza się rzadko. W roku sprawozdawczym dokonano dwóch obserwacji z drugiej dekady tego miesiąca: samca słyszano 18.04 w Twardogórze, pow. oleśnicki (L. Matacz) oraz 19.04 w Bykowie, pow. wrocławski (T. Drazny). Wcześniej stwierdzono ją tylko dwukrotnie – 14.04.1991 na stawach w Gołyszach (J. Gil) oraz 14.04.2013 we Wrocławiu (R. i D. Mazurkiewicz).

Migracja jesienna **piecuszka *Phylloscopus trochilus*** kończy się zwykle w połowie września, a obserwacje późniejsze zdarzają się rzadko. Bardzo późnej obserwacji tego gatunku dokonano 13.10 w Miskowicach nad zb. Bukówka, gdzie schwytano młodego osobnika w ramach prac obozu „Bukówka” (P. Grochowski, A. Knychała). Jest to prawdopodobnie jedno z późniejszych, w pełni udokumentowanych stwierdzeń piecuszki na Śląsku. Nieco później, bo 14.10.2019, stwierdzono jednego ptaka w Tychach (I. Oleksik) i 15.10.2016 również ptak schwytany na obozie Bukówka (K. Koźlik). Również w innych regionach Polski piecuszki jest rzadko obserwowany w październiku. Najwięcej takich stwierdzeń odnotowuje się na Półwyspie Helskim, gdzie notowano stwierdzenia jeszcze pod koniec tego miesiąca (ornitho.pl 2022).

Remiz *Remiz pendulinus* jest migran-tem krótkodystansowym, który zimuje powszechnie w krajach Europy zachodniej i południowej, a nawet środkowej. Najbliższe stałe zimowiska gatunku znajdują się już na Węgrzech (Shirihai i Svensson 2018). Mimo to, obserwacje w miesiącach zimowych zdarzają się na Śląsku nadal bardzo rzadko. W dniu 19.12.2020 widziano jednego ptaka w Jordanowie Śląskim, pow. wrocławski (K. Ostrowski). Oprócz tego stwierdzenia znanych jest jeszcze 6 innych obserwacji w regionie z okresu grudzień–luty.

Najbliższe Polsce stałe lęgowiska **jera *Fringilla montifringilla*** znajdują się w Skandynawii i krajach bałtyckich (Lindström 2020). Gatunek ten obserwowany jest więc wyłącznie w okresie przelotów i zimą. Wiosną ostatnie ptaki widywane są w kwietniu, a bardzo rzadko również na początku maja. Dlatego też obserwacja ptaka w dniu 12.06.2020 w piętrze koso-drzewiny na Kopie w Karkonoskim Parku Narodowym (T. Maszkało, P. Wasiak) jest fenologicznie wyjątkowa. Przypada bowiem na szczyt sezonu lęgowego tego gatunku. Po czeskiej stronie Karkonoszy obserwacje jerów w okresie lęgowym zdarzają się częściej, a nawet notowano tam pewne przypadki gniazdowania (Flousek i in. 2015).

Obserwacje dużych stad

Gągoł *Bucephala clangula* jest regularnie zimującym gatunkiem na Śląsku, którego liczebność, w zależności od surowości zimy, wahała się w ostatnich latach w przedziale od 900 do 1992 os. (Grochowski i in. 2016, 2021). W dniu 5.01.2020 na zb. Dzieńkowice na Gór-

nym Śląsku stwierdzono koncentrację aż 660 os. (E. Paprzycka i in.), co stanowiło ponad 33% całej liczebności stwierdzonej w styczniu tego roku na Śląsku (Grochowski i in. 2021). Najważniejszym zimowiskiem gągoła na Śląsku była do tej pory rzeka Odra skupiająca większość populacji oraz Jez. Ślawskie, gdzie zimujące stada liczyły maksymalnie do 300 os. (Grochowski i in. 2016).

Duże znaczenie dla populacji nielęgowej **nurogęsi** *Mergus merganser* mają kompleksy stawowe w dolinie Baryczy, gdzie stwierdza się rekordowe dla regionu koncentracje tego gatunku. W dniu 20.11.2020 na stawach w Radziedzu obserwowano łącznie 2615 os. (W. Lenkiewicz), co jest prawdopodobnie nowym rekordem na Śląsku. Wcześniej największe stwierdzone stado 2324 os. obserwowano

10.11.2019 na stawach w Rudzie Sułowskiej (W. Lenkiewicz; Obserwacje faunistyczne 2021).

Najrzadziej obserwowany na Śląsku gatunek trzcza – **szlachar** *Mergus serrator* notowany jest zwykle pojedynczo lub tylko w niewielkich grupach, zwykle nieprzekraczających 10 os. Najczęściej obserwowany jest podczas migracji – jesienią i wiosną, natomiast zimą jest widywany bardzo nieregularnie i najczęściej pojedynczo. Stwierdzenie aż 18 os. (2 samców i 16 samic lub ptaków młodych) w dniu 13.01.2020 na piaszkowni Obora pod Lubinem (A. Łużyński, S. Owczarek) było więc wyjątkowe zarówno pod względem wielkości stada jak i okresu w roku w jakim je zaobserwowano. Największym stadem stwierdzonym na Śląsku w ostatnich latach była koncentracja 32 os. widziana



Fot. 1. Fragment stada ponad 30 morneli *Charadrius morinellus* w Jenkowicach na Dolnym Śląsku, sierpień 2020 (fot. P. Kunowski)

Photo 1. Part of a flock of over 30 Dotterels in Jenkowitz, Lower Silesia, August 2020

27.11.2018 w Sędziszawiu, pow. kamienogórski (K. Kalemba; Obserwacje faunistyczne 2019).

Największe stwierdzone stado **pląskonosy** *Spatula clypeata* na Śląsku, liczące 2370 os. zaobserwowano 23.10.2020 na stawach Radziądz (W. Lenkiewicz). Poprzednio rekordowe liczebności stwierdzano również na stawach w dolinie Baryczy, choć nigdy nie przekroczyły one 2000 os. Wcześniej najwięcej widziano 1780 os. na stawach Jamnik 18.10.2005 (P. Gębski, T. Drazny; Obserwacje faunistyczne 2008).

W dniu 29.08.2020 na polach uprawnych koło Jenkowic, pow. średzki stwierdzono stado 33 os. (M. Bojarowski, R. Fudalej), a 30.08.2020 w tym samym miejscu aż 37 os. **morneli** *Charadrius morinellus* (M. Szeruga i in.) (fot. 1). Ta druga obserwacja jest największą odnotowaną dotąd koncentracją gatunku na Śląsku. Wcześniejszy rekord liczebności stwierdzono rok wcześniej, kiedy również w pow. średzkim obserwowano 35 os. (25.08.2019 w Zabłocie; Obserwacje faunistyczne 2021). Największa odnotowana koncentracja mornela w Polsce liczyła 88 os. (Stawarczyk i in. 2017).

Piaskowiec jest nielicznym gatunkiem przelotnym na Śląsku, obserwowanym zwykle podczas przelotu jesienno-wiosną jego obserwacje zdarzają się rzadko i zazwyczaj obserwuje się wtedy pojedyncze osobniki. W dniu 13.05.2020 na Zb. Mietkowskim obserwowano 6 piaskowców (G. Orłowski). Jest to powtórzenie największych wiosennych koncentracji piaskowca odnotowanych w regionie. Tę samą liczebność stwierdzono tu już dwukrotnie na Zb. Turawskim: 23.05.1979

(Stawarczyk i in. 1996) i 16–18.05.2002 (A. Wojciechowski).

Rekordowo liczne stado 463 os. **brodźców śniadych** obserwowano 6.09.2020 na stawach Stawno w dolinie Baryczy (W. Lenkiewicz). Przed 1990 r. obserwowano brodziec śniadego na Śląsku zdecydowanie mniej licznie niż obecnie. Największe stada rzadko przekraczały 100 os., a maksymalnie widziano wtedy 144 ptaki 12.09.1978 na Zb. Turawskim (Stawarczyk i in. 1996).

Brodziec pławny *Tringa stagnatilis* jest gatunkiem pojawiającym się na Śląsku co roku, choć bardzo nielicznie. Ponad 70% wszystkich obserwacji pochodzi z miesięcy letnich i jesiennych, a wiosną jest wyraźnie rzadszy. W dniu 8.04.2020 na stawach Wielikąt obserwowano 5 os. tego gatunku (S. Beuch, R. Gwóźdź), co było jedną z większych wiosennych koncentracji na Śląsku. Rekordowo liczne stado w regionie to 8 ptaków widzianych 20.04.1994 na stawach Niezgodą (A. Zalisz).

Wieczorem 19.08.2020 nieopodal wsi Zabłoto, pow. średzki, obserwowano zlot na zbiorowe noclegowisko 435 os. **błotniaków stawowych** *Circus aeruginosus* i 45–60 os. **błotniaków łąkowych** *C. pygargus* (D. Panasiuk, A. Knychala, K. Żarkowski). Ptaki liczono dokładnie pomiędzy godzinami 17:30 a 20:00. Były to prawdopodobnie największe odnotowane koncentracje tych gatunków na Śląsku.

W dniu 23.01.2020 na polu uprawnym przy gospodarstwie rolnym koło wsi Zabiele, pow. głogowski, obserwowano żerujące stado 16 os. **dzierlatki** *Galerida cristata* (M. Nagler). Jest to prawdopodobnie jedna z większych koncentracji tego ga-

tunku stwierdzonych na Śląsku, ustępująca jedynie stadku 18 os. obserwowanych 25.02.2004 nad brzegiem Zb. Rybnickiego (M. Buchalik; Obserwacje faunistyczne 2006). Nawet w drugiej połowie XX w., kiedy dzierlatka była znacznie liczniejsza niż obecnie, największym odnotowanym stadem było 10 os. widzianych 3.01.1971 we Wrocławiu-Pilczycach (Dyrcz i in. 1991). Najnowsze badania najliczniejszej krajowej populacji łęgowej dzierlatki zasiedlającej Wielkopolskę wskazują na wyraźny wzrost jej liczebności wraz z postępującą ekspansją na od dawna niezasiedlane tereny (Wylegała i in. 2022b). Być może ma to swoje odzwierciedlenie również na Śląsku, zwłaszcza na obszarach graniczących z Wielkopolską (jak choćby pow. głogowski), choć nie prowadzono dotąd badań w tym kierunku.

„**Pliszka tundrowa**” *Motacilla flava thunbergi* to nielicznie obserwowany takson na Śląsku. Niemal wszystkie obserwacje tego podgatunku dotyczą samców podczas przelotu wiosennego, najczęściej w kwietniu i maju. Ostatnio, prawdopodobnie dzięki lepszemu rozpoznaniu terenowemu, notuje się coraz więcej obserwacji. Zwykle stwierdza się pojedyncze osobniki, rzadko małe stada do 5 os. Na początku maja 2020 r. stwierdzono w dwóch miejscach nieco większe koncentracje tych pliszek, warte odnotowania: 6.05.2020 widziano co najmniej 7 samców i 2 samice w Bytomiu-Miechowicach (S. Beuch), natomiast w dniach 9–12.05.2020 nad Zb. Mietkowskim obserwowano 7–11 samców oraz 3 samice (G. Orłowski). Były to prawdopodobnie największe odnotowane koncentracje tego podgatunku na Śląsku.

Obserwacje gatunków rzadkich

W dniu 11.11 na stawach Wielką obserwowano samicę lub młodego osobnika **sterniczki** *Oxyura leucocephala* (W. i J. Cichy, Z. Wnuk), a w dniach 18–20.11 widziano tam już dwa osobniki tego gatunku (T. i M. Kosut). Było to czwarte stwierdzenie gatunku na Śląsku po obserwacjach z 1990 r. ze Stawna, z 1996 r. ze zb. Dychów i z 2014 r. ze zb. Dzierżno Duże (Stawarczyk i in. 2017).

W roku 2020 r. w całym ŚRO stwierdzono 15 par łęgowych **gęsiówki egipskiej** *Alopochen aegyptiaca*, co stanowiło niemal połowę krajowej populacji gatunku (Chodkiewicz i in. 2022). Gęsiówka egipska jest w Polsce gatunkiem inwazyjnym, ze stale rosnącą populacją łęgową. Pierwszy przypadek jej gniazdowania odnotowano w 2007 r. w Bukowie w dolinie górnej Odry na Górnym Śląsku (Rojek i Stajszczyk 2008).

Rozwija się również regionalna populacja łęgowa **mandarynki** *Aix galericulata*. Pierwszy łęg tego obcego w naszym kraju gatunku stwierdzono w 2008 r. w okolicy Szczepanowa pod Środą Śląską (Kąkol i Stajszczyk 2008), a od 2016 r. notuje się regularne gniazdowanie w Brzegu (Obserwacje faunistyczne 2017). W kolejnych latach do łęgów dochodziło również na innych stanowiskach, przede wszystkim na Opolszczyźnie: w 2019 r. w Borucicach w Borach Stobrawskich i w Kamieniu Śląskim (Ławicki i in. 2021), a w 2020 r. gniazdowanie stwierdzono także w Nysie oraz na Olzie w Cieszynie (Chodkiewicz i in. 2022).

Drugiego stwierdzenia **cyraneczki karolińskiej** *Anas carolinensis* na Śląsku dokonano w dniu 2.04 oraz w okre-

sie 29.05–6.06.2020 na stawach w Rudzie Żmigrodzkiej (W. Lenkiewicz i in.). Obserwacja ta była szóstym stwierdzeniem tego północnoamerykańskiego gatunku w Polsce (Komisja Faunistyczna 2021).

Jarząbek *Tetrastes bonasia* jest na Śląsku gatunkiem bardzo rzadkim, o prawdopodobnie szczątkowej populacji lęgowej w Sudetach. Jednak podawane są stamtąd tylko obserwacje pojedynczych ptaków, bez jednoznacznych dowodów lęowości w ostatnich kilkudziesięciu latach (Dyrcz i in. 1991, Mikusek i Dyrcz 2003, Flousek i in. 2015). Poza Sudetami gatunek ten obserwowany jest wyjątkowo i są to zapewne zabłąkane osobniki z populacji spoza regionu. W dniu 16.03.2020 w okolicy Nowych Kolni, w Borach Stobrawskich na Opolszczyźnie spłoszono z ziemi jednego osobnika o nieoznaczonej płci (A. Andrzejczyk).

Lęgowa populacja kulona ***Burhinus oedicnemus*** wymarła na Śląsku w pierwszej połowie XX w. Ostatnie gniazdo tego gatunku w regionie znaleziono w 1937 r. pod Trzebnicą. Od tamtej pory kulon był gatunkiem niezwykle rzadko spotykanym i każda jego obserwacja jest warta wyróżnienia. W dniach 20–21.07 widziano dorosłego ptaka (fot. 2) koło Dzbanowa, pow. ząbkowicki (M. Sołowiej, M. Pach, M. Mirowski). Było to dopiero 12 stwierdzenie gatunku na Śląsku po 1950 r.

Czajka towarzyska *Vanellus gregarius* jest gatunkiem krytycznie zagrożonym w skali globalnej. Jej populacja lęgowa ze stepów środkowej Azji kurczy się w gwałtownym tempie. Mimo to, jest to wciąż gatunek niemal co roku zalatujący na Śląsk, gdzie dokonano do tej pory najwięcej obserwacji gatunku w Polsce (Stawarczyk i in. 2017). W 2020 r. stwierdzono czajkę



Fot. 2. Kulon *Burhinus oedicnemus*, Dzbanów, lipiec 2020 (fot. M. Sołowiej)

Photo 2. Stone Curlew, Dzbanów, Lower Silesia, July 2020

towarzyską podczas dwóch obserwacji. Było to najpóźniejsze dotąd stwierdzenie wiosenne: w dniach 18–19.05 widziano dorosłego ptaka na stawach Wielikąt (M. Światała i in.) oraz najpóźniejsze stwierdzenie jesienne: w dniach 1–21.11 jeden ptak obserwowany był w kompleksach stawowych Stawno, Radziądz i Jamnik w dolinie Baryczy (M. Bojarowski, R. Fudalej i in.). Były to 23 i 24 stwierdzenie czajki towarzyskiej na Śląsku.

W dniach 19–27.09 na polach uprawnych w okolicy Zabłota, pow. średzki (G. Orłowski i in.) obserwowano młodego **biegusa płowego** *Calidris subruficollis*. Była to 15 obserwacja tego północnoamerykańskiego gatunku na Śląsku dokonana po 8 latach przerwy. Ptaka tego stwierdzono w Polsce 26 razy, a większości obserwacji dokonano w zachodniej części kraju, najczęściej na Śląsku (Stawarczyk i in. 2017).

Dubelt *Gallinago media* jest na Śląsku rzadkim gatunkiem przelotnym, choć z pewnością często przeoczanym. Penetracja odpowiednich siedlisk w szczycie przelotu wiosennego gatunku, a więc na przełomie kwietnia i maja, wskazuje że ptak ten pojawia się regularniej niż wcześniej sądzono. Wiosną 2020 r. dokonano 6 obserwacji dubelta, w większości na Górnym Śląsku: 24.04.2020 widziano jednego ptaka w Bytomiu–Miechowicach, a 26.04 tamże aż 4 os. (S. Beuch), 25.04 widziano ptaka w Markłowicach, pow. wodzisławski (M. Nagler), 25.04 – 1 os. stwierdzono na polderze Jamnik w dolinie Baryczy (M. Bojarowski), 26.04 – 1 os. w Raciborzu–Markowicach (R. Tkocz), a 10.05 obserwowano dubelta nad zb. Świerklaniec (P. Skałban). Gatunek

ten obserwowany jest w regionie niemal corocznie, choć najczęściej w liczbie 1–2 stwierdzeń (KAŚ 2022).

Dziewiątym stwierdzeniem **żwirowca stepowego** *Glareola nordmanni* na Śląsku była obserwacja młodego ptaka z 12–15.10.2020 na stawach w Rudzie Sułowskiej (W. Lenkiewicz i in.; fot. 3). Pierwszy raz gatunek ten widziano w regionie 26.08–2.09.1990 na Zb. Mietkowskim (Komisja Faunistyczna 1992), a większości późniejszych stwierdzeń dokonano w XXI w.

Mewa błada *Larus hyperboreus* była w ostatnich latach spotykana bardzo rzadko w całej Polsce. W latach 2015–2020 stwierdzano ją tylko 3–11 razy rocznie, a większości obserwacji pochodziła z wybrzeża. W głębi ładu gatunek ten obserwowany jest wyjątkowo. W dniu 6.01.2020 dorosłego ptaka widziano na stawie Moczury w Knurowie na Górnym Śląsku (M. Nagler i in), a w dniach 22–24.02 być może ten sam osobnik widziany był na Zb. Mietkowskim (G. Orłowski). Było to dopiero 6 i 7 stwierdzenie na Śląsku. Niewykluczone, że wszystkie obserwacje mewy bladej od 2013 r. (Ochmann i in. 2013) dotyczą tego samego ptaka pojawiającego się w regionie w latach 2014 r., 2015 r. i w opisywanym tu 2020 r.

Po sześciu latach przerwy zaobserwowano na Śląsku **rybitwę krótkodziobą** *Gelochelidon nilotica* (fot. 4). W dniach 19–20.05.2020 dorosły ptak przebywał na Zb. Goczałkowickim (P. Gajewski i in.). Było to dziewiąte stwierdzenie gatunku w regionie i 38 w Polsce (Komisja Faunistyczna 2021). Poprzedni raz widziano ją 2.08.2014 na stawach Stawno (Komisja Faunistyczna 2015).



Fot. 3. Żwirowiec stepowy *Glareola nordmanni*, Ruda Sułowska, październik 2020 (fot. W. Lenkiewicz)

Photo 3. Black-winged Pratincole, Ruda Sułowska, Lower Silesia, October 2020



Fot. 4 Rybitwa krótkodzioba *Gelocheidon nilotica*, Zb. Goczałkowicki, Górny Śląsk, maj 2020 (fot. D. Świtała)

Photo 4. Gull-billed Tern, Goczałkowicki reservoir, Upper Silesia, May 2020

Późną wiosną 2020 r. obserwowano w całej Polsce nalot **rybitwy popielatej** *Sterna paradisaea* (Wylegała i in. 2022a). Zjawisko to miało swoje odzwierciedlenie również na Śląsku, gdzie dokonano co najmniej 6 stwierdzeń tego gatunku, w tym również rekordowego w regionie stada. Najintensywniejszy przelot obserwowany był na Zb. Mietkowskim i zb. Świerklaniec. W pierwszym miejscu ptaki obserwowano w dniach 21–28.05 w zmiennej liczbie od 1 do 4 os. (G. Orłowski i in.). Na zb. Świerklaniec 24.05 widziano 2 os., a 25.05 stwierdzono tu aż 12 os. (S. Beuch i in.), co było prawdopodobnie największą śródlądową koncentracją tego gatunku w Polsce. Następnego dnia obserwowano już tylko jednego os., a po trzech dniach przerwy – 29.05 dokonano kolejnej obserwacji pojedynczej rybitwy popielatej (S. Beuch, K. Skorb, W. Nocoń). Gatunek ten stwierdzono także 28.05 na Zb. Turawskim (M. Zawadzki, M. Aleksandrowicz) oraz 23–26.05 na zb. Dychów i 26.05 na zb. Raduszec k. Krosna Odrzańskiego (P. Czechowski).

W 2020 r. dokonano aż dwóch obserwacji **czapli modronosej** *Ardeola ralloides* na Śląsku. W dniach 25–30.04 dorosłego ptaka stwierdzono w rez. „Łęczczok” k. Raciborza (B. Polanin i in.), a 9.06 drugorocznego ptaka widziano na stawach Radziądź w dolinie Baryczy (W. Lenkiewicz). Były to 24 i 25 stwierdzenia na Śląsku. Gatunek ten obserwowany jest w regionie nieregularnie, zwykle raz na 4–5 lat i najczęściej dokonuje się jednej obserwacji rocznie. Dwóch stwierdzeń w jednym sezonie dokonano do tej pory tylko w latach 1989, 2007 i właśnie w 2020 r.

W ostatnich latach wyraźnie wzrosła

częstotliwość spotkań **czapli złotawej** *Bubulcus ibis* na Śląsku. Od 2012 r. gatunek ten był obserwowany w regionie niemal co roku, a dziewiątego stwierdzenia dokonano w dniach 23–26.07.2020 kiedy widziano dorosłego osobnika w Lubkowie, pow. bolesławiecki (S. Niedźwiecki i in.). Europejska populacja czapli złotawej wykazuje silny trend wzrostowy, połączony z ekspansją areału lęgowego w kierunku północnym i wschodnim. Gatunek zasiedlił w 2008 r. Wyspy Brytyjskie, a w 2016 r. południe Czech (Gargallo 2020, Ślaski i in. 2021). Jej coraz częstsze pojawy na Śląsku są więc bardzo prawdopodobne.

Gadożer *Circaetus gallicus* jest w Polsce bardzo rzadkim gatunkiem lęgowym. W 2020 r. gniazdowało w kraju raptem 4 pary, wszystkie na Lubelszczyźnie (Chodkiewicz i in. 2022). Najwięcej obserwacji ptaków nielegowych również najczęściej dokonuje się w we wschodniej Polsce, a na Śląsku gatunek widywany jest bardzo sporadycznie (zwykle raz na 5–6 lat). W 2020 r. dokonano aż dwóch obserwacji gadożera, obydwu późną jesienią: 10.10 widziano go przy zb. Słupsko, pow. gliwicki (G. Gaudnik), a 11.10 obserwowano ptaka w Gogolinie na Opolszczyźnie (M. Pastrykiewicz). Na podstawie porównania fotografii obu osobników jest mało prawdopodobne, że był to ten sam osobnik, choć obydwie obserwacje dzieli raptem jeden dzień i tylko 35 km.

W dniu 8.09.2020 w miejscowości Ruja, pow. legnicki obserwowano niedojrzałego osobnika (w trzecim roku kalendarzowym) **orla stepowego** *Aquila nipalensis* (T. Samolik; fot. 5). Było to trzecie stwierdzenie gatunku na Śląsku. Wcześniej wi-



Fot. 5. Orzeł stepowy *Aquila nipalensis*, Ruja, Dolny Śląsk, wrzesień 2020 (fot. T. Samolik)

Photo 5. Steppe Eagle, Ruja, Lower Silesia, September 2020

dziano go w regionie w 1984 r. i 2017 r. (Stawarczyk i in. 2017, Obserwacje faunistyczne 2018).

Nieopodal miejscowości Rozumice na Płaskowyżu Głubczyckim w dniach 1.06-20.08.2020 obserwowano lęgową parę **blotniaków zbożowych** *Circus cyaneus* przy gnieździe z pisklętami (P. Zabłocki i in.; fot. 6). Ostatnie pewne gniazdowanie tego gatunku na Śląsku odnotowano w 1927 r. pod Trzebulą niedaleko Krosna Odrzańskiego (Dyrzc i in. 1991), a ostatni udowodniony lęg w Polsce miał miejsce w 1999 r. na Lubelszczyźnie (Ławicki i in. 2013). Oznacza to, że stwierdzenie to było pierwszym przypadkiem gnieźdzenia się blotniaka zbożowego w kraju w XXI w. Lęgowi temu sprzyjał zapewne bardzo obfity pojaw norników *Microtus* sp. na tym obszarze. Zjawisko to miało pozytywny

wpływ również na inne rzadkie gatunki lęgowe odnotowane tamtego lata.

Również na Płaskowyżu Głubczyckim, k. miejscowości Langowo, stwierdzono gniazdowanie **uszatki błotnej** *Asio flammeus*. W czerwcu zaobserwowano niepokojącą się parę przy gnieździe z 6 jajami w uprawie lucerny (R. Zbroński i in.), jednak lęg został częściowo zniszczony przez pracujący ciągnik i porzucony przez ptaki. W lipcu para powtórzyła lęg w uprawie pszenicy. Znalaziono wówczas gniazdo z 4 pisklętami, z których 2 dożyło lotności i opuściło gniazdo (Rubacha i in. 2022). Uszatka błotna gniazduje w Polsce nieregularnie, przede wszystkim w północnej i wschodniej części kraju (Stawarczyk i in. 2017), a na Śląsku ostatnie lęgi miały miejsce w 1933 r. (Dyrzc i in. 1991). W latach 2019 i 2020 obserwowano rekordowe



Fot. 6. Błotniak zbożowy *Circus cyaneus*, – samiec z lęgowej pary na Płaskowyżu Głubczyckim, czerwiec 2020 (fot. P. Zabłocki)

Photo 6. Hen Harrier, the male of the first breeding pair in Poland found in 21st century, June 2020



Fot. 7. Puszczyk uralski *Strix uralensis* – wysiadująca samica. Katowice, maj 2020 (fot. R. Gwóźdź)

Photo 7. Ural Owl – egg-laying female, Katowice, Upper Silesia, May 2020

inwazje par lęgowych uszatek błotnych w Czechach (Škorpíková i in. 2020, Studecký 2021), co może tłumaczyć pochodzenie pary ptaków z Płaskowyżu Głubczyckiego (tuż przy czeskiej granicy).

Kontrola drzewostanu na terenie Nadleśnictwa Katowice, gdzie w 2019 r. stwierdzono gniazdowanie **puszczyka uralskiego** *Strix uralensis* (Wąsiński i in. 2019) wykazała iż para nadal zasiedla to stanowisko. Znalaziono gniazdo w podłużnym pęknięciu starego buka gdzie widoczna była wysiadująca samica (R. Gwóźdź, S. Beuch; fot. 7). Kolejne kontrole wykazały obecność co najmniej dwóch piskląt w gnieździe, a następnie poza nim. Wcześniej gniazdowanie puszczyka uralskiego stwierdzono na Śląsku dwukrotnie – pierwszy lęg miał miejsce w 1909 r. k. Pankowa, pow. świdnicki, a drugi w 2007 r. k. Bielska-Białej, co dotyczyło populacji karpackiej. Przypadek z Katowic jest więc pierwszym współczesnym stwierdzeniem gniazdowania gatunku na Śląsku poza górami.

W 2020 r. dokonano aż dwóch stwierdzeń sokołów o cechach fenotypowych „sokoła tundrowego” *Falco peregrinus calidus*. W dniach 5–7.10 młodego ptaka widziano nad stawem Rudym w dolinie Baryczy (A. Kuźnia), a 11.11 niedojrzały osobnik obserwowany był nad Zb. Nyskim (M. Bojarowski, R. Fudalej, M. Poddaniec). Były to piąte i szóste stwierdzenia tego taksonu na Śląsku. Podgatunek ten gniazduje nielicznie w syberyjskiej tundrze i obserwowany jest najczęściej jesienią podczas przelotu na zimowiska. W Polsce najwięcej obserwacji pochodzi z wybrzeża (Stawarczyk i in. 2017).

„Srokosz stepowy” *Lanius excubitor*

homeyeri pojawia się w Polsce regularnie, a część osobników wykazujących cechy fenotypowe tego taksonu przystępuję do lęgów. Do tej pory stwierdzono łącznie 11 przypadków gniazdowania ptaków z tego podgatunku w kraju, z czego aż pięć w samym tylko 2020 r. (Chodkiewicz i in. 2022). Większość lęgów w tym roku odnotowano na Śląsku: 3 dorosłe osobniki sparowane z ptakami o cechach podgatunku nominatywnego stwierdzono w różnych miejscach we wschodniej Opolszczyźnie (P. Zabłocki), natomiast w miejscowości Chwoszcz, pow. gliwicki obserwowano parę ptaków, gdzie zarówno obydwa ptaki dorosłe jak i 2 młode wykazywały cechy podgatunku *homeyeri* (Beuch 2021a). Był to pierwszy przypadek lęgu pary ptaków o takich cechach. Do tej pory wszystkie zgłaszane obserwacje lęgowych „srokoszy stepowych” dotyczyły tylko jednego osobnika o cechach tego podgatunku, podczas gdy drugi ptak z pary należał do formy *excubitor*.

Pomimo faktu iż Polska skupia nadal znaczną populację lęgową **wodniczki** *Acrocephalus paludicola* w Europie, ocenianą w ostatnich latach na 3800–4500 samców (Ławicki i in. 2021, Chodkiewicz i in. 2022) na Śląsku jest to gatunek obserwowany niezwykle rzadko. Większości stwierdzeń dokonano w regionie w XX w. (Dyrcz i in. 1991), a w bieżącym stuleciu jej obserwacje są tu niezwykle rzadkie. Odnotowano tylko dwa stwierdzenia, wszystkie na Górnym Śląsku – w 2004 r. na zb. Dzierżno Duże i w 2017 r. na zapadlisku Farskie (P. Skałban) (Beuch 2021b). W 2020 r. dokonano dwóch kolejnych stwierdzeń tego gatunku: w dniach 17–18.04 obserwowano śpiewającego

samca nad zb. Świerklaniec, a w dniu 23.04 na zapadlisku „Bagno Bączek” w Bytomiu-Miechowicach. Obserwacje te były 27 i 28 stwierdzeniem wodniczki na Śląsku po II Wojnie Światowej i dopiero trzecim i czwartym w XXI w. (Beuch 2021b).

Czwartym stwierdzeniem **tamaryszki *Acrocephalus melanopogon*** w Polsce i jednocześnie drugim na Śląsku była obserwacja śpiewającego samca z 13–16.04.2020 na zb. Świerklaniec (fot. 8) (Beuch 2021b). Wcześniej gatunek ten stwierdzono w regionie w 2007 r. na stawach Stawno (Tomasik i Czyż 2008), a pozostałe obserwacje krajowe to śpiewające samce widziane w 1989 r. na Zb. Żywieckim i 2016 r. na stawach Spytkowice w Małopolsce (Stawarczyk i in. 2017).

W 2020 r. w całej Polsce miał miejsce niespotykany dotąd nalot **zaroślówki *Acrocephalus dumetorum***. Stwierdzono ją co najmniej 111 razy w łącznej liczbie 127 os. (Wylegała i in. 2022a). Zjawisko to objęło swym zasięgiem również Śląsk, gdzie dokonano aż czterech obserwacji, co podwoiło dotychczasową liczbę stwierdzeń gatunku w regionie. Zanotowano ją kolejno: 30.05–8.06 nad zb. Dzierżno Małe (co było pierwszym stwierdzeniem na Górnym Śląsku; Beuch 2021b), 8.06 w Ochli k. Zielonej Góry (pierwsze stwierdzenie w woj. lubuskim; P. Czechowski), 10–19.06 w Pszczynie (A. Wucher i in.) oraz 28.06 w Otmuchowie (pierwsze stwierdzenie w woj. opolskim; H. Sztwiertnia). Po raz pierwszy zaroślówkę na Śląsku widziano w 2014 r.



Fot. 8. Tamaryszka *Acrocephalus melanopogon* – śpiewający samiec na zb. Świerklaniec, kwiecień 2020 (fot. K. Belik)

Photo 8. Moustached Warbler – singing male, Świerklaniec reservoir, Upper Silesia, April 2020,

w dwóch miejscach, a następnie w 2015 r. (Wasińska i in. 2015). Uwzględniając obserwacje z 2020 r. gatunek ten stwierdzono w regionie 7 razy.

Jaskółka rudawa *Cecropis daurica* jest gatunkiem śródziemnomorskim, bardzo rzadko zalatującym do Polski. W dniu 13.10.2020 obserwowano jednego ptaka na Zb. Turawskim (R. Świerad), co było 20 obserwacją w Polsce (Komisja Faunistyczna 2021) i dopiero trzecią na Śląsku. Wcześniej gatunek ten stwierdzono w regionie w 2007 r. na zb. Dychów (Czechowski 2007) oraz w 2013 r. w Bytomiu-Miechowicach (Beuch 2014).

Jesienią 2020 r. nastąpił obfity pojaw **świstunki żółtawej** *Phylloscopus inornatus* w całym kraju, podczas którego dokonano 50 stwierdzeń 54 osobników

(Wylegała i in. 2022a). Nalot objął również niespodziewanie południową część kraju, w tym Śląsk gdzie dokonano aż czterech stwierdzeń, a więc niemal tyle samo ile dokonano w regionie do tej pory. W dniu 29.09 widziano ptaka koło zb. Dzierżno Duże (S. Beuch i in.), 30.09 schwymano młodego os. w ramach Akcji Bukówka (S. Landowska, P. Kwaśniewicz), 1.10 stwierdzono ptaka w Wyrach, pow. miłkowski, a 22.10 nagrano głos migrującego nocą osobnika w Tychach (I. Oleksik). Podniosło to łączną liczbę stwierdzeń gatunku na Śląsku do 9.

W 2020 r. odnotowano również bezprecedensowy nalot **pasterza** *Pastor roseus* w kraju. W 17 stwierdzeniach zaobserwowano 20 osobników. Zjawisko objęło zasięgiem przede wszystkim wschodnią



Fot. 9. Pasterze *Pastor roseus*, Tąpkowice, Górny Śląsk, czerwiec 2020 (fot. S. Beuch)

Photo 9. Rose-coloured Starlings, Tąpkowice, Upper Silesia, June 2020

i południowo-wschodnią Polskę, ale dokonano także dwóch stwierdzeń na Śląsku (Komisja Faunistyczna 2021, 2022). W dniu 7.06.2020 obserwowano samca z dwiema samicami w Tąpkowicach, pow. tarnogórski (S. Beuch; fot. 9), a 4.10.2020 młodego ptaka w Zawadzie, pow. opolski (A. Kuńka, K. Olszanowska-Kuńka). Stwierdzenia te były dopiero ósmym i dziewiątym stwierdzeniem pasterza na Śląsku po 1901 r. W ostatnich 30 latach gatunek ten obserwowano na Śląsku bardzo nieregularnie, dokonano zaledwie czterech stwierdzeń w latach 1993, 2000, 2002 i w 2019.

„Pliszka czarnogłowa” *Motacilla flava feldegg* jest podgatunkiem pliszki żółtej, której najbliższe stałe lęgowiska znajdują się na Półwyspie Bałkańskim (Shirihai i Svensson 2018). W naszym kraju takson ten pojawia się bardzo rzadko. W 2020 r.

dokonano w regionie dopiero szóstego stwierdzenia – 13.04 widziano młodego samca w Tychach (M. Strzoda). Obserwacji tej dokonano aż po 10 latach przerwy. Wcześniej pliszkę tę widziano na Śląsku w 2010 r. w Jaworznie (Komisja Faunistyczna 2011).

Na uwagę zwraca brak stwierdzeń **ostrzygojada** *Haematopus ostralegus* na Śląsku w 2020 r. Jest to gatunek dość regularnie migrujący w regionie, obserwowany zarówno wiosną jak i jesienią, nierzadko w liczbie przekraczającej 10 stwierdzeń rocznie. Brak obserwacji w regionie zastanawia tym bardziej, że w kraju gniazdowała wówczas wyjątkowo liczna populacja – 36 par, z najbliższymi stanowiskami nad Małopolskim Przełomem Wisły (Chodkiewicz i in. 2022).

Przygotował: Szymon Beuch



Fot. 10. „Pliszka czarnogłowa” *Motacilla flava feldegg*, Tychy, Górny Śląsk, kwiecień 2020 (fot. T. Baldujew).

Photo 10. Black-headed Yellow Wagtail, Tychy, Upper Silesia, April 2020

Summary

No new species were added to the species list of the Silesian Ornithological Region in 2020. Noteworthy observations in the reporting year are: the second records of American Teal *Anas carolinensis* and Moustached Warbler *Acrocephalus melanopogon*, the third records of Steppe Eagle *Aquila nipalensis* and Red-rumped Swallow *Cecropis daurica*, the fourth record of White-headed Duck *Oxyura leucocephala*, the fourth to seventh records of Blyth's Reed warbler *Acrocephalus dumetorum*, the sixth „Black-headed Yellow Wagtail” *Motacilla flava feldegg*, the sixth and seventh records of Glaucous Gull *Larus hyperboreus*, the sixth to ninth records of Yellow-browed Warbler *Phylloscopus inornatus*, the eighth and ninth contemporary records of Rosy Starling *Pastor roseus*, as well as the ninth records of Black-winged Pratincole *Glareola nordmanni*, Gull-billed Tern *Geochelidon nilotica* and Cattle Egret *Bubulcus ibis*. Worth mentioning is also the first breeding of Hen Harrier *Circus cyaneus* since 1927 and the first breeding of Short-eared Owl *Asio flammeus* since 1933. Also notable are the exceptionally numerous sightings during the year of Great Snipe *Gallinago media* (6), Arctic Tern *Sterna paradisaea* (6), Blyth's Reed Warbler (4) and Yellow-browed Warbler (4). By the end of 2020, the list of avifauna of the Silesian Ornithological Region included 387 species.

Literatura

Beuch S. 2014. Drugie stwierdzenie jaskółki rudawej *Cecropis daurica* na Śląsku. Ptaki Śląska 21: 151–154.

Beuch S. 2021a. Pierwsze krajowe stwierdzenie lęgu pary srokoszy wykazujących fenotypowe cechy podgatunku „srokosza stepowego” *Lanius excubitor homeyeri*. Ptaki Śląska 27: 71–74.

Beuch S. 2021b. Obserwacje tamaryszki *Acrocephalus melanopogon*, wodniczki *A. paludicola* i zaroślówki *A. dumetorum* na Górnym Śląsku wiosną 2020 roku. Ptaki Śląska 27: 80–89.

Chodkiewicz T., Beuch S., Ławicki Ł., Wylegała P., Betleja J., Bzoma S., Cenian Z., Czechowski P., Czyż S., Dębowski P., Dylak A., Górski A., Grygoruk G., Jankowski K., Kajzer Z., Krupiński D., Matyjasiak Ł., Neubauer G., Sielicki S., Smyk B., Stasiak K., Wardecki Ł., Wężyk M., Wieloch M., Woźniak B., Zielińska M., Zieliński P., Sikora A. 2022. Kartoteka Rzadkich Ptaków w Polsce w roku 2020 – gatunki lęgowe. Ornis Pol. 63: 347–379.

Czechowski P. 2007. Obserwacja jaskółki rudawej *Cecropis daurica* na Ziemi Lubuskiej. Przedład Przyr. 18: 140–141.

Dyrz A., Grabiński W., Stawarczyk T., Witkowski J. 1991. Ptaki Śląska. Monografia faunistyczna. Uniwersytet Wrocławski, Zakład Ekologii Ptaków, Wrocław.

Flousek J., Gramsz B., Telenský T. 2015. Ptaki Karkonoszy – atlas ptaków lęgowych 2012–2014. Správa KRNAP Vrchlabí, Dyrekcja KPN Jelenia Góra.

Gargallo G. 2020. *Bubulcus ibis* Cattle Egret. W: Keller V., Herrando S., Voříšek P., Franch M., Kipson M., Milanesi P., Martí D., Anton M., Klvaňová A., Kalyakin M. V., Bauer H-G., Floppen R. P. B. 2020. European Bird Atlas 2. Distribution, Abundance and Change. European Bird Census Council & Lynx Edicions, Barcelona, ss. 264–265.

Grochowski P., Beuch S., Czechowski P., Betleja J., Smyk B. 2016. Zimowanie ptaków wodnych na Śląsku w latach 2011–2016. Ptaki Śląska 23: 79–109.

- Grochowski P., Betleja J., Czechowski P., Smyk B.** 2021. Zimowanie ptaków wodnych na Śląsku w roku 2020. *Ptaki Śląska* 27: 94–100.
- Kąkol A., Stajszczyk M.** 2008. Lęg mandarynki *Aix galericulata* na Dolnym Śląsku. *Ptaki Śląska* 17: 77–79.
- Komisja Faunistyczna** 1992. Rzadkie ptaki obserwowane w Polsce w roku 1990. Raport nr 7. *Not. Orn.* 33: 111–121.
- Komisja Faunistyczna** 2011. Rzadkie ptaki obserwowane w Polsce w roku 2010. *Ornis Pol.* 52: 117–149.
- Komisja Faunistyczna** 2015. Rzadkie ptaki obserwowane w Polsce w roku 2014. *Ornis Pol.* 56: 99–136.
- Komisja Faunistyczna** 2021. Rzadkie ptaki obserwowane w Polsce w roku 2020. *Ornis Pol.* 62: 113–148.
- Komisja Faunistyczna** 2022. Rzadkie ptaki obserwowane w Polsce w roku 2021. *Ornis Pol.* 63: 130–159.
- Lindström Å.** 2020. *Fringilla montifringilla* Brambling. W: Keller V., Herrando S., Voříšek P., Franch M., Kipson M., Milanese P., Martí D., Anton M., Klvaňová A., Kalyakin M. V., Bauer H-G., Floppen R. P. B. 2020. *European Bird Atlas 2. Distribution, Abundance and Change.* European Bird Census Council & Lynx Edicions, Barcelona, ss. 820–821.
- Ławicki Ł., Lontkowski J., Wylegała P., Zieliński P.** 2013. Wymieranie populacji lęgowej błotniaka zbożowego *Circus cyaneus* w Polsce. *Ornis Pol.* 54: 1–11.
- Ławicki Ł., Beuch S., Chodkiewicz T., Wylegała P., Betleja J., Bzoma S., Cenian Z., Czechowski P., Czyż S., Dębowski P., Dylik A., Górski A., Grygoruk G., Jankowski K., Kajzer Z., Krupiński D., Matyjasiak Ł., Neubauer G., Sielicki S., Smyk B., Stasiak K., Wardecki Ł., Wężyk M., Wieloch M., Woźniak B., Zielińska M., Zieliński M., Sikora A.** 2021. Kartoteka Rzadkich Ptaków w Polsce w roku 2019 – gatunki lęgowe. *Ornis Pol.* 62: 310–338.
- Mikusek R., Dyrz A.** 2003. Ptaki Gór Stołowych. *Not. Orn.* 44: 89–119.
- Obserwacje faunistyczne** 2006. Obserwacje faunistyczne. *Ptaki Śląska* 16: 173–186.
- Obserwacje faunistyczne** 2008. Obserwacje faunistyczne. *Ptaki Śląska* 17: 91–107.
- Obserwacje faunistyczne** 2017. Najważniejsze obserwacje awifaunistyczne na Śląsku w roku 2016. *Ptaki Śląska* 24: 153–172.
- Obserwacje faunistyczne** 2018. Najważniejsze obserwacje awifaunistyczne na Śląsku w roku 2017. *Ptaki Śląska* 25: 168–188.
- Obserwacje faunistyczne** 2019. Najważniejsze obserwacje awifaunistyczne na Śląsku w roku 2018. *Ptaki Śląska* 26: 162–177.
- Obserwacje faunistyczne** 2021. Najważniejsze obserwacje awifaunistyczne na Śląsku w roku 2019. *Ptaki Śląska* 27: 101–118.
- Ochmann A., Beuch S., Świerad R., Chlebowski A., Kołodziejczyk P., Walczybok R.** 2014. Trzecie stwierdzenie mewy bladej *Larus hyperboreus* na Śląsku. *Ptaki Śląska* 21: 140–144.
- Ornitho.pl** 2022.
- Rojek M., Stajszczyk M.** 2008. Pierwsze stwierdzenie lęgu gęsiówki egipskiej *Alopochen aegyptiaca* w Polsce. *Ptaki Śląska* 17: 79–82.
- Rubacha S., Zabłocki P., Nagler M., Mulawa A., Sierakowski M.** 2022. Współczesny lęg uszatki błotnej *Asio flammeus* w uprawach rolnych. *Ornis Pol.* 63: 391–397.
- Shirihai H., Svensson L.** 2018. *Handbook of Western Palearctic Birds. Passerines: Larks to Warblers.* Volume I. Helm, Bloomsbury Publishing, London. Ss. 180–184.
- Šťastný K., Bejček V., Mikulaš I., Telenský T.** 2021. Atlas hnízdiho rozšíření ptáků v České republice 2014–2017. Aventinum, Praha.
- Stawarczyk T., Grabiński W., Karnaś A.** 1996. Migracja siewkowych Charadriiformes na zbiornikach Nyskim i Turawskim w latach 1976–94. *Ptaki Śląska* 11: 39–80.
- Stawarczyk T., Cofta T., Kajzer Z., Lontkowski J., Sikora A.** 2017. Rzadkie ptaki Polski. Studio B&W Wojciech Janecki, Sosnowiec.
- Studecký J.** 2021. Pallid Harrier breeding near

Dobřichov, Czechia, in 2020. Dutch Birding 43: 141–144.

Škorpíková V., Horal D., Štěpánek D., Berka P. 2020. Hnízdní invaze kalouse pustovky (*Asio flammeus*) na jižní a střední Moravu v roce 2019. Crex 38: 24–43.

Tomasik Ł., Czyż B. 2008. Trzecie stwierdzenie tamaryszki *Acrocephalus melanopogon* w Polsce. Not. Orn. 49: 54–56.

Tomiałojć L., Stawarczyk T. 2003. Awifauna Polski. Rozmieszczenie, liczebność i zmiany. PTPP „pro Natura”, Wrocław.

Wasińska A., Koźlik K., Mazur K., Ostrowski K., Beuch S. 2015. Zaroślówka *Acrocephalus dumetorum* nowym gatunkiem w awifaunie Śląska. Ptaki Śląska 22: 151–155.

Wąsiński M., Gwóźdź R., Beuch S. 2019. Trzeci lęg puszczyka uralskiego *Strix uralensis* w Śląskim Regionie Ornitologicznym. Ptaki Śląska 26: 140–144.

Wuczyński A., Kołodziejczyk P. 2013. Granice Śląskiego Regionu Ornitologicznego. Ptaki Śląska 20: 170–180.

Wylegała P., Beuch S., Sikora A., Ławicki Ł., Cymbała R., Czechowski P., Czyż S., Dębowski P., Dylik A., Grygoruk G., Guzik W., Jankowski K., Kajzer Z., Matyjasiaak Ł., Smyk B., Wężyk M., Chodkiewicz T. 2022a. Kartoteka Rzadkich Ptaków w Polsce w roku 2020 – gatunki nielęgowe. Ornis Pol. 63: 245–281.

Wylegała P., Lorek G., Kuczyński L. 2022b. Ocena liczebności oraz siedliska lęgowe dzierlatki *Galerida cristata* w Wielkopolsce. Ornis Pol. 63: 301–313.

<http://doi.org/10.5281/zenodo.10960828>

Najważniejsze obserwacje awifaunistyczne na Śląsku w roku 2021

The most important avifaunistic observations in Silesia in 2021

Niniejsze opracowanie przedstawia zbiór najistotniejszych, zdaniem Redakcji, obserwacji ptaków dokonanych w 2021 r. w granicach Śląskiego Regionu Ornitologicznego (Wuczyński i Kołodziejczyk 2013). Zestawienie obserwacji zostało przeprowadzone w oparciu o dane zgromadzone w Kartotece Awifauny Śląska (KAŚ 2022), w serwisach internetowych clanga.com oraz ornitho.pl (ornitho 2022), a także w raporcie Komisji Faunistycznej (2022) oraz w Kartotece Rzadkich Ptaków (MiIZ). W dziale „Obserwacje fenologiczne” przedstawiono stwierdzenia ptaków wyróżniające się nietypowym dla danego gatunku terminem obserwacji na Śląsku. Są tu więc wspomniane szczególnie wczesne przyloty, późne odloty czy też nietypowe przypadki zimowania. Dział „Obserwacje dużych stad” stanowi zbiór obserwacji wyjątkowo dużych skupisk ptaków danego gatunku w skali regionu, zwłaszcza stad rekordowo dużych bądź bliskich rekordom uzyskanym w poprzednich latach. W końcu dział „Obserwacje gatunków rzadkich” prezentuje wykaz obserwacji gatunków, które spotykane są w regionie śląskim wyjątkowo. Zestawiono tu więc gatunki, których liczba stwierdzeń nie przekracza dziesięciu, takie które stwierdzono po dłuższej prze-

rwie oraz takie, których pojawy w roku sprawozdawczym były szczególnie liczne w porównaniu do poprzednich sezonów. Zwrócono również uwagę na gatunki widywane na Śląsku niemal corocznie, a których wyjątkowo w opisywanym sezonie nie stwierdzono.

W 2021 r. do listy gatunków Śląskiego Regionu Ornitologicznego przybyły dwa nowe gatunki – bajkałówka *Sibirionetta formosa* oraz srokosz północny *Lanius borealis*, a także jeden nowy podgatunek – „mewa syberyjska” *Larus fuscus heuglini*. Na szczególną uwagę zwracają obserwacje gatunków niewidzianych na Śląsku od dawna – drugi w regionie żwirowiec łąkowy *Glareola pratincola* (ostatnio w XVIII w.), karliczka *Zapornia pusilla* (ostatnio w 1858 r.), syczek *Otus scops* (ostatnio w 1908 r.), dzierzba rudogłowa *Lanius senator* (ostatnio w 1983 r.), kraszka *Coracias garrulus* (ostatnio w 1999 r.). Inne, warte wyróżnienia obserwacje w roku sprawozdawczym to: czwarte stwierdzenie orła stepowego *Aquila nipalensis*, szóste stwierdzenie czerniczki *Aythya collaris*, ósme stwierdzenie wydrzyka wielkiego *Stercorarius skua* i zaroślówni *Acrocephalus dumetorum* oraz dziesiąte świergotka nadmorskiego *Anthus petrosus*. Na uwagę zasługuje też pierwszy

na Śląsku łęg czystej pary mewy żółtonogiej *Larus fuscus*.

Do końca 2021 r. lista awifauny Śląskiego Regionu Ornitologicznego liczyła 389 gatunków.

Obserwacje fenologiczne

Coraz łagodniejsze zimy na Śląsku, charakteryzujące się minimalnym zlodzeniem zbiorników wodnych sprzyjają zimowaniu wielu gatunków ptaków, które wcześniej były w tym okresie obserwowane wyjątkowo. Takim gatunkiem jest np. **ohar *Tadorna tadorna***, który jeszcze niedawno, bo w latach 2011–2016 stwierdzany był zimą bardzo rzadko – zwykle w pojedynczych obserwacjach w liczbie od 1 do maksymalnie 9 os. (Grochowski i in. 2016). Zimą 2020/2021 na stawach w dolinie Baryczy zimowało co najmniej 17 osobników (W. Lenkiewicz), a poza tym obszarem w styczniu 2021 r. obserwowano dodatkowe 9 ptaków w różnych miejscach.

Najrzadziej obserwowaną zimą rodzimą kaczką jest w Polsce **cyranka *Spatula querquedula***, której większość europejskiej populacji migruje do Afryki, na południe od Sahary. W dniu 16.01.2021 obserwowano samca cyranki na stawach Jamnik w dolinie Baryczy (M. Pach, J. i M. Słowikowscy). Była to dopiero czwarta styczniowa obserwacja tego gatunku na Śląsku. Wcześniej notowano ją w 1961 r. k. Urazu (Dyrz i in. 1991), w 2008 r. w Sosnowcu (P. Kmieciak, D. Kurlej) i w 2015 r. na żwirowni Pilce (P. Kołodziejczyk).

Z kolei taki gatunek jak **markaczka *Melanitta nigra*** obserwowany jest w regionie przede wszystkim w sezo-

nie jesienno-zimowym, natomiast poza tym okresem stwierdzana jest rzadko. W dniach 28.06–8.08 pojedynczy samiec tego gatunku przebywał w kompleksie stawowym Potasznia w dolinie Baryczy (W. Lenkiewicz) a prawdopodobnie ten sam osobnik widziany był też 13.08.2021 na stawach Radziądz (W. Lenkiewicz). Była to pierwsza obserwacja markaczki w miesiącach letnich na Śląsku.

W dniu 26.10.2021 nad Odrą we Wrocławiu-Kozanowie sfotografowano młodego osobnika **zielonki *Zapornia parva*** (J. Karasiński; fot. 1). Wprawdzie fenologia przelotu jesiennego tego skrytego gatunku jest na Śląsku słabo poznana, jednak najprawdopodobniej była to jedna z późniejszych obserwacji w regionie. W podobnym okresie (25–26.10) gatunek obserwowano również w 2019 r. na Zb. Goczałkowickim (M. Karetta), natomiast najpóźniejszym stwierdzeniem było znalezienie martwego ptaka 26.11.1961 nad Jez. Kostkowickim, jednak ustalenie przybliżonej daty śmierci tego osobnika było niemożliwe (Dyrz i in. 1991).

Zimowe obserwacje **siewnicy *Pluvialis squatarola*** na Śląsku należą do rzadkości, choć w ostatnich latach łagodne zimy zdają się sprzyjać coraz późniejszym obserwacjom tego gatunku, w tym także próbom zimowania. W dniach 11–15.01.2021 widziano ptaka na stawach Radziądz w dolinie Baryczy (A. Kąkol, M. Szeruga, W. Lenkiewicz). Dwukrotne próby zimowania siewnicy zanotowano także w 2019 r. na stawach Wielikąt (S. Beuch i in.) i Potasznia (W. Lenkiewicz, B. Podmokły; Obserwacje faunistyczne 2021), a wcześniej jedyną obserwacją styczniową było stwierdzenie z 1989 r.



Fot. 1. Młoda zielonka *Zapornia parva*, Wrocław, Dolny Śląsk, październik 2021 (fot. J. Karasiński)
Photo 1. Juvenile Little Crane, Wrocław, Lower Silesia, October 2021

ze Zb. Turawskiego (Tomiałojć i Stawarczyk 2003).

Wczesny przylot **sieweczki obrożnej** *Charadrius hiaticula* zanotowano 28.02.2021 na stawach w Rudzie Żmigrodzkiej (W. Lenkiewicz). Zwykle przylot wiosenny tego gatunku rozpoczyna się w połowie marca, rzadziej już na początku miesiąca. Opisywana obserwacja jest drugą lutową i drugą najwcześniejszą w regionie. Wcześniej obserwowano sieweczkę obrożną tylko raz – 25.02.1990 na stawach Wielikąt (Tomiałojć i Stawarczyk 2003).

Wiosną 2021 r. odnotowano także wczesną obserwację **szlamnika** *Limosa lapponica*. Pojedynczy osobnik obserwowany był w dniach 8–10.04 na stawach Stawno (W. Lenkiewicz i in.). Przylot wiosenny gatunku na Śląsku jest mało

intensywny, a większość obserwacji w tym okresie zaczyna się dopiero w ostatniej dekadzie kwietnia. Stwierdzenie z początku miesiąca jest więc wyjątkowe. Ustępuje ono tylko dwóm wcześniejszym obserwacjom – z 4.04.1993 na Wrocławskich Polach Irygacyjnych (Słychan 1996) oraz z 29.03.1929 spod Milicza (Dyrz i in. 1991).

Stosunkowo łagodna zima na początku 2021 r. sprzyjała zimowym obserwacjom gatunków, obserwowanych w tym okresie bardzo sporadycznie. Wśród nich był również **brodziec piskliwy** *Actitis hypoleucos*, którego widziano w dniu 1.01.2021 na zb. Dzierżno Duże (M. Pastrykiewicz i in.). Gatunek ten obserwowany jest zimą bardzo sporadycznie. W latach 1983–1999 odnotowano go tylko w trakcie pięciu zim, a obecnie nie jest wcale spotykany dużo

częściej. W latach 2011–2016 stwierdzony tylko dwukrotnie (Grochowski i in. 2016).

W dniach 1–4.12.2021 na stawie Rudym w dolinie Baryczy obserwowano jednego **brodźca śniadego** *Tringa erythropus* (W. Lenkiewicz). Jest to jedna z późniejszych obserwacji gatunku na Śląsku i dopiero czwarta grudniowa. Jedynym późniejszym stwierdzeniem była obserwacja z 17.12.2019 na Zb. Mietkowskim (G. Orłowski, M. Sęk; Obserwacje faunistyczne 2021), a dwóch innych w tym miesiącu dokonano: 1.12.1978 w Przemkowie i 3.12.1966 na Zb. Turawskim (Dyrcz i in. 1991).

Jesienna migracja **kwokacza** *Tringa nebularia* trwa od czerwca i wygasa zwykle z końcem października. Obserwacje listopadowe zdarzają się rzadko. W dniu 24.11.2021 na stawach w Rudzie Żmigrodzkiej widziano jednego osobnika (M. Skoczek), co było najpóźniejszym jak dotąd stwierdzeniem w regionie.

Mewa trójpalczasta *Rissa tridactyla* jest na Śląsku obserwowana bardzo nieznacznie i zazwyczaj późną jesienią, rzadziej zimą. Obserwacje wiosenne zdarzają się bardzo rzadko. Do tej pory zanotowano pięć stwierdzeń z tego okresu, a szóstym była obserwacja drugorocznego ptaka z 18.04.2021 na stawach Jamnik (M. Bojarowski, R. Fudalej). Również poza regionem, w tym i na wybrzeżu obserwacje tej mewy stanowią tylko 11% wszystkich stwierdzeń (Stawarczyk i in. 2017).

Większości obserwacji **rybitwy biało-skrzydłej** *Chlidonias leucopterus* na Śląsku dokonuje się podczas migracji wiosennej – od kwietnia do czerwca. Późnym latem i jesienią gatunek ten obserwowany jest rzadko i w niewielkiej liczbie. Ostatnie

ptaki obserwowane są jeszcze we wrześniu, ale zwykle nie później niż w pierwszej połowie miesiąca. Stwierdzenie dorosłego osobnika z 21.09.2021 z Rosochatej, pow. legnicki (T. Maszkało, M. Dec) jest więc jednym z późniejszych w regionie. Mimo to gatunek ten zdarzyło się na Śląsku zaobserwować jeszcze później – rekordowo późnego stwierdzenia dokonano w dniach 23–25.10.1994 na Zb. Mietkowskim (M. Martini i in.).

Wyjątkowo wczesnej obserwacji samca **bączka** *Ixobrychus minutus* dokonano 3.03.2021 na stawach w Ochabach Wielkich w dolinie górnej Wisły (K. Kosterenko). Jest to zdecydowanie najwcześniejsza obserwacja gatunku w Polsce i jedyna dokonana w okresie kalendarzowej zimy. Prawdopodobnie nie był to jednak osobnik zimujący, a stwierdzenie dotyczy bardzo wczesnego przylotu. Bączki pojawiają się na Śląsku zazwyczaj dopiero na przełomie kwietnia i maja, a obserwacje z pierwszej połowy kwietnia zdarzają się wyjątkowo. Opisywany powyżej bączek pojawił się więc na Śląsku ok. 2 miesiące wcześniej niż zwykle.

Jesienna migracja **rybołowa** *Pan-dion haliaetus* przez Śląsk trwa zwykle od sierpnia do połowy października. Obserwacje późniejsze zdarzają się rzadko, choć ostatnio znacznie bardziej regularnie notuje się ten gatunek jeszcze na początku listopada. W dniu 11.12.2021 widziano dorosłego ptaka w Laskach nad Odrą, pow. zielonogórski (M. Rubacha). Jest to prawdopodobnie najpóźniejsza obserwacja tego gatunku na Śląsku i druga grudniowa. Wcześniej widziano go 9.12.1990 w Goczałkowicach Zdroju (Tomiałojć i Stawarczyk 2003), a jedyna

inna obserwacja z miesięcy zimowych to stwierdzenie z 3.02.1974 znad Odry k. Siechnic (pow. wrocławski) (Dyrcz i in. 1991).

Wilga *Oriolus oriolus* jest gatunkiem, u którego przelot jesienny przebiega mało intensywnie i niezbyt licznie. Ostatnie ptaki obserwowane są zwykle do końca sierpnia, a już na początku września stwierdza się gatunek rzadko. W 2021 r. dokonano wyjątkowo późnego stwierdzenia – 4.10 widziano młodego ptaka w Sieniawce, pow. dzierzoniowski (A. Wuczyński). Było to najpóźniejsze regionalne stwierdzenie wilgi.

Przelot jesienny **dymówki *Hirundo rustica*** jest bardzo rozciągnięty w czasie i ostatnie ptaki obserwuje się na Śląsku jeszcze do późnej jesieni. Obserwacje z końca października nie są niczym wyjątkowym, natomiast stwierdzenia późniejsze zdarzają się rzadko. W 2021 r. dokonano trzech obserwacji listopadowych: 13.11 widziano po jednym ptaku na Zb. Nyskim (A. Knychala) oraz w Czatkowicach, pow. milicki (S. Mikołajczak), a 10.11 stwierdzono 3 os. w Rudzie Sułowskiej (L. Matacz). Stwierdzenia te niewiele ustępują najpóźniejszemu jesiennemu stwierdzeniu datowanemu na 15.11. Dokonano dwóch takich obserwacji na Śląsku, w 1975 r. pod Wrocławiem (J. Lontkowski) i w 2013 r. w Niedźwiedziu, pow. ząbkowicki (M. Domagała).

W dniu 9.10.2021 słyszano śpiewającego samca **piecuszka *Phylloscopus trochilus*** w Cienkowicach, pow. ząbkowicki (A. Wuczyński). Jest to dość późna obserwacja, bliska kilku najpóźniejszym wykazanych w regionie z 13, 14 i 15.10 (więcej w Obserwacje faunistyczne 2023).

Rekordowo wczesnej obserwacji samca **mucholówki białoszyjej *Ficedula albicollis*** dokonano 7.04.2021 w Bielawie, pow. dzierzoniowski (J. Piasecki). Gatunek ten pojawia się na Śląsku zwykle dopiero w drugiej lub trzeciej dekadzie kwietnia, a stwierdzenia wcześniejsze zdarzają się rzadko. Przed 10.04 stwierdzono ją tylko czterokrotnie. Opisana obserwacja jest jak dotąd najwcześniejszym stwierdzeniem w regionie zrównując się terminem z obserwacją z 7.04.2016 z rez. Łęczczok (B. Pawlik).

Pomimo iż **kląskawka *Saxicola rubicola*** jest migrantem krótkodystansowym, którego najbliższe stałe zimowiska znajdują się dość blisko granic Śląska (np. Niemcy, Francja, Włochy; Shirihai i Svensson 2018), to jednak w regionie gatunek ten zimuje wyjątkowo. Zannotowano zaledwie 9 obserwacji z okresu ścisłej zimy (15.12–15.02), w tym jedno w 2021 r.: w dniu 16.01 obserwowano samicę na obficie zaśnieżonych łąkach w dolinie Brynicy w Dobieszowicach, pow. będziński (S. Beuch, P. Skałban).

Główne zimowiska **dziwonii *Carpodacus erythrinus*** leżą w południowej Azji, głównie na Półwyspie Indyjskim, skąd gatunek przylatuje na śląskie łęgowiska późno, zwykle dopiero w drugiej lub trzeciej dekadzie maja. Stwierdzenia z pierwszej połowy tego miesiąca zdarzają się bardzo rzadko. Obserwacja samca z 3.05.2021 na polderze Jamnik (W. Lenkiewicz) jest jedną z najwcześniejszych w regionie. Ustępuje tylko stwierdzeniu z 24.04.1994 ze stawów Żelezniki (L. Matacz), co było jak dotąd jedyną kwietniową obserwacją dziwonii na Śląsku.

Obserwacje dużych stad

Większość obserwacji **gęsi małej Anser erythropus** na Śląsku w ostatnich 30 latach dotyczyła głównie pojedynczych osobników, rzadziej niewielkich grup po 2–4 os. (Stawarczyk i in. 2017, Chodkiewicz i in. 2020, Beuch i in. 2021, Wylegała i in. 2022). Nieco większe koncentracje zdarzały się w XX w., kiedy notowano w regionie kilkakrotnie po 7 os., po 12 os., a rekordowo nawet 23 os. na stawach Stawno w dniu 12.03.1960 (Witkowski i in. 1995). W ostatnich latach większych koncentracji nie notowano, toteż zaskoczeniem było stwierdzenie stadka 9 gęsi małych (4 ad. i 5 juv.) widzianych 15.10.2021 na zb. Raduszec k. Krosna Odrzańskiego (S. Rubacha). Gatunek ten wykazuje silny trend spadkowy na łęgowskich w północnej Europie. Jej aktualna populacja skandynawska jest szczątkowa, choć wspomaga się ją osobnikami reintrodukowanymi (Morozov i Kalyakin 2020).

Hełmiatka Netta rufina jest coraz częściej i coraz liczniej obserwowanym gatunkiem na Śląsku, choć liczebność jej populacji łęgowej wydaje się w ostatnich latach stabilna (Beuch 2019, Ławicki i in. 2021, Chodkiewicz i in. 2022). Na jednym z dwóch najważniejszych krajowych łęgowskich – na stawach Wielikąt, notuje się duże koncentracje hełmiatek również w okresie przedłęgowym. Co kilka lat odnotowuje się tam kolejne rekordowe dla Śląska stada tego gatunku. W dniu 14.04.2021 stwierdzono tam 138 os. (S. Beuch), co jest największą stwierdzoną liczebnością w regionie. Wcześniej maksymalnie 124 ptaki widziano 18.03.2017 (M. Rojek, Obserwacje faunistyczne 2018).

Dużą koncentrację 34 os. **uhli Me-lanitta fusca** obserwowano w dniach 12-15.12.2021 na zb. Słup (A. Chlebowski, G. Orłowski). Było to drugie największe stado w regionie. Wcześniej większe skupienie obserwowano na Śląsku tylko raz – 9.12.2007 na Zb. Goczałkowickim, kiedy stwierdzono 44 os. (J. Król, R. Kruszyk). Uhla jest w regionie najczęściej i najliczniej spotykaną tzw. kaczką morską, choć jej europejska populacja łęgowa wykazuje wieloletni trend spadkowy (Hearn 2020).

Najważniejszym śląskim zimowiskiem **kokoszki Gallinula chloropus** są małe, zwykle silnie zanieczyszczone cieki na Górnym Śląsku, gdzie podczas akcji zimowych liczeń stwierdza się regularnie znaczne koncentracje. Np. na niewielkim odcinku rzeki Rawy w Katowicach notuje się po kilkudziesiąt, a nierzadko nawet ponad 100 os., np. 22.01.2011 widziano tam aż 154 os. (K. Kokoszka; Grochowski i in. 2016). Od ponad 10 lat ważnym zimowiskiem w regionie staje się Wrocław, zwłaszcza odcinek rz. Oławy, gdzie od ok. 2011 r. regularnie stwierdza się większe liczebności tego gatunku. W 2016 r. stwierdzono tam 35 os. (Grochowski 2018). Liczebność zimującej populacji kokoszki we Wrocławiu stale rośnie i w dniu 17.01.2021 na samej rzece Oławie stwierdzono już 77 os. (K. Zięba, T. Duda), a w tym samym dniu na obszarze Parku Wschodniego – 31 os. (K. Zięba, T. Duda).

Intensywny przelot **sieweczki obroźnej Charadrius hiaticula** odnotowano jesienią 2021 r. na Zb. Mietkowskim. W dniu 26.09 obserwowano tam stado 59 os. (G. Orłowski, B. Kaźmierczak). Jest to jedna z większych koncentracji gatunku odnotowanych w regionie. Większe stada

stwierdzono tylko trzykrotnie: po 64 os. 10.09.2013 na Zb. Nyskim (P. Kołodziejczyk, M. Domagała), po 69 os. 17.09.2006 na Zb. Otmuchowskim (J. Szymczak i in.) i w końcu rekordowe 132 os. 6.09.2013 na Zb. Mietkowskim (P. Kołodziejczyk).

Latem 2021 r. zanotowano trzy obserwacje większych stad **ostrzygojada** *Haematopus ostralegus*. W dniu 7.07 widziano 7 dorosłych ptaków w Roszkowie w dolinie górnej Odry (S. Beuch), w dniach 10–11.08 stwierdzono 6–7 os. na stawach Stawno w dolinie Baryczy (W. Lenkiewicz i in.), a 7.09 widziano 6 ptaków na stawach Iłownica w dolinie górnej Wisły (K. Kos). Na Śląsku obserwuje się zwykle pojedyncze osobniki ostrzygojadów albo niewielkie grupki nieprzekraczające 5 os. Zupełnie wyjątkowa była obserwacja aż 13 os. migrujących nad Zb. Goczałkowickim 18.07.2011 (M. Nagler). Liczny przelot gatunku latem i jesienią 2021 r. jest tym bardziej ciekawy, że w poprzednim roku w całym regionie nie odnotowano ani jednej obserwacji ostrzygojada (Obserwacje faunistyczne 2023, KAŚ, ornitho.pl).

Rok 2021 był kolejnym z rzędu kiedy jesienią, na stawach Stawno gromadziły się duże koncentracje **brodźców śniadych** *Tringa erythropus*. W dniu 3.10. stwierdzono tam 439 os. (W. Lenkiewicz), czyli niewiele mniej od rekordowego stada z 6.09.2020, które liczyło 463 os. (W. Lenkiewicz; Obserwacje faunistyczne 2023).

Wiosenna migracja **kwokacza** *Tringa nebularia* na Śląsku przebiega zwykle mniej intensywnie niż jesienna. Gatunek obserwowany jest rzadziej i w mniejszych skupiskach. Pod koniec kwietnia 2021 r. na stawach Zielony Dąb w dolinie Baryczy stwierdzono jedno z większych wio-

sennych koncentracji w regionie. W dniu 25.04 obserwowano tam 108 (G. Orłowski, W. Lenkiewicz), a 26.04 – 112 os. (G. Orłowski). Wiosenne stada kwokacza rzadko przekraczają 50 os. Do tej pory najliczniej obserwowano go 28.04.2002 na Zb. Goczałkowickim kiedy stwierdzono 161 os. (Betleja i in. 2014).

Zbiornik Turawski jest niezaprzeczalnie najważniejszym na Śląsku i jednym z ważniejszych na śródlądziu Polski stanowiskiem dla migrujących wiosną **mewałych** *Hydrocoloeus minutus*. Regularnie notuje się tu stada przekraczające 1000, a czasem nawet ponad 1500 os. (Stasiak i Kołodziejczyk 2019). W dniu 25.04.2021 stwierdzono tu rekordową liczebność 1680 os. (J. i A. Stasiak). Dogodne warunki na tym zbiorniku odnajduje również – **rybitwa czarna** *Chlidonias niger* – gatunek o podobnym sposobie żerowania jak mewa mała. Na początku maja 2021 r. stwierdzano tu niezwykle duże koncentracje tego gatunku. W dniu 4.05 obserwowano do 1740 os., w dniu 6.05 już 1540 os., a 7.05 aż 2440 os. (J. i A. Stasiak). Był to najbardziej intensywny przelot wiosenny rybitwy czarnej zaobserwowany na Śląsku.

Czapla nadobna *Egretta garzetta* jest dość rzadko spotykanym gatunkiem w regionie. Zwykle notuje się pojedyncze ptaki, a znacznie rzadziej grupy powyżej 3 os. Najczęstszym obszarem obserwacji czapli nadobnej jest południowa część Górnego Śląska lub zbiorniki w okolicach Nysy, gdzie w miesiącach letnich notowano największe regionalne stada – 11 os. 23.08.2013 na Zb. Otmuchowskim (M. Domagała), czy 10 os. 20–23.08.2002 na Zb. Goczałkowickim (D. Szlama).

Poza tym obszarem stada obserwowane są bardzo rzadko, toteż warto wyróżnić grupę 6 os. widzianą na żwirowni Pilce, pow. ząbkowicki, w dniach 7–8.08.2021 (K. Ostrowski i in.).

Populacja lęgowa **dzierłatki** *Galerida cristata* zasiedlająca przedmieścia Opola wykazuje stały spadek liczebności. W latach 2007–2008 populację szacowano jeszcze na 11–21 par (Bożek i Hebda 2009), a obecnie aktywnych jest nie więcej niż 4 stanowiska, zasiedlane zwykle przez pojedyncze pary (KAŚ, G. Hebda – inf. niepubl.). Zaskakująca była więc obserwacja dużego stada 16 os. w dniu 16.02.2021 na parkingu centrum handlowego w Zawadzie pod Opolem (J. i A. Stasiak). Tak duże koncentracje dzierlatek zdarzają się rzadko. W XX w. stada nie przekraczały nigdy 10 os. (Dyrcz i in. 1991), a w bieżą-

cym wieku zanotowano 16 os. tylko raz – 23.01.2020 w pow. głogowskim (M. Nagler; Obserwacje faunistyczne 2023), a rekordowo 18 os. widziano 25.02.2004 nad brzegiem Zb. Rybnickiego (M. Buchalik; Obserwacje faunistyczne 2006).

Skowronek *Alauda arvensis* jest na Śląsku gatunkiem zimującym regularnie, choć raczej nielicznie. Obserwuje się wtedy pojedyncze ptaki lub stada po maksymalnie kilkadziesiąt os. W ostre zimy, na zasobnych w pokarm stanowiskach notowane są jednak czasem grupy przekraczające 100 os. Np. zimą 1963 r. pod Wrocławiem obserwowano 12.01 – 130 os., a 22.01 – 102 ptaki (Witkowski 1964). Styczeń 2021 r. był wyjątkowy pod względem liczby zimujących skowronków. Zanotowano łącznie ok. 50 obserwacji z czego część dotyczyła dużych



Fot. 2. Samiec bajkałówki *Sibirionetta formosa* – Ruda Sułowska, Dolny Śląsk, luty 2021 (fot. W. Lenkiewicz)

Photo 2. Male Baikal Teal in Ruda Sułowska fish ponds, Lower Silesia, February 2021

stad tego gatunku. W dniu 15.01.2021 obserwowano aż 750 os. przelatujących na północ nad Zb. Mietkowskim (G. Orłowski), co było największą (nie tylko zimową) koncentracją gatunku na Śląsku.

Obserwacje gatunków rzadkich

W dniu 21.11.2021 na stawach Stawno w dolinie Baryczy obserwowano dorosłą samicę **czerniczki** *Aythya collaris* (W. Lenkiewicz). Ten sam osobnik był widziany wcześniej (11–19.11) na Jez. Żnińskim Dużym w woj. kujawsko-pomorskim (Komisja Faunistyczna 2022). Było to szóste stwierdzenie tej amerykańskiej kaczki na Śląsku i dopiero druga obserwacja samicy.

Pierwszego stwierdzenia **bajkałówki** *Sibirionetta formosa* (fot. 2) w Polsce dokonano w dniach 9–16.01.2021 na stawach Jamnik. Ten sam młody samiec widziany był później również w dniach 23–28.02 na stawach w Rudzie Sułowskiej, a następnie 5–06.03 na stawach Radziądz (Lenkiewicz i Stawarczyk 2022). Bajkałówka jest wschodnioazjatyckim gatunkiem kaczki, której populacja lęgowa odnotowuje ostatnio wzrost liczebności. Efektem tego może być coraz częstsze zalatywanie pojedynczych osobników do Europy Zachodniej, czego doczekaliśmy się także w naszym kraju.

W dniach 2.03–14.04.2021 w okolicach Stobrawy na Opolszczyźnie dokonano szeregu obserwacji samca **jarząbka** *Tetrastes bonasia* (A. Andrzejczyk). W tym samym rejonie stwierdzono ten gatunek również w roku poprzednim (A. Andrzejczyk; Obserwacje faunistyczne 2023). Jarząbek jest na Śląsku gatunkiem rzadkim, stwierdzanym bardzo nielicznie głów-

nie w Sudetach, gdzie występuje szczątkowa populacja lęgowa. Poza tymi górami każda obserwacja, szczególnie w okresie lęgowym jest warta wyróżnienia.

Późną wiosną 2021 r. dokonano w Polsce trzech stwierdzeń **karliczki** *Zapornia pusilla*. Były to pierwsze krajowe obserwacje gatunku po 93 latach przerwy (Stawarczyk i in. 2017). Jednego ze stwierdzeń dokonano na Śląsku – w dniach 28–31.05 słyszano głos godowy samca na Bagnach Przemkowskich w pow. polkowickim (Czechowski i Rubacha 2023). Pozostałych stwierdzeń w 2021 r. dokonano nad Biebrzą (2 samce) oraz na Lubelszczyźnie (3 samce i samica), gdzie znaleziono nawet gniazdo z jajami (Kołodziejczyk i in. 2021).

W dniu 13.08.2021 na terenie suchego zbiornika przeciwpowodziowego w Raciborzu obserwowano nieoznaczoną do gatunku dorosłą **siewkę** *Pluvialis sp.* (T. Kosut). Osobnik należał do któregoś z dwóch rzadkich gatunków; była to albo wschodnioazjatycka siewka złotawa *P. fulva*, albo północnoamerykańska siewka szara *P. dominica*. Mimo braku pewnego oznaczenia tego ptaka jest to obserwacja warta wyróżnienia, bowiem oba gatunki były na Śląsku obserwowane tylko raz (odpowiednio w 2017 i 2018 r.).

W maju 2021 r. nastąpił niewielki nalot **żwirowców łąkowych** *Glareola pratincta* w Polsce. Odnotowano rekordowo trzy stwierdzenia, w tym jedno na Śląsku (fot. 3). W dniu 29.05 dorosły osobnik obserwowany był na Stawach Przemkowskich, pow. polkowicki (T. Maszkało i in.). Było to dopiero drugie stwierdzenie gatunku w regionie i pierwsze współczesne. Wcześniej jeden okaz zdobyto



Fot. 3. Żwirowiec łąkowy *Glareola pratincola*, Stawy Przemkowskie, maj 2021 (fot. T. Maszkało)

Photo 3. Collared Pratincole, Przemków fish ponds, Lower Silesia, May 2021



Fot. 4. Wydrzyk wielki *Stercorarius skua*, Zb. Goczałkowicki, październik 2021 (fot. K. Jainta)

Photo 4. Great Skua, Goczałkowicki reservoir, Upper Silesia, October 2021



Fot. 5. Wysiadująca mewa żółtonoga *Larus fuscus*, z pierwszej lęgowej pary na Śląsku, Zb. Mietkowski, Dolny Śląsk, maj 2021 (fot. M. Przymencki)

Photo 5. Egg-laying Lesser black-back Gull *Larus fuscus*, from the first breeding pair in Silesia, Mietków reservoir, Lower Silesia, May 2021



Fot. 6. „Mewa syberyjska” *Larus fuscus heuglini* (po prawej), Zb. Mietkowski, Dolny Śląsk, październik 2021 (fot. M. Faber)

Photo 6. Heuglin's Gull *Larus fuscus heuglini* (on right), Mietków reservoir, Lower Silesia, October 2021

„na Śląsku” pod koniec XVIII w. (Stawarczyk i in. 2017).

W dniach 24–26.10.2021 na Zb. Goczałkowskim przebywał dorosły osobnik **wydrzyka wielkiego** *Stercorarius skua* (D. Szlama; fot. 4). Było to 8 stwierdzenie gatunku na Śląsku. Poprzedniej obserwacji dokonano w 2017 r. również nad Zb. Goczałkowskim (Obserwacje faunistyczne 2018).

W 2021 r. stwierdzono pierwszy przypadek lęgu pary **mew żółtonogich** *Larus fuscus* na Śląsku (fot. 5). Na wyspie z kolonią lęgową mew białogłowych *L. cachinnans* na Zb. Mietkowskim znaleziono gniazdo z trzema jajami, a w kolejnych dniach dwa wyklute pisklęta, które zaobrączkowano. Obydwa ptaki dorosłe z pary wykazywały cechy któregoś z zachodnich, jasnopłaszczowych podgatunków *L. f. graellsii/intermedius* (Przy-

mencki i in. 2023). Wcześniej na Śląsku stwierdzano trzykrotnie lęgowe osobniki mewy żółtonogiej, były to jednak zawsze ptaki sparowane z mewą białogłową lub romańską *L. michahellis*. Do lęgów tych dochodziło zawsze na Zb. Mietkowskim. Na zbiorniku tym dokonano także pierwszego w regionie stwierdzenia „**mewy syberyjskiej**” *Larus fuscus heuglini* – podgatunku mewy żółtonogiej gniazdującego w rosyjskiej tundrze. Dorosłego osobnika wykazującego cechy tego taksonu stwierdzono na Zb. Mietkowskim w dn. 22.10.2021 (G. Orłowski, M. Faber; fot. 6).

W ostatnich 10 latach na Śląsku dokonuje się regularnych, niemal corocznych, stwierdzeń **czapli złotawej** *Bubulcus ibis* (fot. 7). W 2021 r. stwierdzono ten gatunek dwukrotnie – 25.09.2021 obserwowano ptaka w Bytkowie, pow. kędzierzyńsko-kozielski (Komisja Faunistyczna 2022),



Fot. 7. Czapla złotawa *Bubulcus Ibis*, Dębowiec, Górny Śląsk, grudzień 2021 (fot. T. Kosut)

Photo 7. Cattle Egret, Dębowiec, Upper Silesia, December 2021

a w dniach 22.11–4.12.2021 jeden osobnik przebywał w okolicy Gumnej i Dębowa na Śląsku Cieszyńskim (J. Jagielko i in.). Były to odpowiednio 10 i 11 stwierdzenie na Śląsku, a obserwacja dokonana na przełomie listopada i grudnia była najpóźniejszą w Polsce (Stawarczyk i in. 2017).

Rok 2021 obfitował w obserwacje **czapli purpurowej** *Ardea purpurea* na Śląsku. Dokonano co najmniej 9 stwierdzeń pojedynczych osobników tego gatunku. Najwcześniej stwierdzono drugorocznego ptaka 25.04 na polderze Jamnik (K. Hanak i in.), a najpóźniej młodego 13.09 na stawach Sulików w Siewierzu (R. Gwóźdź i in.). Zwykle w regionie dokonuje się nie więcej niż 4–5 stwierdzeń rocznie (np. Chodkiewicz i in. 2020, Beuch i in. 2021, Wylegała i in 2022).

W dniu 9.05.2021 w Wąsoszu, pow. górowski obserwowano niedojrzałego (3 r. kal.) **orla stepowego** *Aquila nipalensis* (S. Sosnowski, W. i M. Jadach). Było to czwarte stwierdzenie tego azjatyckiego gatunku na Śląsku. Poprzednich stwierdzeń dokonano w latach 1984, 2017 i 2020.

Syczek *Otus scops* jest bardzo rzadko zalatującą do Polski sową. Wprawdzie w ostatnich latach stwierdzano go niemal corocznie, to jednak wszystkich obserwacji dokonywano w południowo-wschodniej i wschodniej części kraju, a dopiero w 2021 r. zaobserwowano gatunek na Śląsku (fot. 8). Na osiedlu blokowym Sikornik w Gliwicach obserwowano intensywnie odzywającego się głosem godowym samca w okresie od 5.06 do 2.07 (V. Kozaczkiewicz i in.). Było to szóste stwierdzenie syczka w regionie i pierwsze współczesne. Do tej pory na Śląsku

obserwowano gatunek tylko w XIX w. i na początku XX w., ostatni raz w 1908 r.

Masyw Śnieżnika jest w ostatnich latach jedynym miejscem spotkań **dzieciola trójpalczastego** *Picoides tridactylus* na Śląsku. Obserwowano go tam w latach 2007 i 2019 (W. Grzesiak), a kolejnego stwierdzenia pojedynczej samicy dokonano 6.06.2021 (W. Grzesiak). Nie wiadomo czy gatunek ten gnieździ się po polskiej stronie Sudetów, jednak w Czechach znaleziono niedawno większe populacje – np. na Wysokim Jesioniku (Souček 2010) czy też w Karkonoszach (Flousek i in. 2015).

Kraska *Coracias garrulus* jest wciąż lęgowym gatunkiem w Polsce, choć jej krajowa populacja jest już bardzo nieliczna i silnie zagrożona. W 2021 r. gniazdowało tylko 15 par, przede wszystkim na północnym Mazowszu (Górski i Wardecki 2021). Na Śląsku ptak ten nie gnieździ się od ok. 40 lat. Ostatni pewny lęg stwierdzono w 1982 r. pod Krosnem Odrzańskim, a ostatni prawdopodobny w 1993 r. pod Dobrodzieniem. Od tamtej pory ptak ten stał się bardzo rzadki również poza okresem lęgowym. Ostatnio widziano go w Brzeszczach w 1999 r., a przez pierwsze 20 lat XXI w. nie dokonano w regionie żadnej obserwacji kraski. Pierwsze dwa stwierdzenia miały miejsce dopiero w 2021 r. W dniu 18.06 dorosłego ptaka widziano w Starym Henrykowie, pow. ząbkowicki (W. Grzesiak), a w dniach 28.08–10.09 młody ptak był obserwowany k. Woźnik na Górnym Śląsku (A. Ochmann i in.).

W dniach 18 i 22.11.2021 w Roźniątowie na Opolszczyźnie obserwowano, a następnie schwymano, młodego osob-



Fot. 8. Syczek *Otus scops*, Gliwice, Górny Śląsk, czerwiec 2021 (fot. S. Turowski)

Photo 8. Scops Owl, Gliwice, Upper Silesia, June 2021

nika **srokosza północnego** *Lanius borealis* (P. Zabłocki, A. Mulawa). Oprócz zestawu fenotypowych cech diagnostycznych oznaczenie gatunku oparto także na wynikach badań materiału genetycznego (Zabłocki i Mulawa 2022). Było to pierwsze stwierdzenie tego syberyjskiego gatunku w Polsce. Do tej pory badania genetyczne potwierdziły tylko 7 stwierdzeń srokosza północnego w całej Europie (Zabłocki i Mulawa 2022).

Dzierzba rudogłowa *Lanius senator* była niegdyś dość powszechnym gatunkiem lęgowym na Śląsku, ale jeszcze na początku XX w. jego stanowiska lęgowe zaczęły zanikać. Po 1950 r. był to już skrajnie nieliczny gatunek lęgowy, a ostatni przypadek gniazdowania odnotowano w 1980 r. w Kielczu k. Zielonej Góry (Dyrzc i in. 1991). Następnie od-

notowano tylko dwie obserwacje ptaków niełgowych – w 1981 i w 1983 r. (Dyrzc i in. 1991). Ponownego stwierdzenia dokonano dopiero po 38 latach. W dniu 31.05.2021 dorosłego osobnika widziano w Czechowicach-Dziedzicach, pow. bielski (R. Mędrzak; fot. 9).

Wraz z dynamicznym wzrostem liczebności populacji **zaroślówki** *Acrocephalus dumetorum* na europejskich lęgowiskach, przybywa również obserwacji tego gatunku w Polsce. Większość krajowych stwierdzeń dokonywana jest w północno-wschodniej i w północnej części kraju, natomiast na Śląsku jest to wciąż gatunek rzadki, choć w ostatnich latach spotykany coraz regularniej. Obserwowano ją tu po raz pierwszy w 2014 r., kiedy dokonano dwóch stwierdzeń, następnie w 2015 r. – jedno stwierdzenie (Wasińska i in. 2015)

i w 2020 r. – aż cztery stwierdzenia (Beuch 2021). Kolejna obserwacja miała miejsce w 2021 r. – w dniach 25.06-4.07 śpiewający samiec widywany był w Rogowie Sobóckim, pow. wrocławski (K. Neubauer i in.). Było to ósme stwierdzenie zarosłówki w regionie.

Skandynawski podgatunek **drozda obrożnego** *Turdus torquatus torquatus* pojawia się na Śląsku bardzo rzadko. Stwierdza się go zwykle od 1 do 3 razy w roku, niemal zawsze w zachodniej i północno-zachodniej części regionu (czyli w woj. lubuskim i zachodniej części woj. dolnośląskiego). W 2021 r. dokonano dwóch stwierdzeń z terenów nizinnych Górnego Śląska, gdzie dotąd prawdopodobnie forma ta nie była obserwowana. W dniach

7–9.04 jeden samiec przebywał w przydomowym ogrodzie w Kaczycach w dolinie Olzy (R. Czyż), a w dniach 10–12.04 również samca widywano w Rybniku-Gotarowicach (A. Sojka, B. Pawlik).

Świergotek nadmorski *Anthus petrosus* jest gatunkiem nielicznie przelotnym i zimującym na polskim wybrzeżu, natomiast w głębi lądu pojawia się rzadko. Co ciekawe najczęściej śródlądowych obserwacji tego gatunku pochodzi ze Śląska (Stawarczyk i in. 2017). W 2021 r. dokonano tu 10 regionalnego stwierdzenia świergotka nadmorskiego. W dniu 10.01 obserwowano jednego osobnika na stawach Radziądz w dolinie Baryczy (W. Lenkiewicz).

Przygotował: Szymon Beuch



Fot. 9. Dzierzba rudogłowa *Lanius senator* Czechowice-Dziedzice, Górny Śląsk, maj 2021 (fot. R. Mędrzak)

Photo 8. Woodchat Shrike, Czechowice-Dziedzice, Upper Silesia, May 2020

Summary

In 2021, two new species were added to the list of species of the Silesian Ornithological Region - Baikal Teal *Sibirionetta formosa* and Northern Shrike *Lanius borealis*, as well as one new subspecies - Siberian Gull *Larus fuscus heuglini*. Particularly noteworthy are the observations of species not seen in Silesia for a long time - the second Collared Pratincole *Glareola pratincola* in the region (most recently in the 18th century), Baillon's Crake *Zapornia pusilla* (most recently in 1858), Scops Owl *Otus scops* (most recently in 1908), and Woodchat Shrike *Lanius senator* (most recently in 1983). Other remarkable sightings in the reporting year include: the fourth record of Steppe Eagle *Aquila nipalensis*, the sixth record of Ring-necked Duck *Aythya collaris*, the eighth record of Great Skua *Stercorarius skua* and Blyth's reed Warbler *Acrocephalus dumetorum*, and the tenth record of Rock Pipit *Anthus petrosus*. Noteworthy is also the first breeding of a pure pair of Lesser Black-backed Gull *Larus fuscus* in Silesia. By the end of 2021, the list of avifauna of the Silesian Ornithological Region included 389 species.

Literatura

- Betleja J., Król J., Kohut J., Schneider G.** 2014. Ptaki Zbiornika Goczałkowickiego. Ptaki Śląska 21: 5–68.
- Beuch S.** 2019. Występowanie kaczek właściwych Anatini i grążyc Aythini w okresie lęgowym na Śląsku w latach 2018–2019. Ptaki Śląska 26: 5–33.
- Beuch S.** 2021. Obserwacje tamaryszki *Acrocephalus melanopogon*, wodniczki *A. paludicola* i zaroślówki *A. dumetorum* na Górnym Śląsku wiosną 2020 roku. Ptaki Śląska 27: 80–89.
- Beuch S., Chodkiewicz T., Ławicki Ł., Wylegała P., Aftyka S., Czechowski P., Czyż S., Dębowski P., Dylík A., Grygoruk G., Jankowski K., Kajzer Z., Matyjasiak Ł., Smyk B., Wężyk M., Sikora A.** 2021. Kartoteka Rzadkich Ptaków w Polsce w roku 2019 – gatunki niełęgowe. Ornis Pol. 62: 210–242.
- Bożek M., Hebda G.** 2009. Rozmieszczenie i liczebność dzierlatki *Galerida cristata* w Opolu na początku 21. wieku. Not. Orn. 50: 51–54.
- Chodkiewicz T., Beuch S., Ławicki Ł., Wylegała P., Beetleja J., Bzoma S., Cenian Z., Czechowski P., Czyż S., Dębowski P., Dylík A., Górski A., Grygoruk G., Jankowski K., Kajzer Z., Krupiński D., Matyjasiak Ł., Neubauer G., Sielicki S., Smyk B., Stasiak K., Wardecki Ł., Wężyk M., Wieloch M., Woźniak B., Zielińska M., Zieliński P., Sikora A.** 2022. Kartoteka Rzadkich Ptaków w Polsce w roku 2020 – gatunki lęgowe. Ornis Pol. 63: 347–379.
- Czechowski P., Rubacha S.** 2023. Współczesne stwierdzenie karliczki *Zapornia pusilla* na Śląsku. Ptaki Śląska 28: 61–64.
- Dyrcz A., Grabiński W., Stawarczyk T., Witkowski J.** 1991. Ptaki Śląska. Monografia faunistyczna. Uniwersytet Wrocławski, Zakład Ekologii Ptaków, Wrocław.
- Flousek J., Gramsz B., Telenský T.** 2015. Ptaki Karkonoszy – atlas ptaków lęgowych 2012–2014. Správa KRNAP Vrchlabí, Dyrekcja KPN Jelenia Góra.
- Górski A., Wardecki Ł.** 2021. Monitoring Kraski. W: Monitoring ptaków z uwzględnieniem obsza-

rów specjalnej ochrony ptaków Natura 2000, lata 2021–2022. Etap I. Monitoring ptaków – prace terenowe i opracowanie wyników. Sprawozdanie z prac terenowych i opracowanie wyników uzyskanych w sezonie lęgowym w 2021 roku, ss. 276–282.

Grochowski P., Beuch S., Czechowski P., Betleja J., Smyk B. 2016. Zimowanie ptaków wodnych na Śląsku w latach 2011–2016. *Ptaki Śląska* 23: 79–109.

Grochowski P. 2018. Zimowanie ptaków wodnych we Wrocławiu w latach 2011–2018. *Ptaki Śląska* 25: 61–81.

Hearn R. 2020. *Melanitta fusca* Velvet Scoter. W: Keller V., Herrando S., Voříšek P., Franch M., Kipson M., Milanese P., Martí D., Anton M., Klvaňová A., Kalyakin M. V., Bauer H-G., Floppen R. P. B. 2020. European Bird Atlas 2. Distribution, Abundance and Change. European Bird Census Council & Lynx Edicions, Barcelona, ss. 124–125.

Kołodziejczyk M., Mikusek R., Polak M., Jedlikowski J. 2021. Pierwsze stwierdzenie lęgu karczliki *Zapornia pusilla* w Polsce po ponad 160 latach. *Ornis Pol.* 62: 339–352.

Komisja Faunistyczna 2022. Rzadkie ptaki obserwowane w Polsce w roku 2021. *Ornis Pol.* 63: 130–159.

Lenkiewicz W., Stawarczyk T. 2022. Pierwsze stwierdzenie bajkałówki *Sibirionetta formosa* w Polsce. *Ornis Pol.* 63: 160–176.

Ławicki Ł., Beuch S., Chodkiewicz T., Wylegała P., Betleja J., Bzoma S., Cenian Z., Czechowski P., Czyż S., Dębowski P., Dylík A., Górski A., Grygoruk G., Jankowski K., Kajzer Z., Krupiński D., Matyjasik Ł., Neubauer G., Sielicki S., Smyk B., Stasiak K., Wardecki Ł., Wężyk M., Wieloch M., Woźniak B., Zielińska M., Zieliński M., Sikora A. 2021. Kartoteka Rzadkich Ptaków w Polsce w roku 2019 – gatunki lęgowe. *Ornis Pol.* 62: 310–338.

Morozov V. V., Kalyakin M. V. 2020. *Anser erythropus* White-fronted Goose. W: Keller V., Herrando S., Voříšek P., Franch M., Kipson M., Milanese P., Martí D., Anton M., Klvaňová A., Kalyakin M. V., Bauer H-G., Floppen R. P. B. European Bird Atlas 2. Distribution, Abundance and

Change. European Bird Census Council & Lynx Edicions, Barcelona, s. 118.

Obserwacje faunistyczne 2006. Obserwacje faunistyczne. *Ptaki Śląska* 16: 173–186.

Obserwacje faunistyczne 2018. Najważniejsze obserwacje awifaunistyczne na Śląsku w roku 2017. *Ptaki Śląska* 25: 168–188.

Obserwacje faunistyczne 2023. Najważniejsze obserwacje awifaunistyczne na Śląsku w roku 2020. *Ptaki Śląska* 28: 94–113.

Przymencki M., Litwiniak K., Grochowski P., Pomorska-Grochowska J. 2023. Pierwszy na Śląsku lęg pary mew żółtonogich *Larus fuscus*. *Ptaki Śląska* 28: 65–70.

Shirihai H., Svensson L. 2018. Handbook of Western Palearctic Birds. Passerines: Larks to Warblers. Volume I. Helm, Bloomsbury Publishing, London.

Słychan M. 1996. Ptaki pól irygacyjnych Wrocławia. *Ptaki Śląska* 11: 133–150.

Souček J. 2010. Datlík tříprstý (*Picoides tridactylus*) v Hrubém Jeseníku. *Sylvia* 46: 157–161.

Stasiak J., Kołodziejczyk P. 2019. Zbiornik Turawski jako ważne w skali Polski miejsce koncentracji mowy małej *Hydrocoloeus minutus*. *Ptaki Śląska* 26: 132–135.

Stawarczyk T., Cofta T., Kajzer Z., Lontkowski J., Sikora A. 2017. Rzadkie ptaki Polski. Studio B&W Wojciech Janecki, Sosnowiec.

Tomiałojć L., Stawarczyk T. 2003. Awifauna Polski. Rozmieszczenie, liczebność i zmiany. PTPP „pro Natura”, Wrocław.

Wasińska A., Koźlik K., Mazur K., Ostrowski K., Beuch S. 2015. Zarosłówka *Acrocephalus dumetorum* nowym gatunkiem w awifaunie Śląska. *Ptaki Śląska* 22: 151–155.

Witkowski J. 1964. Obserwacje nad awifauną okolic Wrocławia w zimie 1962/63. *Acta orn.* 8: 341–347.

Witkowski J., Orłowska B., Ranoszek E., Stawarczyk T. 1995. Awifauna doliny Baryczy. *Not. Orn.* 36: 5–74.

Wuczyński A., Kołodziejczyk P. 2013. Granice Śląskiego Regionu Ornitologicznego. Ptaki Śląska 20: 170–180.

Wylegała P., Beuch S., Sikora A., Ławicki Ł., Cymbała R., Czechowski P., Czyż S., Dębowski P., Dylak A., Grygoruk G., Guzik W., Jankowski K., Kajzer Z., Matyjasiak Ł., Smyk B., Wężyk M., Chodkiewicz T. 2022a. Kartoteka Rzadkich Ptaków w Polsce w roku 2020 – gatunki nielęgowe. Ornis Pol. 63: 245–281.

Zabłocki P., Mulawa A. 2022. Pierwsze stwierdzenie srokosza północnego *Lanius borealis* w Polsce. Ornis Pol. 63: 282–293.

Spotkania ornitologów w czasie pandemii COVID-19: „e-Zjazdy Ornitologów Śląska” w latach 2021 i 2022

Meetings of ornithologists during the pandemic COVID-19: „e-Conferences of Silesian Ornithologists” in 2021 and 2022.

Coroczna, regionalna konferencja pod nazwą Zjazd Ornitologów Śląska, podobnie jak wiele innych elementów naszej rzeczywistości, przeszła czas próby w okresie pandemii COVID-19. Jesienią 2020 r. dla grona organizatorów jasne stało się, że planowanie kolejnego spotkania na żywo dla ponad 100 osób wiąże się z dużym ryzykiem i to na wielu poziomach – zdrowotnym, ekonomicznym i prawnym. Prawdziwą katastrofą byłaby konieczność odwołania Zjazdu na kilka dni przed datą spotkania. Jednak całkowitego zarzucenia 41-letniej tradycji także nikt nie przewidywał. Zjazd przeniesiono więc w coraz lepiej oswojoną i rozpowszechnioną sferę „online”, a spotkania w tej formule, jak pokazał czas, odbyły się nie tylko wiosną 2021 r., ale i 2022 r. Nie nadano im kolejnych numerów, jedynie nazwę „e-Zjazd Ornitologów Śląska”, a organizacją zajęli się przedstawiciele Śląskiego Towarzystwa Ornitologicznego i Zakładu Ekologii Behawioralnej UWr.

Konferencje polegały na transmisji internetowej wystąpień kolejnych prelegentów, pomiędzy którymi przewidziano czas na dyskusję – zadawanie pytań zarówno głosowo jak i na przeznaczonym do tego

czasie. Udział w Zjeździe był bezpłatny, wymagał jedynie wcześniejszej rejestracji przez formularz. Oba e-Zjazdy odbywały się w soboty i trwały krócej niż dotychczasowe spotkania na żywo: od godz. 15:00 do ok. godz. 20:00. W 2021 r. w spotkaniu uczestniczyło 137 osób, a w 2022 r. – 145 osób (fot. 1).

I e-Zjazd Ornitologów Śląska, 27.03.2021:

- Nowa monografia awifauny Śląska (prof. Andrzej Dyrzcz);
- Czy biometria ptaków może być ciekawa? (dr inż. Jarosław Nowakowski);
- 50 lat minęło – czy warto prowadzić długoterminowe badania na ptakach? (dr hab. Lucyna Hałupka);
- Kartoteka Gniazd i Lęgów (dr hab. Lucyna Hałupka);
- Rzadkie ptaki na Śląsku w roku 2020 (Małgorzata Pietkiewicz, Tomasz Maszkało, Marcin Dec);
- Film „Karkonosze Pieśń Wiatru i Mrozu” (Marek Martini);
- W afrykańskim ptasim raj – wrażeń ornitologiczne z wyprawy do Gambii i Senegalu (Michał Pieczka, Ola Szymczak).

II e-Zjazd Ornitologów Śląska, 5.03.2022:

- prof. Tomasz Wesołowski – wspomnienie (B. Orłowska, M. Czuchra, dr G. Neubauer, dr M. Cholewa);
- Nowa monografia „Ptaki Śląska” – gdzie jesteśmy? (prof. A. Dyrca);
- Kartoteka Gniazd i Lęgów (dr hab. L. Hałupka);
- Liczebność i rozmieszczenie sów krajobrazu rolniczego w Polsce zachodniej (S. Rubacha);
- Ochrona ptaków na farmach wiatrowych po polsku – skuteczność Bio-seco Bird Protection System (M. Wybraniec);
- Rzadkie ptaki obserwowane na Śląsku w roku 2021 (R. Gwóźdź);
- Ptaki wysp wymarzonych (dr J. Bełtęja);
- Ptaki z Karaibów. Wrażenia przyrodnicze z wyprawy na słoneczną wyspę Hispaniolę (M. Pieczka).

Hanna Sztwiertnia

Summary

The traditional annual meetings of Silesian ornithologists organised in public spaces did not take place in 2021 and 2022 due to the coronavirus pandemic and the associated restrictions. The events were therefore moved to the increasingly tame and widespread 'online' sphere, and the meetings were organised as web conferences. The conferences consisted of webcasts of the speeches of subsequent speakers, between which there was time for discussion - asking questions both by voice and in a dedicated chat room. Participation in the Convention was free of charge, requiring only prior registration via a form. Both Conventions were held on Saturdays (27.03.2021 and 5.03.2022) and lasted for a shorter time than the previous live meetings: from 3 p.m. to around 8 p.m. 137 people attended in 2021 and 145 in 2022.



Fot. 1. Uczestnicy II e-Zjazdu Ornitologów Śląska, 5 marca 2022 (fot. M. Pietkiewicz)

Photo 1. Participants of the 2nd e-Conferences of Silesian Ornithologists, March 5, 2022

Tomasz Wesołowski (1950–2021)

W 2022 r. upłynął 48 sezon badań naukowych w Białowieskim Parku Narodowym (BPN). Niestety, był to pierwszy rok bez fizycznej obecności profesora Tomasza Wesołowskiego, wybitnego naukowca, który odszedł niespodziewanie 27.07.2021 r. Jednak dla nas, członków zespołu, współpracowników i przyjaciół, Puszcza Białowieska będzie już nierozdzielnie związana z Jego charakterystyczną sylwetką z wielkim plecakiem i mapą w dłoniach. Dla nas, Tomasz Wesołowski wciąż pozostaje obecny wśród puszczańskich olbrzymów i wykrotów.

Urodził się 9.09.1950 r. w Bydgoszczy. Przyrodą interesował się „odkąd sięgał pamięcią”, podkreślał, że jej poznanie oraz próby zrozumienia jak funkcjonuje świat ożywiony dostarczały Mu niesamowitej przyjemności intelektualnej, uczyły też cierpliwości i pokory wobec badanych zjawisk. Fascynowały Go rafy koralowe i biologia morza, ale wówczas nie było w Polsce kierunku studiów, który pozwoliłby na rozwinięcie tych zainteresowań, nie było również możliwości wyjazdu z kraju. Zaangażował się więc w badania nad ptakami wybierając biologię jako kierunek studiów, które ukończył w 1973 r. na Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. W tym czasie zaczął eksplorować i opisywać naj-

cenniejsze przyrodniczo tereny, miejsca o szczególnym znaczeniu dla ptaków i ich ochrony w Polsce – między innymi lasy Roztocza, ujście Warty czy dolinę środkowej Wisły – obecnie chronionych jako parki narodowe („Ujście Warty”, Roztoczański Park Narodowy) lub obszary specjalnej ochrony ptaków w ramach sieci Natura 2000.

Po studiach, przez kolejne cztery lata był asystentem w Wyższej Szkole Pedagogicznej w Siedlcach (obecnie Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny) i został zaproszony do zespołu rozpoczynającego monitoring ptaków lęgowych w Puszczy Białowieskiej – w miejscu, w którym Tomasz miał spędzić większość naukowego życia.

Z Uniwersytetem Wrocławskim związał się w 1977 r., kiedy podjął pracę w Zakładzie Ekologii Ptaków Instytutu Zoologicznego, następnie uzyskał stopień doktora nauk przyrodniczych (1980 r.) i doktora habilitowanego (1988 r.). W 1999 r. został Mu nadany tytuł profesora. W 2001 roku objął stanowisko profesora nadzwyczajnego UWr, a w 2002 r. profesora zwyczajnego. W latach 2004–2010 był kierownikiem Zakładu Ekologii Ptaków. W kolejnym roku utworzył nową, jedyną w Polsce i istniejącą do dziś jednostkę – Pracownię Biologii Lasu, którą

kierował aż do przejścia na emeryturę w 2020 r.

Tomasz był cenionym nauczycielem akademickim, organizatorem Seminariów Biologii Lasu, na które przyjeżdżali z wykładami prelegenci z wielu jednostek naukowych w Polsce i za granicą – seminaria te cieszyły się zainteresowaniem znacznie wykraczającym poza uczelnię. Był też współorganizatorem światowych kongresów ornitologicznych, członkiem wielu towarzystw krajowych i międzynarodowych, Prezydentem-Elektem, a później Prezydentem European Ornithologists Union i członkiem Rady tej organizacji. W 2014 r. został odznaczony Złotym Krzyżem Zasługi przez Prezydenta RP.

Od 1975 r. aktywność naukowa Tomasza koncentrowała się na badaniach ornitologicznych prowadzonych w ściśle chronionej części BPN. Inicjatorem tego przedsięwzięcia był Ludwik Tomiałojć (1939–2020). Dostrzegając jak bardzo przekształcenia antropogeniczne zmieniają zachowanie ptaków i strukturę zespołów ptasich, w połowie lat 1970. Ludwik rozpoczął badania w Puszczy Białowieskiej, jednym z ostatnich fragmentów niżowego lasu pierwotnego Europy, zachowanym w stanie zbliżonym do naturalnego. Do podjęcia badań w tym wspaniałym laboratorium przyrody zainspirował dwóch początkujących naukowców – Wiesława Wałankiewicza (1949–2020) oraz Tomasza Wesołowskiego.



Fot. 1. Tomasz Wesołowski w Puszczy Białowieskiej. Wiosna 2017 r. (fot. M. Arndt)

Photo 1. Tomasz Wesołowski in Białowieża Forest, spring 2017

Rok 1974 trójka młodych pionierów poświęciła na rekonesans oraz wyznaczenie dziesięciu (ostatecznie siedmiu) stałych powierzchni badawczych w rezerwacie ścisłym BPN. Niektóre z nich otrzymały charakterystyczne, używane do dzisiejszego dnia nazwy: Centralna – położona w centrum rezerwatu, Wejściowa – rozciągająca się tuż za bramą Parku, Łęgoles – obejmująca las podmokły i mokry, Marzenie – o takim fragmencie grądu marzył Ludwik Tomiałojć, Katorżnicza – odzwierciedlająca wysiłek włożony w jej wytyczenie.

Badania miały trwać pięć lat, ale ich wyniki okazały się na tyle odkrywcze, że trwają do dziś i stanowią jedno z najdłuższych nieprzerwanie prowadzonych badań ornitologicznych na świecie. Dlaczego Puszcza Białowieska okazała się tak cenna? Tomasz ochrzcił ten las „lądowym odpowiednikiem rafy koralowej” i „żywym muzeum ewolucji, ponieważ wszystkie „eksponaty” istnieją, nie są żadną podróbką, jakąś „aktywną archeologią” dla turystów, to faktycznie te same organizmy w tym samym otoczeniu”. Puszcza jest dynamicznym układem ukształtowanym bez lub tylko z minimalnym udziałem człowieka. Przekraczając bramę BPN zobaczymy las europejski w okresie polodowcowym, przed przekształceniem go przez hodowców i rolników z gatunku *Homo sapiens*.

Badania w BPN wykazały, że pierwotne lasy strefy umiarkowanej są pod pewnymi względami podobne do swoich tropikalnych odpowiedników. Charakteryzuje je wysokie bogactwo gatunkowe, przy stosunkowo niskich zagęszczeniach oraz stabilność zespołu ptaków lęgowych,

z powoli następującymi zmianami (Wesołowska i in. 2022). Tomasz nazywał te ekosystemy „www” – wielogatunkowe (bogate w gatunki jednak w niewielkich zagęszczeniach), wielowymiarowe (wyróżniał c.n. 5 pięter lasu, w którym strzeżyste świerki dorastają do 50 m) i wielowiekowe. Lasy pierwotne, i te tropikalne, i strefy umiarkowanej, charakteryzują się też silną presją drapieżników, która jest też jednym z najważniejszych czynników kształtujących historie życiowe ptaków i dynamikę ugrupowań. Wyniki badań „białowieskich” – nie tylko poświęconych ptakom – publikowane były (i są nadal) w najlepszych światowych czasopismach naukowych, a wykaz ważniejszych z nich znajdzie czytelnik w tekście „Białowieża Forest Bird Surveys: the End of an Era” w *Acta Ornithologica* (Wesołowska i in. 2022). Badania te zbudowały zręb wiedzy dotyczącej funkcjonowania ptasich populacji w niezaburzonych warunkach nizinnego lasu pierwotnego Europy i wpłynęły na zrewidowanie wielu wcześniejszych poglądów na ekologię ptaków leśnych, co potwierdziło wyjątkowe znaczenie Puszczy Białowieskiej dla ochrony przyrody, nauki i kultury.

Wieloletnie badania w Puszczy zaowocowały też mnóstwem innych pytań dotyczących chociażby powstawania i znikania dziupli, fenologii rozwoju ulistnienia, cykli owocowania puszczańskich drzew, dynamiki liczebności owadów foliofagów, czynników synchronizujących przystępowanie ptaków do lęgów i wpływie gradacji liściożernych owadów na zachowanie ptaków i efektywność ich rozrodu. Do czekały się one opracowań naukowych, a część z nich przybrała po latach formę

powtarzanych corocznie badań o charakterze monitoringu – dostarczają one unikalnych w skali świata informacji. Drobek naukowy Tomasza Wesołowskiego liczy ponad sto pięćdziesiąt prac oryginalnych (i drugie tyle innych artykułów), z których większa część opublikowana została w czasopiśmie o światowej randze.

Na przestrzeni lat w pracach terenowych w Puszczy Białowieskiej uczestniczyło także wielu studentów, wolontariuszy i gości z zagranicy. Niemal każdy z nich, będąc dorosłym, „uczył się chodzić” pod okiem Mistrza Tomasza Wesołowskiego. Jedni stawiali pierwsze kroki w pracy zespołu badawczego, inni metaforycznie – doświadczali pierwszego kontaktu z Lasem lub dosłownie uczyli się chodzić wzorem czapli czy bociana przekraczając puszczańskie murszejące kłody. Dla wszystkich pobyt w Puszczy pozostał pod jakimś względem niezapomniany, utrwalony emocjami i wiedzą o mieszkańcach tego unikatowego miejsca.

Tomasz nie lubił określać „projekt badań” czy „obiekt badań”, ponieważ oddalały Go od istoty, którą chciał poznać. Kiedy wracaliśmy do bazy po wielogodzinnych obserwacjach w trudnym terenie Puszczy, z mnóstwem pytań i wątpliwości On spokojnie radził – „myśl jak bogatka, szarytka, gąsienica”. Z perspektywy czasu wiemy, że jest to bardzo dobry wstęp do znalezienia odpowiedzi na nurtujące nas pytania. Tomasz był też niezwykle pragmatyczną osobą, stosującą w życiu codziennym zasadę „nieważne jak coś wygląda, ważne, że działa”. Dotyczyło to głównie sprzętu, jakiego używamy do dziś w Puszczy Białowieskiej. Prosta malutka lampka, niewielkie lu-

sterko (do inspekcji dziupli), mapa, długopis, uszy i oczy obserwatora – to niezwykle mało inwazyjny zestaw, dzięki któremu można zebrać ogromną ilość danych, czego dowodzi liczba opublikowanych artykułów naukowych.

Tomasz bardzo aktywnie uczestniczył w działaniach na rzecz ochrony przyrody. Dzika przyroda była dla Niego „wartością samoistną, niezależną od jej użyteczności dla człowieka (...)”. Podobnie jak rodzicom, przyrodzie należy się szacunek i – w miarę potrzeby – opieka, nie zaś zniszczenie”. Poświęcił on wiele czasu i energii na obronę Puszczy przed intensywną gospodarką leśną i wyrębem. Walczył o zachowanie tego unikatowego ekosystemu i starał się, aby cała Puszcza stała się parkiem narodowym. Przez ponad dwadzieścia lat był członkiem Rady Naukowej Białowieskiego Parku Narodowego, członkiem Rady Ekologicznej przy Prezydencie RP (1993–1995), a także członkiem Zespołu Prezydenta RP do Opracowania Projektu Ustawy Regulującej Status Dziedzictwa Przyrodniczego i Kulturowego Puszczy Białowieskiej (2006–2007). Wspólnie z organizacjami pozarządowymi wypracował zasady prowadzenia gospodarki leśnej w Puszczy Białowieskiej, zmierzające do znacznych ograniczeń w pozyskaniu drewna i lepszej ochrony tego unikalnego lasu (obejmujące między innymi moratorium na wycinkę w drzewostanach ponadstuletnich, wyznaczanych według definicji znanej jako „definicja prof. Tomasza Wesołowskiego”). Niestety, zasady te utrzymano w mocy przez zaledwie kilka lat. W 2017 r. Tomasz ponownie wspierał protesty przeciwko wycinaniu

Puszczy Białowieskiej i jej spustoszeniu. Został powołany jako ekspert Unii Europejskiej podczas rozprawy przed Trybunałem w Luksemburgu (2017/18) przeciwko Polsce w sprawie bezprecedensowej rabunkowej gospodarce leśnej na terenie Puszczy Białowieskiej prowadzonej przez Lasy Państwowe i Ministerstwo Środowiska. Dzięki zaangażowaniu wielu osób udało się wycinkę zatrzymać.

Tomasz Wesołowski był charyzmatyczną osobowością, opowiadaczem, bardem snującym ekscytujące historie, nie tylko biologiczne. Każdy, kto poznał Go bliżej, szczególnie spędzając z Nim czas w Puszczy, przekonał się, jak fascynujące potrafią być badania naukowe pod opieką Mistrza. Mistrza, który wymaga i jest uparty, ale również wspiera, poszerza horyzonty i otwiera drzwi, o których nie mieliśmy pojęcia. Mistrza pokornego wobec przyrody, z dystansem do siebie i ogromnym poczuciem humoru. Mistrza, który w chwili „oddechu” od pracy zaprosi na pogaduchy o Puszczy i życiu, ponieważ „Najpierw jesteśmy ludźmi, dopiero potem naukowcami”.

Marta Cholewa, Grzegorz Neubauer

W tekście wykorzystano cytaty z wywiadu przeprowadzonego przez Dzikie Życie (2005/2006) z Tomaszem Wesołowskim w 2005 r.

Literatura

Bożek G. 2005/2006. Puszcza jest naszą rafą koralową. Rozmowa z prof. Tomaszem Wesołowskim. *Dzikie Życie* 12-1: 138-139.

Wesołowska W., Mikusiński G., Czeszczewik D. 2022. Białowieża Forest Bird Surveys: The End of an Era. *Acta Ornithologica* 57: 1-18. DOI: 10.3161/00016454AO2022.57.1.001.

Wesołowski T., Czeszczewik D., Hebda G., Maźniarz M., Mitrus C., Rowiński P., Neubauer G. 2022. Long-term changes in breeding bird community of a primeval temperate forest: 45 years of censuses in the Białowieża National Park (Poland). *Acta Ornithologica* 57: 71-100.

Maciej Gajewski (1973–2021)

Maciek urodził się 26.12.1973 we Wrocławiu. W latach 1988–1993 uczęszczał do Technikum Samochodowego nr 2 przy ul. Borowskiej 105. Zdobył tam zawód technik-mechanik. Po technikum poszedł do szkoły policealnej (prywatne studium dwuletnie „Abor”) o profilu marketing i zarządzanie. Następnie rozpoczął pracę w niewielkiej firmie zajmującej się sprzedażą i zaopatrywaniem w części zamienne warsztatów samochodowych. W listopadzie 2003 r. rozpoczął pracę w jednej z największych hurtowni odżywek i suplementów diety „Pafoscan”. Pracował tam już do końca swoich dni z niewielką przerwą na krótko przed swoją śmiercią, kiedy to poświęcił się opiece nad swoimi ciężko chorymi rodzicami. Pomiedzy rokiem 1999 a 2002 Maciek zachorował na raka nerki. Wygrał w tamtym czasie z chorobą, ale żył ze świadomością, iż może nastąpić jej nawrót. To oznaczało przełom w jego życiu. Zdecydował się wówczas nigdy nie zakładać rodziny, nie angażować się uczuciowo tak aby, jak to mówił „nigdy nie być dla nikogo ciężarem”. Zajął się fotografią ptaków, w każdej wolnej chwili wyjeżdżał w plener. Nigdy nie chciał, aby ktokolwiek z nim jechał. Był to jego azyl. Z pasji do fotografowania ptaków prawdopodobnie zrodziło się zainteresowanie odczytywaniem obrą-

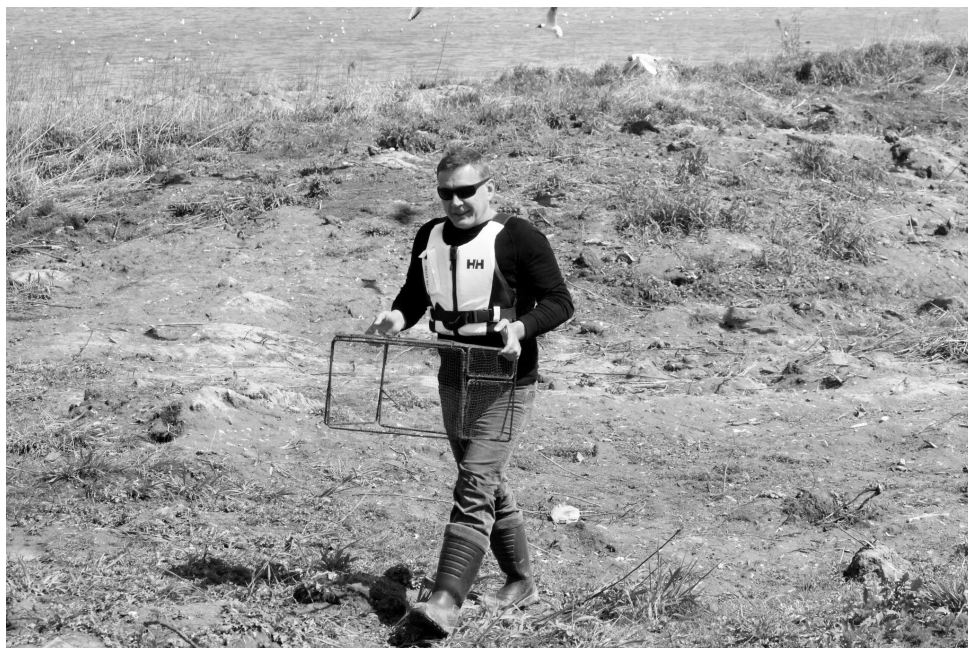
czek ornitologicznych. Jego pierwsze odczyty na portalu Polring pochodzą z 2009 r. W latach 2010–2012 współpracował z Agnieszką Labuddą przy łapaniu łabędzi niemych w różnych częściach kraju. W tamtym okresie rozwijało się jego zainteresowanie mewami. W latach 2012 i 2013 skończył kurs obrączkarski i zdobył uprawnienia do obrączkowania wszystkich gatunków mew i rybitw na terenie Polski. Maciek był szczególnie zafascynowany mewą czarnogłową, którą liczył i obrączkował głównie na Zb. Mietkowskim. Poświęcał wolny czas na skrupulatne poszukiwania, znakowanie i ogradzanie wszystkich gniazd tego gatunku na wyspach zbiornika. W latach 2013–2021 zaobraczkował prawie 200 mew czarnogłowych oraz ponad 900 śmieszek. Dzięki temu, że pływał za mewami po Zb. Mietkowskim zaangażowany był w dwa programy monitoringowe – w Monitoring Mewy Czarnogłowej i Monitoring Ptaków Wybrzeża i Rzek, w ramach którego liczył gniazda rybitwy białoczelnej na jej najważniejszym śląskim stanowisku lęgowym. Maciek bardzo sumiennie poświęcał się mewom czarnogłowym, w tym również czynnej ochronie ich miejsc lęgowych. Był tak zafascynowany tym gatunkiem, że gdy tylko dowiedział się o wielkiej kolonii lęgowej w 2018 r. na Górnym

Śląsku, od razu zaferował nam swoją pomoc w liczeniu i chwytaniu piskląt i ptaków dorosłych. Razem z nim i z Radkiem Gwoździem spędziliśmy kilka godzin na dużej wyspie żwirowni Bieńkowiec, gdzie Maciek pomagał, ale też bardzo pilnował zasad etyki przebywania w kolonii i w jej pobliżu. Dbał jednak nie tylko o dobrostan mew, ale też o swoich kolegów. W upalne dni w terenie skrupulatnie pilnował naszego nawadniania się. Co chwilę nas upominał: „Pijcie wodę panowie, pijcie!”, a pod koniec dnia z ubolewaniem stwierdził: „Za mało wody wzięliście panowie, za mało!”...

Maciek bardzo dobrze znał się na mewach, był ich ogromnym entuzjastą, a do tego bardzo szanował te ptaki. Był też bar-

dzo dobrym człowiekiem i kolegą, wrażliwym nie tylko na przyrodę, ale też na dobro innych ludzi, wielokrotnie działał dobrowolnie i bezinteresownie by pomagać innym. Żałujemy, że nie zdążyliśmy poznać Maćka lepiej. Zmarł przedwcześnie i niespodziewanie, w wyniku zawału serca jakiego doznał 10.09.2021. Msza żałobna odbyła się osiem dni później w kościele Najświętszej Maryi Panny Królowej Polski przy ul. Karmelkowej 94 we Wrocławiu, a pochowano go na cmentarzu we Wrocławiu-Klecinie przy ulicy Zabrodzkiej.

Szymon Beuch i Paweł Grochowski



Fot. 1. Maciej Gajewski podczas łapania mew czarnogłowych (fot. J. Pomorska-Grochowska)

Photo 1. Maciej Gajewski while catching Mediterranean Gulls

Jiří Flousek (1957–2022)

W dniu 14.11.2022 odszedł RNDr. Jiří Flousek, wybitny czeski ornitolog i obrońca przyrody, członek Rady Naukowej „Ptaków Śląska”. Urodził się 23.08.1957 w Náchodzie, gdzie w latach 1972–1976 uczył się w gimnazjum, a następnie w latach 1976–1981 studiował biologię na Uniwersytecie Karola w Pradze i zakończył je uzyskaniem stopnia doktora nauk przyrodniczych. Dzień 14.09.1981 był przełomową datą w życiu młodego absolwenta biologii, który już jako kilkunastoletek interesował się przyrodą – został przyjęty do pracy w dyrekcji czeskiego Karkonoskiego Parku Narodowego i pozostał wierny tej instytucji aż do emerytury, na którą odszedł latem 2022 r. Początkowo objął stanowisko zoologa-konserwatora przyrody w dziale ochrony przyrody. W tamtym czasie był to jedyny czeski park narodowy. W 1992 r. został kierownikiem działu ochrony przyrody, a od kwietnia 1994 r. wicedyrektorem Parku. Jeszcze w pierwszych latach pracy, z własnej inicjatywy, nauczył się języka angielskiego, co po zmianie ustroju zaowocowało jego działalnością w ramach Konwencji Bońskiej i Konwencji Ramsarskiej, gdzie reprezentował swój kraj.

Już na początku swojej pracy w Parku oprócz wykonywania obowiązków administracyjnych i dydaktycznych rozpo-

czął badania ornitologiczne wytyczając 11 transektów do monitorowania awifauny i kontynuował tę pracę przez prawie 40 lat. W latach 1990. z inicjatywy Jiřego Flouska został zapoczątkowany cykl badań atlasowych (1991–1994 i 2012–2014) na całym czesko-polskim obszarze Karkonoszy, prowadzony przez ornitologów czeskich i polskich, przy użyciu jednolitej metodyki. Był to unikalny przykład badań transgranicznych na skalę Europy. W efekcie powstało m.in. wielkie czesko-polskie dzieło: Ptaki Karkonoszy – Atlas Ptaków Łęgowych napisane wspólnie z Bożeną Gramsz i Tomášem Telenským. Jiří był autorem i współautorem kilkunastu publikacji naukowych z dziedziny ornitologii, w tym publikowanych po angielsku w czasopismach o zasięgu międzynarodowym. Często cytowana jest jego praca o spadku liczebności populacji górskich ptaków w Europie. Jego zainteresowania naukowe obejmowały też nietoperze i drobne ssaki i publikował na ten temat artykuły. Był redaktorem rocznika „Prunella”. Uczestniczył w wielu międzynarodowych projektach; m.in. w projekcie dotyczącym planu zarządzania obszarami chronionymi w Gruzji. Przez całe swoje dorosłe życie był związany z Karkonoszami: poznawaniem ich przyrody i walką o jej ochronę. Lubił jednak też

podróżować. Zwłaszcza urzekała go daleka północ i wysokie góry. Badał rybitwy na Spitzbergenie, podróżował do Ladakhu (wyżyna między Himalajami a Karakorum) i do Tybetu. Angażował się w działalność stowarzyszenia „Czesi wspierają Tybet” mającym na celu pomoc represjonowanym przez rząd chiński Tybetańczykom. Z żoną Zdenką byli współtwórcami stowarzyszenia „Namaste Nepal”, które miało na celu pomaganie biednym mieszkańcom tego kraju.

Jako członek Rady Naukowej Karkonoskiego Parku Narodowego i stały bywalec w Karkonoszach wielokrotnie spotykałem się z Jiřím i zawsze byłem pod wra-

żeniem jego życzliwości i chęci do współpracy międzynarodowej.

W czasie wiosennego wyjazdu do Gruzji i Armenii w 2021 roku pojawiły się objawy nieznannej choroby, która wkrótce przykuła go do szpitalnego łóżka; medycyna okazała się bezradna i odszedł pozostawiając żonę, córkę, dwóch synów i wnuki. We wspomnieniach o nim czescy przyjaciele napisali bardzo trafne zdanie, że był to człowiek o szerokich zainteresowaniach i niezłomnych zasadach, który żył swoją pracą, będącą jednocześnie jego hobby i misją.

Żegnaj Jiří.

Andrzej Dyrzcz



Fot. 1. Jiří Flousek (fot. K. Antořová)

Photo 1. Jiří Flousek

Polemika w sprawie notatki Marcina Karetty i Szymona Beucha pt. Przypadek lęgu strzyżyka *Troglodytes troglodytes* w ciele martwego jastrzębia *Accipiter gentilis* w 27 numerze Ptaków Śląska (2021)

A polemic on a note by Marcin Karetta and Szymon Beuch (2021) in the 27th issue of Birds of Silesia

Szanowna Redakcjo,

Po lekturze notatki Karetty i Beucha (2021) na łamach 27 numeru Ptaków Śląska chciałbym się odnieść do jej treści w formie polemiki.

W tytule pracy jest stwierdzenie „lęg”, podczas gdy Autorzy nie dostarczyli przekonujących informacji, że do lęgu doszło. Autorzy sami uczciwie konstatują, że brak było oznak lęgu, choć skoro miałyby to być jak podkreślają gniazdo ubiegłoroczne, to faktycznie takie oznaki (np. tzw. łupież, skorupki jaj) mogły się nie zachować. Tak długo jednak jak nie ma przekonujących dowodów lęgu, to fakt znalezienia gniazda gatunku ogranicza się do odnalezienia „gniazda”, które zresztą może pełnić różne funkcje, a nie „lęgu”. Na takiej purystycznej zasadzie działa cytowana zresztą Kartoteka Gniazd i Lęgów. Opis gniazda i ekologia lęgowa gatunku moim zdaniem wskazują, że do lęgu nie doszło (patrz poniżej).

Strzyżyk jest jednym z gatunków, którego samce budują tzw. gniazda samcze, opisywane także czasem jako „rozrywkowe”, służące manifestacji swojej fizycz-

nej jakości i które mają służyć przyciągnięciu partnerki do terytorium. Tylko w jednym na średnio 3–4 budowanym przez samca gnieździe dochodzi do lęgu, reszta służy albo jako gniazdo noclegowe dla osobników dorosłych a potem piskląt, albo po skojarzeniu się w pary przestaje być w ogóle w obszarze zainteresowania partnerów. To właśnie tylko jedno spośród kilku gniazd samica ostatecznie wykańcza, a oznaką, że jest lub będzie to gniazdo lęgowe jest obfite wyścielenie go włosiem i piórkami – materiałem, które umieszcza w gnieździe wyłącznie samica (Armstrong i Whitehouse 1977, Wesołowski 1983). Obfita wyściółka z włosia i piór z pewnością nie umknęłaby uwadze doświadczonych obserwatorów, którzy podają, że gniazdo składało się głównie z mchu. Wskazywałoby to na znalezienie przez Autorów właśnie opuszczonego samczego gniazda strzyżyka, a nie gniazda w którym doszło do lęgu.

W moim bardziej już subiektywnym odczuciu znaleziono gniazdo tegoroczne dopiero w budowie, bowiem gniazdo zbudowane z mchu zawieszono z dala od

pnia uległoby całkowitemu przesuszeniu i taki mech nigdy nie zachowałby świeżości po upływie roku. Brak ptaków w dniu kontroli także jest nierozstrzygujący, mógł wynikać z dwóch faktów. Albo było to właśnie gniazdo samcze, niepilnowane tak jak gniazda lęgowe, albo z obecności ptaków poza najbliższym sąsiedztwem gniazda. Strzyżyki mają duże terytoria, w olsach 1–3 pary/ 10 ha (Wesołowski 1983) i o ile kontrola nie trwała bardzo długo, to ptaki mogły znajdować się w odległości nawet 200–300 m, w innej części terytorium, niezauważone.

Uważam doniesienie za ciekawe i cenne, absolutnie nie kwestionuję potrzeby publikowania takich prac! Możliwe, że odnaleziono gniazdo, które zawierało lęg w roku poprzednim, możliwe, że ja się całkowicie mylę w swej interpretacji obserwacji gniazda samczego. Zwracam uwagę jednak, że Autorzy całkowicie pominęli w dyskusji bardzo istotny aspekt ekologii gniazdowej gatunku, w wysokim stopniu tłumaczący opisywane stwierdzenie. Fakty podane w treści pracy jednak z całą pewnością nie uzasadniają użycia zwrotu „lęg” w jej tytule.

Grzegorz Hebda

Odpowiedź autorów

Chcemy serdecznie podziękować dr. Grzegorzowi Hebdzie za przesłaną do Redakcji czasopisma polemikę w sprawie napisanej przez nas notatki. Zdecydowanie zgadzamy się, że użycie słowa „lęg” zarówno w tytule pracy, jak i w jednym miejscu w tekście, zostało użyte na wyrost. Gniazdo nie zawierało żadnych śladów sugerujących, że mogło w nim dojść do zniesienia czy wylęgu piskląt. Mogło być to więc równie dobrze dopiero budowane gniazdo tegoroczne, jak i, co najbardziej prawdopodobne - wspomniane przez Grzegorza Hebdę – tzw. gniazdo samcze. Przygotowując tę notatkę skupiliśmy się przede wszystkim na nietypowości miejsca zbudowania gniazda strzyżyka (w korpusie martwego jastrzębia), niesłusznie pomijając istotne aspekty biolo-

gii lęgowej gatunku. Naszą uwagę zwrócił więc szeroki przegląd innych mniej lub bardziej typowych miejsc sytuowania gniazda przez strzyżyki, a także inne przypadki zasiedlania zwłok kręgowców przez inne zwierzęta. Notatka byłaby oczywiście pełniejsza, gdyby zawierała również choć skrótowy opis biologii lęgowej strzyżyka, przede wszystkim w kontekście znalezionej przez nas gniazda. Możliwe, że wtedy byłibyśmy bardziej ostrożni używając słowa „lęg” w tytule i treści pracy. Polemika nadesłana przez Grzegorza Hebdę jest więc doskonałym dopełnieniem i doprecyzowaniem treści naszej notatki, której właściwy tytuł powinien brzmieć: „Gniazdo strzyżyka *Troglodytes troglodytes* w ciele martwego jastrzębia *Accipiter gentilis*”.

Szymon Beuch i Marcin Karetta

Summary

One of our readers wrote to the editors that the information contained in a note from issue 27 (2021) under the title „Case of a Wren *Troglodytes troglodytes* breeding in the corpse of a Goshawk *Accipiter gentilis*” is inaccurate. The description of the situation in the article does not indicate actual breeding but only the presence of a nest where breeding did not necessarily occur. Male Winter Wrens build multiple nests within their territory. During courtship, males lead the females around to each nest and the female chooses which nest to use for breeding. In the case described in the article, there was no evidence of breeding (chick feces, egg remains), so the term „breeding” cannot be used in this case. The authors fully agree with this comment, and the actual title of the note should read: „Nest of a Wren *Troglodytes troglodytes* breeding in the corpse of a Goshawk *Accipiter gentilis*”.

Literatura:

Armstrong E. A., Whitehouse H. L. K. 1977. Behavioural adaptations of the Wren (*Troglodytes troglodytes*). *Biological Review* 52: 235–294.

Kareta M., Beuch S. 2021. Przypadek lęgu strzyżyka *Troglodytes troglodytes* w ciele martwego jastrzębia *Accipiter gentilis*. *Ptaki Śląska* 27: 88–91.

Wesołowski T. 1983. The breeding ecology and behaviour of Wrens *Troglodytes troglodytes* under primeval and secondary conditions. *Ibis* 125: 499–515.

